

**РАЗГОВОР СА
ПУСТИЊАКОМ О
ТАЈНИ ИСУСОВЕ
МОЛИТВЕ**

АРХИМАНДРИТ ЈЕРОТЕЈ ВЛАХОС ВЕЧЕ У ПУСТИЊИ СВЕТЕ ГОРЕ

ЈЕДНА РЕЧ О БИБЛИОТЕЦИ "ХИЛАНДАРСКИ ПУТОКАЗИ

Као место у коме се благосиља и слави Господ и које је и само благословено и прослављено Њиме, Хиландар је вековима, од свога постанка до данашњих времена, био светилник своме народу и то не само животом својих монаха, него и писаном и превођеном речју јеванђељске благовести и поруке, охрабрујуће и подстичуће лектире, кадре да удахне преображавајући и препородни дух покајања. Да је преводилачка делатност била од посебног значаја у манастиру Хиландару, уверава нас и сам свети Сава сопственим радом на превођењу византијских канона, на чему је касније утемељена и наша Црква и наша средњевековна Држава. Том утемељивачком почетку следили су затим многи хиландарски преводиоци светоотачке књижевности, знани и безимени, од којих је најпознатији старац Исаија са својим преводом иначе веома тешко преводивог светог Дионисија Ареопагита.

Будући пустињски универзитет који је рађао плодове светитељства а не представнике човекоугодничке мудрости, Хиландар наставља своју вековну традицију у времену бременитом удаљеношћу од Бога, али и зрелом за повратак на бистре изворе јединоосмишљавајућег живота по Богу, заснованог на вери у васкрслог и човекољубивом лепотом предивног Христа Богочовека. Намера, дакле, ове наше едиције је (као и код наших претходника и богољубивих отаца) да, пружајући читаоцу речи вечног живота из уста светитеља и угодника Божијих, те богослова и других

посленика духовне њиве, омогућимо да се плодови духовне зрелости и врлинољубља и данас доносе, да се изграђује истински и боголики човек, онакав каквим га Бог жели и каквome се људи радују. Такви људи су за човечанство насушна по треба јер су со земљи и њима се она опире трулежности и погубности богозаборава и утонулости у земаљскост овога света.

Сматрајући да је Хиландар сама зеница ока српског православља и да је духовно срце изван тела свога народа, ми смо се осетили обавезни да око манастира окупимо и друге прегаоце речи (увиђајући да наше скромне снаге не достижу да одговоре на велику духовну глад нашег наметнутим безбожјем измученог народа), Хиландарце ван Хиландара, како бисмо ступили на заједничко црквено дело ширења Слова Божијег и преношења миротворног духа хришћанства из пера православних теолога, духовника, уметника, путописаца, чиме смо хтели да, као путоказима на распућима, указујемо на вековима и крвљу сведока Христових проверену стазу спасења која води у Царство вечне славе Божије. У нади на помоћ Божију и заступништво Пресвете Богородице, Светогорске и Хиландарске Игуманије, очекујемо да ће се овај наш круг знакополагача спасоносних путоказа у нашем беспућем напаћеном времену, проширити на славу Божију и на Богом и нама жељено спасење српског, по завештању и завету, Христоносног народа.

Светозарни пут личне светости преподобног Симеона старца (који је у дубокој старости био довољно млад да у себи породи жељу за јеванђељским савршенством) и родољубива усмереност светитеља Саве (који је у пламену богочезње и омиљену пустињу био спреман да жртвује да би у роду своје породии христољубивост) и нама су, дакле, били поука, надахнуће и потпора. Њихове молитве нека и нас укрепе на овом "делу љубави", а читаоцу нека дају радост духовног препорода и снажни осећај искомске свежине свеоживљавајућег Духа Божијег, којим су они тако богато били надахнути.

Игуман манастира Хиландара

ПРЕДГОВОР АУТОРА СРПСКОМ ИЗДАЊУ

Осећам посебну радост и благослов Божији што је моја књига "Ноћ у пустињи Свете Горе" преведена на српски језик и што ће је читати једноверни српски народ. Постоји више разлога за ту радост.

Најпре, као православни, имамо заједничку веру, заједничко богослужење, припадамо истој Цркви, удови смо Васкрслог Тела Христовог. Додуше, не веже нас заједничка идеологија, али нам се зато живот напаја и обликује апокалиптичком речју.

Посебно у овом периоду ми осећамо посебну љубав према православном мученичком српском народу, будући да пати и трпи само због тога што истрајава у православном предању.

Осим тога, познато је да постоји тесна веза између Свете Горе и Србије, како у стара времена, тако и у новија. Светогорски монах, свети Сава поставио је "темеље црквеног и монашког устројства у Србији". Готово сви архиепископи прошли су кроз манастир Хиландар. Исихастички живот православног предања, какав се негује на Светој Гори, прешао је у целокупан српски народ. То показује истрајавање у предању и останак у православној вери.

Лично чувам најлепше утиске које сам као студент пре тридесет година стекао приликом посете Свете Горе и када сам неколико дана провео у манастиру Хиландару. Тада сам доживео гостољубље и исихастички живот отаца. Због тога на ово издање, које предузима манастир Хиландар, гледам као на посебан благослов. Ову књигу приносим као уздарје за љубав отаца и као принос њиховом народу.

Надам се да ће читалац ове књиге осетити оно што је осетио и њен писац када се од Бога удостојио да чује мистички зов Свете Горе који се образује у делу молитве и у живом призивању имена Христовог.

Заиста, име Христово је најјаче оружје које побеђује сваког противника, и саму државу и власт ђавољу. Апостол Павле исповеда да је Бог Отац Сину

даровао *Име* које је изнад сваког имена, да се у *Име Исусово* поклони свако колена што је на небесима и на земљи и под земљом (Фил.2,910). Са помињањем имена Христовог у молитви разумевамо реч јеванђелисте Јована: *јер је већи Онај који је у вама, неголи који је у свету* (1.Јн.4,4).

Смирено иштем благослове и молитве мученичког православног српског народа са најтоплијом молитвом да Бог мира брзо сатре сатану под ноге његове (уп.Рим.16,20).

На Лазареву суботу
Архимандрит Јеротеј Влахос
1995. године

ПРЕДГОВОР

Управо захваљујући божанској љубави данас можемо да опазимо буђење жудње за светоотачким и мистичким богословљем, подвижништвом, трезвоумљем и непрестаном умносрдачном молитвом.

Откуд то да усред плиме антропоцентризма, материјализма и овосветског мишљења израњају душе жедне истинског живота у Христу, тражећи савршенство - присаједињење Богу? При томе, оне желе да битишу сагласно светим оцима Цркве и предању Богочовека Христа. Ово *јепромена деснице Вишњега* (Пс.77, 10). То је дело Духа Светог који вечно живи и све душе освећује у Телу Христовом: у нашој светој католичанској и апостолској Цркви.

Након многих експеримената и големог труда, постало је јасно да предање светих отаца није луксуз, него претпоставка истинског и аутентично православног начина живота. Заиста је величанствен благослов чин свемилостивог Господа који је у средишту Цркве посадио овај рај - башту Свете Богородице, то ће рећи, Свету Гору којом сва Црква

оживљава мистичким зрачењем благодати Божије, која нас и данас дотиче кроз живо предање светих отаца.

Писац дела које је пред вама љуби ово предање. Он живи и делује у свету, али се његов боравишни град, слично као и код апостола, налази на небесима (2.Кор.5,1) - на небу Свете Горе која је предокушај небеског Царства Божијег. Човекољубиви Господ, који нас дарује према истинским жељама срца, подарио је архимандриту Јеротеју Влаху благодат да осети и заволи духовну атмосферу Свете Горе, да из сопственог унутарја зачује мистичке откуцаје свог срца, наиме, речи: "Господе Исусе Христе, помилуј ме грешног"

Он је беседио са светим оцима и примио њихове благослове. Он је чуо речи вечног живота и сада нектар свога срца пружа браћи коју љуби.

То је показатељ човекољубља светих отаца наших. Јер, док нам раскривају врхунце духовности - бодрећи нас да не малакшемо у нашим покушајима духовног успињања, они нам уједно указују и на прве кораке које ми неискусни и немоћни ваља да учинимо. Они нам откривају висине, али нас такође и руководе од подножја, показујући прве кораке.

Стога спис који је пред нама обелодањује молитву не само у ступњу савршенства, већ и у почетним фазама које наша браћа у свету могу да упражњавају у сврху оснажења и освећења. Верујем да ће се ова књига, уз благослов Мајке Божије, која је већ примила пуноту благодати мистичког успења и заједнице са Тројичним Богом, показати корисном како писцу тако и читаоцу. Што више људи чита књиге о Исусовој молитви, то се више појачава жеља да се она практикује.

Нашем Богу, од којег добијамо толико доброте и све дарове савршенства, нека је слава и благодарност у векове векова. Амин.

Архимандрит Георгије,
игуман манастира Григоријата

УВОД

На следећим страницама приказаћу разговор који сам водио са светим старцем на Светој Гори. Нисам имао намеру да га забележим. Међутим, једног дана, док сам се припремао да проучавам једно од дела светог Максима Исповедника, чуо сам унутарњи глас који ме је подстицао да запишем беседу коју сам водио са мудрим атонским монахом. Послушао сам тај глас који, морам признати, раније нисам чуо. Започео сам са писањем прихватајући мисли које су навирале у мој ум. Из тих разлога оно што на овим страницама следи представља плод од свега неколико сати рада, због чега се, такође, извињавам читаоцима.

Па ипак, желео бих да претходно изнесем неколико напомена. Прво: Књигу не треба да схватимо као причу или приповест, већ као Богом послато учење мудром светогорцу, будући да је он био богоносац "по благодати". Читаоцу предлажемо да током читања застаје умно се прибирајући и, више и пре тога, да се моли. Може бити да ће расправу морати да ишчитава у више наврата.

Друго: Овај спис треба да читамо поштујући намеру због које је сачињен, наиме, сврху оделотворења. Ваља да одмах одлучимо да закорачимо у "божански примрак" Исусове молитве, што се показује као усход на Синајску и Таворску гору. Ту ћемо сусрести Бога. Према увиду Павла Евдокимова: "Призивање имена Исусовог праћено је Његовим непосредним јављањем, будући да име представља облик Његовог присуства". Ова мисао сагласна је речима Господа: *Јер где су два или три сабрана у име моје, онде сам и ја међу њима* (Мат.18,20), као и апостолским речима: *Зато вам дајем на знање да... нико не може рећи: Исус је Господ, осим Духом Светим* (I.Кор.12,3). Када се неко моли "Исусовом молитвом" Дух Свети низлази попут облака на Таворску гору.

Треће: Читалац не би требало да покушава да сазна ко је старац са којим сам беседио. Наиме, може да се деси да он у томе не успе, као и да донесе погрешне закључке. То није намера светог старца.

Четврто: Могуће је да се изненадите мноштвом навода из светих отаца. Мора се, међутим, нагласити да међу светогорцима, "који себе непрестано савладавају" живи и дејствује Дух Свети који је живео и дејствовао кроз свете оце. Другим речима, они баштине дух отаца наше Цркве, што им омогућује да поимају њихово учење без напора и посебног труда.

Поред тога, морам истаћи да је мудри боговидећи пустињак много пута током расправе отварао извесне књиге (светог Григорија Паламу, светог Симеона Новог Богослова, Добротољубље итд.) које су се налазиле у његовој близини, па је на тај начин могао да из њих чита тумачећи многе одељке.

Моја горућа жеља јесте да помогнем извесном броју људи да опитују Исусову молитву која је многе учинила светим, при томе се надајући да ће и њих, такође, да учини светима.

Осећам се дужним да своје мисли уперим оним херојским и поштованим људима, "опонашатељима божанске љубави", који бораве на Атосу: онима који су напустили свет како би живели стварни свет - не обесвећени свет, већ преображени свет, онима који живе Богу. Они су савремени сведоци Христа "заиста одвојени од овог света и који себе сматрају, што се света тиче, мртвим". Ови свети људи су ме много пута подржали и помогли, хранећи ме сопственим хлебом, а ја, сиромашак, много им дугујем. Али, да нисам узео и ово мало хране, засигурно бих умро! Ја сам гладан, а опет живим, премда кроз њихову благодат, благослове и љубав.

Реченице које следе посвећене су оним оцима који су на Светој Гори спознали рај. Оне су знак захвалности за њихову преизобилну љубав. "Уздарје њиховој љубави". Њима који здушно љубе троструко сиромаштво: материјално (немаштина), духовно (смиреност и послушност), и оно телесно (девственост) оцима који су истински прошли кроз сва блаженства Господња. Јер, "постајући сиромашни духом они су се обогатили, а бивајући скрушени наследили су земљу скрушених. Они су жеђали за праведношћу и оправдали су се, били су милостиви и задобили су милост, постали

су чисти срцем и угледали су Бога у сили, начинили су се миротворцима и удостојили усиновљења Богу".

О, свети оци, преподобни монаси, пустињаци, ми грешници "блажимо вас: младе и старе, синове и очеве, непросвећене и светитеље" (свети Никодим Светогорац).

Архимандрит Јеротеј Влахос

ЋУТАЊЕ, СЛОВО И ЖИВОТ МОНАХА

Света Гора је подручје тајне где тишина, односно вечност сама, громко проговара, јер тишина је језик будућег века. Као што свети анђели поседују једну умну моћ, коју нисмо у стању да појмимо, и којом међусобно размењују божанске мисли (свети Василије Велики), тако, на сличан начин, и земаљски анђели који обитавају на Светој Гори и надмећу се животом и молитвом са онима који су небески и бестелесни - ризнице једну другу моћ којом преносе оно што чини њихово искуство. А то је ћутање које, нарочито на Светој Гори, сачињава најречитију беседу: "безгласни молебан". Они тамо не зборе много, тајне Бога проживљавају се "у тиховању", а православно богословље опитује се на апофатички начин. Они се Божијем гласу одазивају ћутећи, сабирајући уз то врлину. Према мишљењу светог Симеона Новог Богослова, "ћутање усана, затварање очију и глувота ушију за почетнике чине хитар начин да задобију врлину".

У ћутању монаха крије се порука. У Старечнику читамо следеће: "Једног дана је архиепископ, ава Теофил, посетио скит. Братија који су се том приликом сабрали обратили су се ави Памву говорећи: "Прослови нешто архиепископу како би се могао нечему поучити". Старац им је узвратио речима: "Ако није поучен мојим ћутањем, неће се поучити ни мојом беседом"".

На Свету Гору ваља да пођете са намером да будете поучени ћутањем. Ако успете да учите на овај начин, онда ће вам се све обратити. Ћутљиве фигуре монаха,

пећине пустињака, манастири прожети покајништвом, сама природа и непокретна твар - сви ће вам, на својствен начин, испричати многе повести и пренети чудесна учења. Управо овим путем свецела Света Гора беседи "ћутањем".

Па ипак, некада проговарају, а тада нас уздижу јер воде богоугодан живот. "Добар живот без речи уздиже више него речи без доброг живота. Добар живот нас, заправо, поучава чак и када је сасвим утихнут: други нас узнемиравају самим проговарањем. Ако се живот и реч подударају, онда нам показују пример светости" (Исидор Пилусиот). Пошто свети оци живе светим животом, поставши "оруђа" Духа Светог - "мистичке трубе" Свете Тројице, Љубави, Слова и Премудрости, онда су они од користи без обзира на начин којим говоре. Они имају пуноту "слова" (речи) јер су њихова дела преизобилна. А своја слова прословљавају када то од њих тражимо.

Из светоотачких казивања позната је ова мисао: "Оче, кажи ми слово (реч) како бих се спасио". "Слово" се језиком пустиње назива "казивањем и истином". Оно извире из срца пустињака као из самог Духа Светог, а онај ко пита прима га као плод благодати, при том не покушавајући да га разумом рашчлани. "Слово" духовног оца насушна је потреба питатеља. Ово "слово" излази из богољубиве душе храњене љубављу Божијом, а онај који пита бива ословљен сходно мери његове жеђи за божанским. Као што је Пресвета Мајка Божија Духом Светим примила Слово (Реч) Очево родивши Богочовека Исуса и тако постала "радост свеколикој творевини", тако и свети оци примају слово дарујући га онима који за њиме жеђају, постајући њихова радост.

"Нека братија, заједно са неколицином световњака, упутили су се ави Филикију, молећи га да им упути неко укрепљујуће слово (реч). Међутим, старац је ћутао. Након што су га дуго молили да прослови, он им је казао: "Желите ли да чујете слово?" Они су одговорили: "Да, аво". Затим је старац проговорио следеће: "Данас више нема слова. Када су братија испуњавали оно што су им старци саветовали, тада је Бог старцима показивао како да беседе. А данас, будући да братија

питају без намере да испуне наложено, Бог старцима ускраћује благодат слова и отуда они немају шта да саопште, јер више нема оних који би њихове упуте спроводили у дело". Чувши ово, братија су се веома растужили говорећи: "Моли се за нас, аво" (Старечник).

Овим примером постаје очигледно да је слово светлост благодати. Благодат просвећује чисте и свете људе, "оваплоћујући" живот у слова. Такође је очито да се слово казује у сагласности са жеђањем онога који га тражи, те да монаси умеју да "омекшају" и најтврђе срце, привољевајући га да се обрати Добру - чак и када му прилазе танано испитујући душу.

Према томе, када их питате у простоти и смирењу, испољавајући вољу за оделотворењем поуке, тада ћете чути "просјаје" благодати. То су слова једноставна и скромна, а опет, изобилна у мудрости и благодати. Слова насићена благодаћу.

Она сада изображавају Христа који је свемогуће Очево Слово, али такође и дубоко ћутање. Он је говорио, а опет је и ћутао. Приближавање Бога људима није само "откривење слова", него такође и "израз тишине". Дакле, ово кретање човека према Богу, као и према својој сабраћи, треба одредити помоћу ова два саставка. Свету Гору треба посетити са намером да се више научи кроз ћутање, а мање кроз речи.

Отшелни монаси Свете Горе, ови пустињски славуји, опитују Живот. Они су погружени у рај. Они су истински "богоносци". Они свеколики живот Христов прокушавају у "земљаним сасудима", то ће рећи, телима која су прекаљена аскезом и служењем. Тамо можемо да видимо, ако се тако може рећи, обожење на делу, дакле, не обожење каквим га научавају заступници мртвог богословља. Они живе вером и делима. Јер, мора се признати, вера без дела јесте обмана, а дела без вере воде идолопоклонству. Благодат Божија и обличје Христово, уписани су у ова ветром ишибана лица. Сабор светих подвижника "одвраћа се од онога што је противно природи, спасава оно што је сагласно природи и постаје достојан дарова који су изнад природе" (свети Никодим Агиорит).

Када их посматрате може да вам се учинити да су жалосни и тужни, а опет, када се прелије њихова унутарња благод, тада вас запљусне нешто снажно попут бујице. Они подсећају на горостасне бране које прибирају огромне количине тихе воде, чија сила се испољава тек приликом плављења свеколике околине. Када се отшкрину, пустињакова уста вас испуњавају миомиром! Уста светих монаха, како каже Златоусти, јесу "врела из којих теку мед и вода жива". Може вам се учинити да су они бескорисни, али ћете веома брзо појмити да су они небом висока стабла штедро обдарена лишћем које вас обгрљује хладом, дајући вам уточиште и освежење. Ви сматрате да су они одевени у дроњке, да су недоступни чак и зато што нису сасвим чисти - наиме, због уздржавања од прања. Па ипак, убрзо ћете проникнути у то да су они "неувењиве биљке обилне дивним плодовима", "љиљани, вечно свежи и пуномирисни" - ето, њихов миомир ће вас испунити! А то је зато што у њима живи Христос: истинити Живот. Јер, *ваш је живот сакривен са Христом у Богу* (Кол. 3,3).

Код сваког светогорца који следи кораке светих отаца и живи сходно њиховом предању, приметите, уколико поседујете дух Божији, сапостојање два наизглед супротна стања: смрт и живот. Живот извире из свакодневне смрти, а смрт бива усмрћена кроз радост живота. Што више долази до смрти (греха), то се више опитује живот Живота (Христа). Што се више живи Живот то се више смрт усмрћује, све док се не искуси васкрсење и вазнесење Христово. Грех бива уништен а живот буја. Утолико можемо рећи да монаси узимају на себе смрт радујући се животу. Апостол Павле пише Римљанима: *Знајући да Христос уставши из мртвих, више не умире; смрт више не влада њиме. Јер што је умро, греху је умро једном за свагда; а што живи, Богу живи* (Рим. 6,9-10). Свети Никита Ститат пише да се исто дешава са човеком који се охристовио будући да живи живот Христов као онај који је умро свету: "Онај ко васкрсне из мртвих, васкрсао је заједно са Христом. Ако је васкрсао са Христом кроз спознање - "и смрт више не влада Христом" - онда смрт незнања

више не влада њиме. Стога он више не живи телу и свету, пошто је умро удовима тела и стварима живота. Јер, Христос живи у њему. Он је миљеник благодати Духа Светог, и уједно је ослобођен закона тела, то ће рећи, он је принео своје удове Богу Оцу као оружје праведности".

Код обожених монаха може да се пронађе чак и сапостојање мировања и кретања. Према мишљењу светог Максима Исповедника, они живе "вечнокрећуће почивање" као и "почивајуће кретање". Они остају "у Христу", а опет се непрестано покрећу према све савршенијем радовању у Њему, јер Христос је многоцени бисер. Свети Григорије Ниски појашњава ову мисао на упечатљив начин: "Од свега је најчудније како се кретање и мировање могу подударити, наиме, онај који се успиње ни на који начин не мирује, а онај који мирује никако се не успиње. Али, овде се успињање одвија кроз непокретност. Значи, што више остајемо чврсто одлучни и упорни у добру утолико више напредујемо на путу врлине". То ће рећи, он остаје у добру непрестано се крећући. Он се непрестано креће остајући у Христу. Ово је неугасива жеђ за Христом, а истовремено и божанска насићеност. Једном приликом монах је рекао: "Дешава ми се нешто необично - гладан сам, а ипак сит!" Међутим, ово није нешто што може да зачуди Божијег човека. То је "савршено, али ипак неупотпуњено савршенство савршених", како назначује свети Јован Лествичник.

Живот монаха непрестано постаје живот Слова (Речи) Божијег, живот Христов. Кроз патње монах опитује све "узросте" Христове. Христос се оваплоћује унутар њега: он врши чуда, пролази кроз муке, бива васкрснут и доживљава вазнесење. Према томе, живећи у Христу, он постиже уједињење не само целокупног свог унутарњег света, већ и света око себе. Он превазилази све поделе узносећи се на раван чак и вишу од оне пре пада. Он постаје налик првобитном Адаму. Свети Максим Исповедник износи пет подела које Адам није успео да превлада, док сада човек у томе успева кроз новог Адама, односно Христа. Он сада може да премости расцепе између створеног и

нествореног, мисленог и чулног, неба и земље, раја и васељене, између мушког и женског. Превладавајући ову последњу поделу, он превладава и ону прву (између створеног и нествореног). То ће рећи, свети човек Божији приноси пуноту свог сопства, као и свеколики свет Богу. Светитељ је из тих разлога највећи добротвор човечанства.

На Светој Гори сам једном приликом пришао таквом старцу који ужива неисцрпну пуноту божанске милости. Живећи у једном шкрипу, у земљаном усеку, он је успео да превазиђе све обичаје овог света. Нема речи којима се он може описати. Ако га назовете мудрим, нећете се примаћи истини. Ако га, пак, прозовете лудим, онда опет не успевате да пренесете величину његове духовне лудости! Сасвим вам измиче могућност да га одредите. Будући да је умакао категоријама овог света, он наставља примицање дубинама вечности. Он се дотиче огња божанске светлости и дословно сав сјакти - он букти. Он се разгорева нетварним пламеном. Разговарајући са њим сваког часа очекујете да плане у разгорену буктињу. Стичете утисак да ће управо ту пред вама да ишчезне телом попут пророка Илије на ватреној кочији. У тренуцима док вам се обраћа очекујете да се сваког трена вазнесе на небо, слично Господу који *док их... благосиљаше, одступи од њих и узношаше се на небо* (Лк.24,51). Па ипак, не дешава се оно што очекујете, јер се збива нешто друго. Покајаност која вас обузима док вам беседи о тајнама духовног живота наликује запрепашћењу које је потресло апостоле на Таворској гори. *Док он још говораше, гле, облак сјајан заклони их, и гле, глас из облака који говори: Ово је Син мој љубљени, који је по мојој вољи; њега слушајте. И чувши ученици падоше ничице и уплашише се веома* (Мт. 17,56). Док он говори Дух Свети се изненада спушта свише пригрљујући и окружујући вас. Обухвата вас страх, али и жеља да тамо останете. Када вам своје казивање дарује свети подвижник, и то својим простим и бестрасним речима, одмах се присећате Христа како беседи Својим ученицима на врху горе или у чуну на мору. И свети подвижник вам се стварно обраћа са горе виђења и са

мора вечности, изнад сваке световне и безначајне ствари, изнад онога што сте.

Једног дана пришао сам таквом старцу. Знао сам да је прави богослов. Он није поседовао знање о Богу, већ "спознање Бога", а то је недоступно већини људи. Како вели Григорије Ниски: "Спознање Бога јесте планина оштра и висока, тешка за успињање - већина људи једва да досегне њено подножје". Мојсеј је тај који се успиње на планину боговиђења и бива удостојен виђења Бога. Знао сам да је овај старац један Мојсеј, човек који је видео Бога. Испочетка сам се осећао нелагодно. Наиме, шта је то о чему бих ја уопште са њиме и могао да говорим? Шта нам је уопште заједничко? Постоји ли икакав заједнички знак? Ми смо на првом ступњу, оном "делатне (практичке) философије", односно прочишћавања, док је он већ прошао пут од "природног сагледавања", то јест просвећења ума, до "мистичког богословља", то ће рећи спознања Бога или, пак, неисцрпног спознања". Ми смо препуни страсти, док је он златни престо самог Цара. Ми смо пакао, а он рај.

Током разговора, међутим, подвижник је сишао са својих висина и повео ме навише. Он је себе испразнио да би мене обогатио. *Богат будући, вас ради осиромашите* (2.Кор.8,9). Јер, јединство увек захтева покрет обостраног напуштања свог "ега" и сусрет две личности, као што је случај и приликом заједничарења са Богом. Кретање Бога приликом којег Он "напушта" Самог Себе одражава се и у себенапуштајућем кретању човека ка Богу. То је карактеристично знамење божанске љубави. Свети Максим Исповедник каже: "Оно божанско богослови некад називају еросом, некад љубављу, а некад оним за чиме се неодступно чезне и што се воли. Сходно томе, оно божанско - као ерос и као љубав, испољава кретање, а као оно за чиме се неодступно чезне и што се воли, оно привлачи све што је пријемчиво за ерос и љубав". Уводећи у једно место из светог Дионисија Ареопагита, исти отац тврди: "Божански ерос изазива и иступљење пошто привлачи оне који воле да припадају другима, а не оне који воле

да припадају себи. Највиша бића ово показују љубећим старањем према подређенима, она једнака то испољавају узајамним помагањем, док нижа то осведочавају жуђајућим обраћањем ка онима која су највиша".

Увек ћу у свом сећању, још пре, у свом срцу, чувати сваки часак тог разговора. Ево како сам га срео и о чему смо расправљали.

СМИРАЈ СУНЦА НА АТОНСКОЈ ГОРИ

Сунце је залазило ка Западу. Јутра на Светој Гори Атонској зраче етеричним мирисима и свакојаким чарима. Тмина ноћи растањује се док су монаси у саборним храмовима светих манастира, где певају "Слава Теби који си нам показао светлост..." Могло би се рећи да преслатки мелодични гласови, медено одјекујући удари звона и топао ритам клепала управо растерују таму. Али и послеподневље на Атосу бива украшено миром. Управо је прошао дан проткан борбом, а ноћ већ распростире свој вео: под тим покровом монах ће зачети многе битке, пролити преизобилне сузе и принети мноштво духовних трудова. Иако је тварно сунце познало свој Запад, духовно сунце које пребива у срцима подвижника не престаје да сјаји невечерњом светлошћу. Непрекидни свеозарени дан траје у њиховим чистим срцима, без помућујућих облака страсти. О, заласци сунца на Атосу! Смирај пуни чари, натопљени благодаћу, изобилно обложени тишином.

Након вечерњих служби неки од "атлета" (монаха), одмрсно се крећући и лица приљубљених у правцу земље, изаћи ће из саборних храмова светих манастира, или пак из параклиса њихових конака, и потражиће предах у окружењу свежег ваздуха. Они седају на камене клупе предајући се молитви, преслатком имену Христа. Они су одлучни у томе да га упишу у срце златним словесима молитве. Увек сам понесен тим часовима миомира, када се чак и природа стишава, уз изузетак мора чија се игра понекад чује кроз гргољење стенама загрљене воде, док царујуће сунце размахује небом у свим бојама. Природа на Атосу

располаже особитом дражи, наиме, зрачењем молитве и светости. Нестворена благодат, заиста, промиче кроз душу ка телу, ширећи се чак и на твар лишену разума, на сву творевину. Ништа није свирепо, све је смирено. Сву ноћ и сав дан Свету Гору обгрљује молитва. Чак се и природа стишава будући привољена прелепим гласовима монаха, слаткозвучним одјецима и послушношћу. "Овде су воде добре и ваздух благорастворен, а ветар који нам пружа прохладу сасвим је лаган. Овде су унаоколо честари, лугови и места пуна хладовине, зеленило које увек цвета, заносни призори, све врсте растиња - маслине, винова лоза, ловор, мирта. Прећутаћу о осталом, о јестивом и слатком дрвећу, земљи здравог растиња, ројевима милозвучних птица, многим славујима, косовима и ластама, чији се гласови уклапају у песничко прегалаштво младића који у слободном времену бораве унаоколо" (Евгеније Вулгарис).

Природа ме, иначе, не привлачи, па ипак, природа Свете Горе поседује посебан дар благодати. Може се десити да је неко сагледа кроз погледиште богоусвојених монаха, те да се озари просвећењем. Може се догодити да је не посматрате очима разума, већ зеницама обоженог срца. А срце зна како да љуби и поштује (с)твари. Може бити да тишина у најдубљем смислу у свему томе игра важну улогу, јер "живот ослобођен стрепњи, на име наде у Бога, природно покреће душу поимању ниже творевине Божије" (свети Григорије Палама) .

УСПИЊАЊЕ НА СОПСТВЕНИ ТАВОР

Смирај сунца на Атосу: док је сунце издисало последње зраке, ја сам се успињао како бих устао. Залазак сунца ме је затекао како се уз велике тешкоће пењем и пробијам кроз узану и стрму стазицу у правцу... Истока! Будући слаби вером, нама се овакви успони чине претешким и тегобним, док они који љубе подвиг - верујући, који су донели херојску одлуку да одбаце свет и све његове привлачности и задовољства,

све то прихватају као одушевљеници. Ја сам се, дакле, пробијао негде дуж северне стране Атоса. Хтео сам да оделотворим слово светог Јована Златоустог : "Док је ваша чежња још врела, прените се ка оним анђелима - учините је још топлијом. Јер, наше слово неће моћи да распали ваше срце као што то може виђење ствари".

Са десне и леве стране посматрао сам непробојно стење које се оштрицама својих врхова пропело парајући небо слично гласовима и животима "пребиватеља" Свете Горе. Ходио сам погнут са Исусовом молитвом на уснама, унутар ума и у срцу. Јер, то је начин на који треба приступити Светој Гори, негујући осећање простог ходочасника. На краткој удаљености од пута, међу стењем, могу се угледати кућице које служе као келије монасима-отшелницима. Неке од њих су уденуте у пећине, док су друге унеколико испупчене над литицом, па стичете утисак да ће се стропоштати у море. Управо унутар ових пећиница духовне пчеле справљају најслађи мед тиховања. То ме је подстакло да се сетим химне коју је свети Никодим Агиорит певао у част атонских отаца, те сам ускоро почео да појем: "О, богоизабрана кошнице, што у шкриповима и пећинама Свете Горе, као у духовном саћу, чуваш слодосни мед исихије" . Келије сличне овима постоје и на јужној страни Горе, такозваној Каруљи. Ту је читав призор неупоредиво чудеснији. "На црвенкастој позадини стења, које као да је покривено хрђом, виси мноштво кућица. На застрашујућој висини оне су окачене налик на грозд. Неке од њих су заправо пећинице чији су улази преграђени зидовима. Једини отвор чине враташца. Другде видимо мали испуст стене који је храбром пустињаку омогућио да ту подигне мали параклис са куполом, једну или више келија и баштицу са земљом која је ту донешена са неког удаљеног места. Из тог земљишта изниче руковет прекрасног зимогоричног дрвећа које околном шару даје егзотични изглед. Непомућена боја којом су оденуте све ове скривнице придоноси потреби да их упоредимо са гнездиштима галебова. Подвижници међусобно саобраћају путевцима који се не могу видети са мора. Попети се

њима, међутим, представља смелу одлуку. Многи од ових подвижника нису годинама напустили своје скромне окућнице. Из тих разлога се у оним нешто већим склоништима могу пронаћи омања гробља, а у неким пећинама можете угледати костурнице У којима су похрањене мошти почивше браће: на чеоном режњу лобање уписано је име сабрата, као и датум његовог представљења" (Фотије Кондоглу). Ови духовни галебови, голубови небеса који искусивши Бога лете до трећег неба, раштркани су с десна и с лева ових стена. Свако ко се осмели да крочи дуж тог узаног путића на северној страни Горе, којим сам и ја ходио током оног заласка, угледаће исти приказ. Тешко је ту избећи потрес душе. Ходочасник истовремено осећа како га благодат Божија блажи, али и сагорева попут Мојсејеве "несагориве купине". У његово сећање навиру догађаји из житија древних отаца, који су и сами туда ходили а сада почивају у непомућеном миру, чекајући трубни глас Арханђела, чекајући долазак Женика којем су се обручили. Мора се признати да је срце у тим тренуцима преудаљено од света и његових ужитака. Оци су овде жртвовали читав животни век борби за мир - и мир их је посетио. Они сада почивају у наручју Авраамовом. Речи Христове: *није умрла него спава* (Мт.9,24) громогласно одјекују у овим забаченим обиталиштима. Успињао сам се негујући посебне мисли и осећања. Тишина је преовладала околином. С времена на време могао се зачути прхут дивљих птица, па чак и пој славуја: "Атос храни многе и дивотне славује" (свети Никодим Агиорит). Повремено бих зачуо утуљене дамаре једног необичног звука. Ускоро сам се докопао мале куће где сам опазио мирољубивог пустињака како покушава да развали велику каменицу.

- Благословите старче, рекох.
- Бог те благословио, узврати он.

То је поздрав на Светој Гори. Када затражите благослов, они вам кажу: "Бог те благословио". Они добро знају колико је Христос важан у духовном животу. Међутим, они такође познају властиту слабост.

Господ је њихова жудња, такође и њихова истинска љубав. Они често понављају Његово име, пошто и живе у Његовој присутности. Он је тај који "са њима спава, са њима и устаје, сладећи и одушевљавајући њихово срце кроз утеху Духа Светог".

- Шта радите, старче?

- Ево, брате мој, покушавам да раздробим овај камен не бих ли направио мало водохранилиште за кишницу. Морам бар мало да пијем: прошле године сам много пропатио од жеђи.

- Али, ово је изразито тежак посао, поготово ако не располажете ваљаним алаткама.

- Шта ја ту могу? Тело тражи воду. Бог ће ми помоћи. У пустињи можете да се одрекнете свега, али мало воде је неопходно. Дођите да ми благословите келију.

Зар ја да благословим келију благословеног, помислих?! Нечисти да очисти келију прочишћеног!

У келију сам ушао пажљиво, са великим поштовањем. У келију пустињака се улази са страхопоштовањем према пребивалишту тајне. Учинило ми се да је прљава и запуштена. Али, све ове ствари представљају трице духовном подвижнику. Како да се нађе време за такву врсту посла? Затим ми је принео мало воде и комадић ратлука, као знамења своје љубави. У тој пустињи заиста можете да проникнете у чисту и искрену љубав. Читаво монашко срце скотурено је на тацници са водом и слаткишем. Он вам даје све.

Долазите ли из света? Да.

- Како је у свету?

Ово је уобичајено питање на Атосу. Овог пута, пак, оно је од великог значаја. Јер, монах који вас то пита бесповратно је напустио душегубни свет пре пола столећа. Додуше, подвижник добро познаје смисао "света". Он је творевина Божија, али уједно и ђаволска обмана. Сатана је преварио Адама користећи нижу твар. Колико и нас самих пати од исте бољке?

- Ех, старче, свет је далеко застранио од Бога: нити Га се сећа, нити живи на начин који је Њега достојан.

Цркве су празне, а сва ђаволопоклоништа су препуна људи. Људи су напустили своје духовне оце и напунили душевне болнице. Њихови послови су непресушан извор стрепњи, а свако њихово занимање је световно. Данас су избори, сутра пад владе, прекосутра конгреси. Читају се искључиво новине, а на Свето Писмо пада прашина и хвата се буђ. Читаве сате зуре у телевизоре гледајући филмове иадахнуте ђаволом, а када их ови коначно успавају, тада више нема места за Житија светих...

- Ах, овај несрећни свет, проговори свети подвижник. Сатана њиме влада! Он свакодневно запљускује људе различитим околностима и догађајима не би ли свету украо сећање на Христа. Он се грозничаво труди да људи престану са самоиспитивањем и бригом око својих унутарњих рана. Он чини све да се људи више баве другима неголи собом. Ово лажно бекство такође приноси оној стрепњи коју си малочас споменуо. Адам је згрешио и затим се, напустивши Бога, сакрио, зачињући тако појаву страдања. Људи данас понављају исто. "Господе Исусе Христе, помилуј мене и сву Своју васељену". Читаве ноћи се молим Богу да излије Своју милост на свет. То је наше послање у овом узнемиренем добу. Избор је на нама да постанемо сведоци...

Пустињак ми је саопштио многе ствари. Када посетите Свету Гору, ову мудрост можете да жањете на сваком кораку вашег путовања. Захвалио сам му се, затражио благослов и, молећи га да ме усрдно помиње у својим молитвама, изашао из келије која је сада његов гроб, али из којег ће бити васкрснут у истинити живот.

СУСРЕТ СА ПУСТИЊАКОМ

Наставио сам пут висинама, ка гори мог преображења. Коначно, после извесног времена, примакао сам се келији коју сам желео да посетим. Застао сам испред врата у покушају да се освежим предахом.

Келија пустињака, помислих, није само место тајне него и "небески стан". Онај ко унутра пребива, заокупљен тиховањем и молитвом, представља Христовог апостола. Свети Григорије Палама потврђује ове речи у омилији упућеној Солуњанима. Он почиње примером апостола Томе који није успео да види васкрслог Христа у време Васкрсне Недеље, пошто је био одсутан са збора ученика. Ипак, када се након осам дана придружио апостолима, видео је Господа. Отуда светитељ Божији саветује: "У недељу, после свете литургије, својски се постарај да нађеш некога ко се саображава Христовим апостолима - ко, остајући сабран, кроз молитву у тишини и кроз појање химни жеђа за Христом. Ако га пронађеш, уђи у његову келију као у небески стан, пошто она ризнички освећујућу силу Пресветог Духа. Остани унутра колико год је могуће. Разговарај о Богу и божанским стварима, смирено тражи духовно руковођење и призиви помоћ кроз његову благосиљајућу молитву. А онда ће ти прићи Господ Исус: невидљиво, као што је учинио у случају Томе. Он ће твоју душу да запечати миром. Он ће да ти дометне веру и подршку, и убројаће те међу изабране у Царству небеском..."

Следећи пример светитеља, пришао сам тој келији држећи је за небеско станиште. Када сам крочио унутра стекао сам осећај да је старац апостол Христов који је већ видео васкрслог Христа, те да се сада налази у вишој светињи јерусалимској. Он је, тада, био обожен. Он је учествовао у нествореним енергијама Божијим, имајући све што има Бог, осим Његове божанске суштине. "Онај ко је обожен кроз благодат задобија све што поседује Бог, осим што не бива поистовећен са Њиме по суштини" (свети Григорије Палама). Зар сам могао друкчије да га сагледам када је боговидећи Григорије тако о њему беседио? Ја сам, попут Томе, имао велику жељу да видим Христа, и зато сам - уз велико смирење и скрушеност, одлучио да приђем старцу те да оделотворим све што ми буде рекао. Као што читалац може да претпостави, захваљујући овом разговору о Богу и божанским стварима, моју душу је прожео темељан мир.

Покуцао сам на спољња врата избе. Надамном се наднео бескрајни мир који ме је чак и мало уплашио. Затим сам зачуо троме кораке. Утом су се полако отшкринула врата и један од старчевих послушника, који је и сам ту боравио, стао је испред мене посматрајући ме.

- Благословите.

- Бог те благословио.

- Желео бих, уколико је могуће, да видим старца. Да ли је заузет?

Када посећујете пустињака морате да будете веома опрезни. Наиме, може да се деси да га прекинете усред молитве. Може се десити да је он божанским усхићењем узнет на Таворску гору, и да га ваш упад обори на бучну земљу. То је нешто најгоре што можете да му учините. Он се неће узнемирити ако га увредите, али ако га збаците са горе свакако ће осетити жалост. Међутим, то је уједно најбоља ствар коју можете да учините за себе. То ће да вас преиспуни божанским благоухањем. Светлост коју је он упио ослепеће вас. "Он израња из молитве сав распаљен огњем" (свети Григорије Палама). Он вас подсећа на сијање Мојсеја који је, сишавши са Синајске горе, заслепео Израилђане - баш као што то чини и гвожђе доведено до црвеног усијања. Тада можете да окусите "слатку арому бесмртности".

- Питаћу, рече ученик.

Вратио се после неколико минута.

- Старац је уморан, али ће устати како би Вас поздравио. Пођимо, уколико немате ништа против.

Задржао сам се накратко у разговору са тим младим монахом. Дубоко ме је дотакло његово присуство у том дивљем пределу, његов живот, и жртвовање његове младости подвигу па том суровом месту. Премда га

нисам познавао, нисам могао одолети а да му се не задивим.

- Има ли вас пуно овде? упитах.

- Само старац и његова три ученика.

- Желео бих да са старцем размотрим неколико ствари које заокупљају мој ум. То је разлог због којег сам посетио ово усамљено место.

- Учинили сте праву ствар. Ходочасници уистину треба да походе наше станиште праћени таквим осећањима. Неки од њих долазе нам у госте једино из побуда летимичне радозналости. Они прилазе старцу на спољашњи начин а затим се хвале да су га видели. Такви људи га исцрпљују до самих граница издржљивости. Они га подсећају на посетиоце зоолошког врта, туристе. Добро је ако, супротно томе, питате о духовним стварима и проблемима, о ономе што Вас дубоко занима. Треба одмах да знате да нећете чути никакве опширне теорије. Он говори животним искуством. Старац је проживео дубоке опите, а о неким разговара са оним посетиоцима који збиљски желе помоћ...

Само што је ученик заћутао, угледао сам оца како стоји испред мене. Као да је сунце изненада одскочило у пуном сјају! Као да ме је пропео извор у виду многих водоскока радости! Као да је муња прошарала ноћно небо! Његова седа брада сливала се низ лице попут водопада. Очи су му биле продорне, усијане, изобилне у зрачењу. Ретко ми се дешавало да видим такве преображењске очи. Свети Григорије Палама вели да су се апостолима, након првог угледања нествореног Светла на Таворској гори, очи преобразиле силом Духа Светог - стога су били у стању да је сагледају: "Да ли схватате? У окружењу ове светлости очи оних који гледају према законима природе јесу слепе. Ова светлост се, тада, не може опазити чак ни очима које имају прост поглед - она је доступна само онима чије су очи преобразене силом Духа Светог . Оне су преобразене, и управо захваљујући овој промени стичу

моћ правога виђења - наша смртна природа прима то од Бога, сједињењем са Словом".

Очи овог оца, који је често гледао таворску светлост, уистину су биле преображене тим искуством. Ову промену је било лако и лепо видети.

- Благословите, рекох, савијајући се не бих ли целивао десницу у коју су се утиснули трагови многих метанија. Међутим, на моје чуђење, он се преклонио још ниже од мене самог, тако да је први успео да упути целив.

Било ми је нелагодно.

- Али, зашто сте ми ово учинили, оче мој, када сам ја само непотребни слуга Божији: један међу многима у стаду?

- Ах, па Ви сте свештеник и као такав носите благодат Божију. У чему сам ја богатији од Вас?

- Ми који живимо у овом опаком свету пуни смо грехова, док ви који настањујете пустињу уживате благодат Божију. Ви сте постали златни храмови Божији, ватрени херувими . Свето Писмо је "три пута уписано на плочу вашег срца, тако да сте ум Христов стекли", и постали "живо пребивалиште Христа у духу" (свети Григорије Богослов). Како сте у томе успели?

Док сам се јадао схватио сам да сам у потпуности тронут. И заиста, потресли су ме како његова светост, тако и његово смирење. Често нас дубље дотакне смирење једне личности, него ли оно што нам она саопшти. Његова љубав потреснија је од његових поука!

Чини ми се да не познајете начин на који размишљамо ми који живимо у пустињи, рече старац повијајући главу. Једна од карактеристика тиховања јесте свест о греху. Човек који свакодневно мотри на себе опажа греховна стања, то ће рећи, нечисте покрете унутар себе, па отуда себе сматра за најгорег од грешника. Заиста желим, оче мој, да поверујеш да је свако ко улази у моју келију светији од мене. Он је анђео Божији.

Ништа нисам схватио. Затим ме је ухватио за руку и, руководећи ме уз велику пажњу - као да сам слеп, повео у црквицу. Осећао сам се као слепац пред заслепљујућом бакљом сунца, као беспомоћник пред горостасом, као мало дете пред мудрим старцем. Његов први гест само је навести следећи који је уследио нешто касније. Како сам се сигурно осећао у његовом присуству. Каква неописива благодат. Чак и сада осећам његову топлу руку.

Прошли смо подно двоје ниских врата која су изискивала да се погнемо како бисмо уопште ушли. Све је овде под знамењем смирености. У келију отшелника увек ваља ући повијене главе. Добро је ако заборавите ко сте били или ко сте. Ту нема места људима који високо мисле о себи или су, пак, себични. Ушли смо у малени параклис. Док је палио танана кандила и певао тропар светитељу коме је црква посвећена, позвао ме је да целивам иконе на иконостасу, као и свети олтар.

Прво што ће вам рећи, без обзира у којем се манастиру налазили, јесте да целивате иконе цркве, а први знак пријатељства биће позив да целивом благопоштујете свете мошти. То су најважније ствари убоге колибе. Оне је, пак, обогаћују. Мошти светитеља, које се чувају уз много благочестивости, указују на одсуство светитеља из света, али, такође и на њихово присуство - "у благодати". Када душа светитеља напусти тело, када испуни меру савршенства, тада свецело тело прима божанску благодат. На овај начин објашњива су чуда и миомири светих моштију (свети Симеон Нови Богослов). У овој црквици старац и његови ученици убирају доброту Господњу, учествујући у Тајној Вечери.

БЕСЕДА СА СТАРЦЕМ О ИСУСОВОЈ МОЛИТВИ

- Оче свети, заустих стишаним гласом, у последње време носи ме једно снажно нагнуће. Верујем да га је подстакао Бог. Жудим за прочишћењем. Видим како се страсти гнезде у моме унутарју. Увиђам да ми је срце

прашума која храни многе звери, и да у тој дивљини царује ђаво, чинећи шта му се прохте. Желим да се ослободим овог несносног стања. Желим да своју свецелу душу предам Богу. Хтео бих да је Он просвети. Већ је много времена протекло од када ју је непријатељ похарао. Стога, хоћу да будем прочишћен, али не знам како. Чујте ме, старче! Жудим за прочишћењем. Знаменујте пут. Спреман сам да њиме ходим у беспоговорном послушању свему што ми будете казали.

Премда сам започео тихим гласом, закључио сам узвиком и ридањем. Могуће да су моје последње речи у ушима пустињака одјекнуле попут грома. Свакако су биле громке. Старац је поћутао неколико часака, а затим ме је осмотрио милогледно, са пуно љубави. Једино монаси поседују овакву врсту љубави и кадри су да је пројаве. Стекао сам утисак да ми је нечујно узвратио саветом да престанем да се узрујавам том бригом пошто је моје отрешњење благословено.

- Кад год искусимо таква стања сигурно је, рече он, да су по среди пројаве и дејства Духа Светог у нама. То је почетни призив ка усхођењу у сагледавање Бога. То је први ступањ сагледавања. Ако је савршено сагледавање нестворене Светлости "светлост очаравајућа" по душу, онда је покајање и свест о сопственој грешности "огањ који сажиге" душу. Према томе, покајање и стремљење ка прочишћењу душе од страсти означавају да је куцнуо час благодати. Тек када нас прожме благодат бивамо способни да увидимо властиту опустошеност - своју удаљеност од Бога, па се, зато, упрежемо у борбу за поновно сједињење са Њим. Овакве мисли и осећања није могуће поседовати уколико нас није посетила благодат Божија.

Старац ми се учинио мудрим управитељем, опитним духовним оцем, заиста, човеком преиспуњеним благодаћу. Он је очито умео, попут најбољег исцелитеља, да вас стиша и примири: да вам принесе укрепљујући лек, али, не да би вас оставио "задовољним" вашом себичношћу, већ да би вас од ње ослободио и излечио.

Након што смо ово разјаснили, настави старац, ваља да Ти покажем неке методе или, пре ће бити, веома

"прост" метод. Не очекуј да те оптеретим тегобним и притежујућим стварима. Оно што нашу душу бистри јесте молитва Исусова, "Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме (грешног)", тј. непрестано запомагање Богу, Спаситељу нашем. Свеколико наше спасење почива на призивању имена Исусовог и на сједињењу са Њим. Узвикнимо ка Њему, призивајући Га, и Он ће нас исцелити Својом посетом. Завапимо Му, попут болесника, и Он ће нам доброхотно притећи у помоћ, као Лекар. Повикнимо слично оном који је запао међу разбојнике, и добри Самарјанин ће похитати да нам очисти ране водећи нас Коначишту, то ће рећи, сагледавању светлости која зажиже целокупно наше биће. Ступивши у срце, Бог сатире ђавола и прочишћује нечистоте које је "створио" нечастиви зликовац. Стога је победа над ђаволом победа Христа у нама. Испунимо људски удео - позовимо Христа, а Он ће испунити божански удео - победивши ђавола и одсекавши га од нас. Зато не треба сами да подузимамо оно што је задатак Божанства очекујући, пак, да Бог изврши послање које је наше. То треба добро да схватимо: ми чинимо оно што је до човека - молитву Исусову, а Бог оно што је до Божанства - савршавање нашег спасења. Целокупно прегнуће Цркве јесте Богочовечанско.

1. ВРЕДНОСТ ИСУСОВЕ МОЛИТВЕ

- Ако ваљано разумем, спасење се највећма постиже кроз подвижништво, трезвоумље и молитву Исусову. Па ипак, дозволите ми једно питање. Ја га, наравно, не упућујем зато што се са њим слажем, већ као израз многих примедби које су уперене против Исусове молитве:

Често чујемо опаску да је "Исусова молитва", заједно са начином на који се упражњава, заправо врста "хришћанске јоге", па се, надаље, повезује са обрасцима других источњачких религија. Шта нам можете рећи у вези са таквим ставом?

- Чини ми се да они који овако говоре испољавају потпуно непознавање живота наше Цркве у благодати, јер ми божанску благодат захватамо кроз Исусову молитву. Они је нису искусили и зато не знају њену бит, те не би уопште требало да оптужују оне који чувају то искуство. Они чак богохуле против светих отаца. Наиме, многи од светих отаца су се борили за молитву Исусову, снажно истичући њену вредност. Шта дакле? Зар су пали у прелест? Да ли је свети Григорије Палама пао будући умрежен самообманом? Такви, штавише, не познају Свето Писмо. Слепац је завапио следећим речима: "Сине Давидов, помилуј ме" - и тиме је повратио вид. И губавци су тако закукали, па су ослобођени од губе (Лк.4,27). Молитва "Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме (грешног)", саткана је из два основна саставка: из догматског (у смислу исповедања божанскости Христа), и из молитвеног (у смислу молитвеног искања нашег спасења). То ће рећи, исповедање вере у Христа повезано је са нашом неспособношћу да се спасемо сопственим напорима. Тиме је срочено све. Свеукупно војевање хришћанина заснивају поменута два упоришта: вера у Христа и свест о властитом греху. Према томе, "молитва Исусова" у неколико речи изражава свеукупни труд верујућих те сажима цело догматско учење наше Православне Цркве.

Ову двоструку спознају добијамо кроз Исусову молитву. Свети Максим Исповедник наглашава да страст гордости извире из једног двоструког незнања: незнања о божанској моћи и незнања о људској немоћи. А ово двогубо незнање ствара "смућени ум". Према томе, човек незнања живи као горд, док, супротно томе, човек двоструког знања живи као смирен. Он познаје своју сопствену немоћ и силу Христову. Стога кроз Исусову молитву признајемо и исповедамо силу Христову (Господе Исусе Христе, Сине Божији) као и нашу сопствену слабост (помилуј ме грешног). Тим путем досежемо блажено стање смирења. Где има смирења ту има и благодати Христове, а ова благодат јесте Царство Божије. Можеш ли сада да сагледаш

вредност Исусове молитве? Можеш ли да увидиш да њеном силом долазимо до Царства Божијег?

Ја знам, оче, да је један од услова ваљаног исповедања православног учења тај да никада не одвајамо Христа од осталих личности Пресвете Тројице. Из тог разлога ми често призивамо и величамо свецелу Свету Тројицу у молитвама које свештеник произноси наглас, као и у објашњавајућим завршецима молитава током божанствене литургије: "Јер, Теби припада свака слава, част и поклоњење, Оцу и Сину и Светом Духу, сада и увек и у векове векова...", или: "Благодат Господа нашег Исуса Христа и љубав Бога и Оца и заједница Светога Духа, да буде са свима вама" и друго. Питам се да ли "Исусова молитва", која се односи само на другу Личност Пресвете Тројице, одступа од православног учења.

Свакако да не одступа. Ево, појаснићу ту недоумицу. Иако ту молитву називамо "Исусовом молитвом", ипак је сасвим заснована на тријадолошком темељу. Уосталом, Христос, као "један од Свете Тројице", никад не постоји без Оца и Духа Светог, творећи, са осталим Личностима, "Тројицу једносуш(т)ну и нераздељиву". Христологија је чврсто повезана са тријадологијом. Али, допусти да се вратим питању о "Исусовој молитви". Наш небески Отац је посредством анђела наредио Јосифу да Христа назове Исусом: *...и надени му име Исус...* (Мт.1,21). Јосиф је, слушајући Оца, Сину Дјеве дао име Исус. Штавише, сагласно Духу Светом који је просветио апостола Павла: *...нико не може рећи: Исус је Господ, осим Духом Светим* (I.Кор.12,3). Према томе, изговарајући молитву "Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме (грешног)", ми признајемо Оца, послушно Му одајући хвалу. Штавише, такође чувствујемо енергије заједничарења са Духом Светим. Оци који су просвећени Духом Светим увек су преносили увид да "Отац кроз Сина у Светом Духу твори све што јесте". Свецела Тројица је створила свет и начинила човека и, опет, свецела Света Тројица обнавља човека и свет. "Беше Оцу веома угодно што Слово постаде тело". А "постало је тело" Духом Светим. То ће рећи, оваплоћење Христа је омогућено

"благовољењем Оца и сарадњом Духа Светог". Из тих разлога велимо да је спасење човека и задобијање божанских дарова заједничко дело Свете Тројице. Споменућу два нарочито узорна учења светих отаца.

Свети Симеон Нови Богослов бележи да је Син и Слово Божије двер спасења, сходно Његовој објави: *Ја сам врата; ако ко уђе кроза ме спашће се, и ући ће и изићи ће, и пашу ће наћи* (Јн.10,9). Ако је Христос двер, онда је Отац дом. У кући Оца мојега станови су многи (Јн.14,2). Стога Оцу прилазимо кроз Христа. Међутим, да бисмо отшкринули двери (Христа) потребан је кључ, а то је, заправо, Дух Свети. Отац је послао Свога Сина у свет, Син и Слово Божије открива Оца, а Дух Свети - који од Оца исходи и шаље се кроз Сина, обликује Христа у нашим срцима. Дакле, ми спознајемо Оца "кроз Сина у Духу Светом".

Свети Максим Исповедник у својим списима такође беседи о мистичким оваплоћењима Слова. Као што су речи Закона и пророка, пише он, биле предназначења присуства Слова у плоти, тако је Син и Слово Божије, поставши оваплоћен, постао предназначитељ "сопственог духовног присуства" - "упућујући душе кроз Своје сопствене речи како би постале кадре да прихвате Његово божанско присуство". Другим речима, Христос мора да се оваплоти у нашем унутарју јер, у противном, нећемо моћи да сагледавамо Његову славу на небесима. Оваплоћење Христа унутар нас, међутим, савршава се благовољењем Оца и сарадњом Духа Светог. Можеш ли, сада, да схватиш како се пројављује заједничко дејство Свете Тројице, и како ми признајемо и исповедамо велику тајну коју је Господ открио кроз Своје оваплоћење? Зато онај који одбацује и не признаје Исусову молитву прави велику грешку. Он не слуша Оца и не прихвата просвећење Духа Светог. Дакле, он не учествује у истинској заједници са Христом. Он би, чак, требало да се упита да ли је прави хришћанин.

- Оче љубљени, волео бих да наставите Ваше рашчлањавање оног питања које сам Вам малочас поставио, наиме, о разликама између Исусове молитве и јоге. Упутите ме у надмоћност те молитве над

поступцима других источњачких религија. Уверен сам да Вам Ваш опит даје покрића за тако нешто.

- Ствар је, оче, уистину крупна и тешка, много тога би се могло истаћи тим поводом. Нешто од тога је чак изашло на видело у ономе што смо малопре разматрали.

Прво: Исусова молитва непоколебљиво исповеда веру у Бога који је створио васељену и који њоме управља љубећи је. Он је добропажљиви Отац који се стара да спасе Своје створење. Спасење се постиже "у Богу". Ми Га из тих разлога приликом молитве умољавамо, говорећи: "Помилуј ме". Самоискупљење и самообожење једнако су страни атлетима умне молитве, јер то је грех Адамов, грех пада. Он је желео да постане Бог изван Божијег домостроја и промисла о њему. Спасење се не постиже "кроз нас саме и из нас самих", како умишљају човекообразни философски системи, већ се, напротив, задобија "у Богу и кроз Бога".

Друго: Исусовом молитвом се не бије бој за сусрет са безличним богом. Ми не тежимо уздигнућу у "савршено ништа(вило)". Наша молитва управља пажњу на личнос(т)ног Бога, Богочовека Исуса, те из тог разлога говоримо: "Господе Исусе Христе, Сине Божији". Божанска и људска природа сједињују се и сусрећу у Христу, наиме, у свеукупном БогуСлову и свеукупном човеку: *Јер у Њему обитава сва пунота Божанства телесно* (Кол.2,9). Према томе, у православном монаштву налазимо блиску повезаност антропологије и сотириологије са христологијом. Ми љубимо Христа и неодступно држимо Његове заповести. Велики значај придајемо том послању. Упорно истичемо да се Христове заповести морају сачувати. Он је Сам рекао: *Ви сте пријатељи моји ако творите што вам ја заповедам* (Јн.15,14). Волећи Христа и чувајући Његове заповести удостојавамо се сједињења са свецелом Светом Тројицом.

Треће: Непрестана Исусова молитва не одводи у стање гордости. Религијско-философска учења, која су малопре назначена, запоседнута су гордошћу. Ми пак, помоћу Исусове молитве, тежимо блаженом стању

смиреноумља. Ми велимо: "Помилуј ме грешног", сматрајући себе најубогијим и најгорим од свих. Ми не презиремо ни једног од наше браће. Атлети Исусове молитве стран је сваки понос и гордост. Ко год испољава гордост, близу је малоумности.

Четврто: Као што смо малочас нагласили, спасење није апстрактно стање него сједињење са Богом, Светом Тројицом у Личности Господа нашег Исуса Христа. Додуше, ваља подвући да ово сједињење не потиरे људски удео - ми не бивамо "прогутани" будући да смо и сами личности.

Пето: Са узрастањем наше молитвене зрелости постајемо способни да разлучујемо грешке. Постајемо кадри да опазимо, предупредимо и пресечемо покрете сатане и демона и, истовремено, да приметимо и препознамо енергије Христа. Почињемо да запажамо обмане ђавола који се, више него често, преобликује и у анђела светла. Дакле, почињемо да разлучујемо добро од зла, нетварно од тварног.

Шесто: Подвиг "Исусове молитве" повезан је са очишћењем душе и тела од нагризајућег дејства страсти. Наш циљ није стоичка апатија него, далеко више и другачије од тога, динамичко стање бестрасности. Ми не тежимо усмрћењу страсти већ њиховом преображењу. Без бестрасности не може се поћи у загрљај Богу и спасењу. Баш зато што је ова љубав ка Господу упропашћена и изопачена, ми улажемо напоре за њено преображење. Ми бијемо љуту битку за преобликовање изопачених стања душе која у нама подстиче ђаво. Не можемо бити спасени без ове личне борбе која се води уз помоћ благодати Христове. Према увиђању светог Максима Исповедника, "духовно спознање без подвижничког живота (прочишћења срца) јесте богословље демона".

Седмо: Ми Исусовом молитвом не покушавамо да ум одведемо у савршено ништавило, већ покушавамо да га вратимо у срце и тако доведемо благодат Божију у душу, одакле ће се, надаље, проширити и на тело. *Јер гле, Царство Божије унутра је у вама* (Лк.17,21). Према учењу наше Цркве, лоше је телесно мудровање, а не тело као такво. Наша намера није да се отарасимо

"одеће душе", чему теже неки философски системи, већ да је пресаздамо и спасемо. Ми, дакле, не тежимо да уништимо тело, већ пружамо отпор покушајима да се оно обожава. Сходно томе, не желимо ни затирање живота. Ми не хитамо стању у којем престаје жеља за животом услед уклањања од патњи. Ми упражњавамо Исусову молитву зато што жеђамо за животом, желећи да вечно живимо са Богом.

Осмо: Ми нисмо равнодушни према судбини света који нас окружује. Учења на која сте раније указали избегавају да се упусте у тешкоће и тегобе људи како би се, тако сматрају, лакше задобио мир и бестрашће. Ми стремимо супротном: ми се непрестано молимо за свакога и за све. Ми смо молитељи у име целог света. Уосталом, спасење јесте сједињење са Христом кроз заједницу са другим личностима. Не можемо уживати спасење сами за себе. Радост коју стичемо по цену ограђивања од других људи није, заправо, истинска радост.

Девето: Не дајемо велики значај психотехничким методима и разноразним положајима тела. Додуше, држимо да су неки од њих погодни за усредсређивање ума у срце, које је његова суштина. Затим их, пак, сасвим напуштамо као непотребне. Понављам, ми не трагамо за бестрасношћу као негативним стањем, већ за задобијањем божанске благодати.

- Од свег срца хвала, оче свети, за ове светлосне путеве. Они су још од већег значаја када знамо да их казујете Ви који сте их заслужили кроз искуство. Дозволите ми, сада, још један упит. Да ли се прочишћење и спасење, то ће рећи, обожење, задобија једино кроз "Исусову молитву" - речима "Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме (грешног)"? Да ли су и друге молитве учинковите? Да ли и оне помажу?

- Свака молитва похрањује страховиту силу. Па то је вапај саме душе. Божанска помоћ низлази сходно вери и ревности. Ми најчешће прибегавамо богослужбеним и личним молитвама. Исусова молитва је од непроцењивог значаја пошто, како вели свети Исаак Сирин, представља онај мали кључ помоћу којег откључавамо велике тајне које "ни око не виде, ни ухо

не чу, ни у срце човеково не дођоше". Другим речима, Исусова молитва је кадра да ум дуже држи прибраним. Она му уједно омогућава да се моли без маштарења. Тада постаје "безбојан", "безобличан", "безизгледан" те у кратком маху прима много благодати. Исусова молитва прискрбљује много благодати, чак више и од псалмопојања, зато што је присно скопчана са смирењем и нашом свешћу о греху. Тако проповедају оци.

Свети Григорије Синаит, дакако, тврди да је псалмопојање достојно делатника (практичара), оних који почињу, док Исусову молитву заслужују они који су окусили божанску благодат, дакле, тиховатељи. "Ти, пак, немој много да певаш, јер и ту има узнемирења...Дуготрајно певање приличи делатним подвижницима који се се баве читањем и који се труде, а не безмолвницима који се у срцу једино моле Богу и избегавају помисли... Онај, пак, ко је окусио благодат треба, сагласно оцима, умерено да пева углавном се бавећи молитвом. Када га ухвати униције, нека пева или чита делатељне поуке отаца".

- Видиш, оче, - настави старац, приликом псалмопојања често долази до смућења, будући да у срце појца улазе себичност и гордост. То се дешава због надимајуће свести о сопственом милозвучном гласу, а њу подстиче дивљење оних који су очарани појањем. Међутим, тих спољашњих чинилаца нема када верујући у својој келији сриче: "Господе, помилуј ме". Ту је такав подстицај гордељивости предупреден. То је још један од разлога зашто тиховатељи чешће прибегавају тој врсти молитве, коју су завештали свети оци. Они је не напуштају ни за време бденија или пак вечерњих служби, када је изговарају уз помоћ бројанице.

- Али, упитих, Исусова молитва је прилично згуснута, веома кратка. Како се, онда, ум може привезати за њу?

- Ум се, заправо, боље задржава на кратким фразама. Али, одмах ваља знати, Исусова молитва поседује огромну дубину која није лако уочљива ако прилазимо на спољашњи начин. Ум поседује својство да увећава љубав и жудњу према онима на шта се

усредсређује његова пажња. Свети Максим Исповедник каже: "Ум тежи да се прошири на ствари којима је привржен: он, затим, усмерава своју пажњу и жудњу на оне ствари на које се шири, било да су божанске, њему сродне и мислене, било да су телесне или страсне". Уосталом, исто је и са (са)знањем. Нешто што је испрва изгледало просто, често може да израсте у предмет дуготрајног удубљивања и проучавања. Колико је то још више случај са Исусовом молитвом, са преслатким именом Исусовим! Можете га опитовати целог живота.

- Пошто Исусова молитва баштини такву велику моћ, молим Вас, старче, да ме поучите како се она врши. Како је могу упражњавати? Знам да сам близу тога да изневерим Ваше стрпљење, будући да сам потпуно невешт у питањима о којима је реч. Па ипак, много ћете ми помоћи уколико се одважите на даљу поуку.

- Исусова молитва је највећа наука, оче драги. Она се не може утанчано описати, нити се може одредити. Јер, у противном случају, постоји опасност да се погрешно разуме или никако не схвати од стране оних који немају макар мајушан опит у њој. Она је, надаље, сасвим стваран подухват. Чак се усуђујем да кажем да је она највиши вид кроз који задобијамо богословље или, пре ће бити, боговиђење. Богословље се порађа и происходи из чисте молитве, оно је њен окрепљујући и благословени плод. Услови у којима ова молитва најбоље успева и у којима може да се окуси њен плод јесу тишина слатке пустиње - која тиме није лишена динамичког садржаја- и ослобођење од страсти.

- Старче, ја сам прочитао неке књиге и огледе који се дотичу овог делања преиспуњеног благодаћу: труда умног тиховања, односно, непрекидног призивања Исусовог имена. Желео бих да ми Ви, пошто сте истакли њену вредност, кажете нешто више о тој молитви из Вашег личног искуства ослоњеног на свете оце. Надам се да не питам из радозналости већ из ревносне наде да ћу и сам, колико је могуће, искусити то блажено стање. Молим Вас, немојте се оглушити о моју молбу.

2. СТУПЊЕВИ ИСУСОВЕ МОЛИТВЕ

- Мало пре сам нагласио да умна молитва, пре свега, захтева одбацавање света, потчињење своје воље старцу, чврсто укорењену одлуку монаха да остане у самоизгнанству, те стамено и дуготрајно поштовање Христових заповести. С почетка се наша пажња кали усредсређивањем на испуњавање Христових заповести, уз упражњавање уздржања и послушања. Од светих отаца дознајемо да врлине, саме по себи, не сједињују човека са Богом, већ само припремају одговарујућу атмосферу. Тек молитва, када проклија, сједињује човека са Богом - Светом Тројицом. Врлине су предуслов за изливање много благодати. Додуше, и саме су извори благодати. Према томе, када старац који је опитовао Исусову молитву увиди да је његов ученик одсекао своју вољу и да се прочистио од најгрубљих страсти, тек тада се осмељује да га уведе у тајну Исусове молитве. Али, чак му ни тада не поверава све, већ само онолико колико је потребно да не би посрнуо, те да би истрајао. Он га путоводи смирено, мало по мало, јер постоји опасност да дође до разочарења и грешке.

- Који су то ступњеви које сте управо наговорили? Које су то мистичке степенице којима се успињемо до савршеног сједињења са Христом и озарујућег уживања у обожујућој благодати?

- Основна сврха Исусове молитве јесте да се уједини свеукупни човек који је, иначе, "постао сасвим расцепкан".

- Опростите моју упадицу, али шта подразумевате под "сједињењем свеукупног човека"?

- Према словима Светог Писма, човек је створен "према образу Божијем" (Кол.3,10). Бог јесте Тројица, то ће рећи, једна суштина у три Ипостаси (Отац, Син и Свети Дух). Стога је и душа, будући саздана према образу Божијем, уједно једнострука и вишеструка. Она поседује три моћи: словесну (умну) моћ, раздражљиву (вољну) моћ и желатељну моћ. Према светом Максиму Исповеднику, њихов развој сагласно природи подразумева да словесна моћ задобија спознање Бога,

да желатељна моћ жели и љуби само Бога, и да раздражљива моћ остварује само вољу Божију. Тим путем долази до испуњења заповести: *И љуби Господа Бога свога свим срцем својим, и свом душом својом, и свим умом својим, и свом снагом својом* (Мк.12,30). Пребивајући у Богу, ум моћ жудње уздиже у љубав према Њему, док моћ хтења усмерава на борбу против злог духа и на делатност прочишћења. Дакле, сједињење постоји зато што постоји покрет ка Богу. Ето, грех ремети јединство трију моћи душе. Ум тоне у бесловесно непознавање Бога, моћ жудње љуби мноштво створених ствари а не Створитеља, док се моћ хтења подвргава раздражујућој тиранији страсти. Тако падамо у потпуно поробљење душе.

Богонадахнути свети Григорије Палама описује то стање:

Прво: ум се удаљује од Бога и окреће другим стварима: "Када год отшкринемо врата страстима, ум се одмах расејава и непрестано лута и блуди над телесним и световним стварима, над многоструким задовољствима и над острашћеним помислима које их прате".

Друго: богоотпали ум заводи жудњу на удаљење од Бога и Његових заповести: "Када се побуни ум, уједно се и жудња расејава у блудничење и глупост".

Треће: моћ хтења бива потчињена страстима и страда - јер, човек је тада озверен: "Човек, који је предназначен да буде чедо Божије, авај, постаје убица, упоредив не само са дивљим зверима, већ и са гмизавцима и отровним животињама. Он постаје налик на шкорпију, змију - гнездо отровница".

Према томе, када се три моћи душе удаље од јединства у и са Богом, оне истовремено губе и међусобно јединство. У таквим случајевима готово редовно можемо да приметимо како моћ жудње (жеља - желатељна моћ) тежи да се врати Богу, док је у томе спречава моћ хтења (воља - раздражљива моћ), или, пак, да жеља чезне за повратком, али да ум (словесна моћ), у неверју и неповерењу, одбија да љуби Бога. Супротно томе, ми тежимо овом јединству и најзад га задобијамо кроз Исусову молитву. Повратак Богу

отпочиње усредсређивањем ума. Наша намера је да ум ослободимо од привржености околним предметима који га привлаче, те да га вратимо самом себи и, надаље, да омогућимо повратак богустремећој жељи.

Чини ми се да сте успели да пружите упечатљив одговор који сам разумео.

- Свети оци су ти, сине мој, који нам преносе ова знања и одговоре, а не ја.

- После овог прекида и објашњења замолио бих Вас да подробније рашчланите ступњеве молитве: где треба да почнемо, чиме и како ваља да напредујемо?

- Уопште узев, можемо разлучити пет ступњева.

Прво: срицање Исусове молитве наглас, изговарањем. Наиме, молитву изричемо устима, и уједно се трудимо да своју пажњу управимо на речи молитве. Друго: затим ум преузима Исусову молитву, изговарајући је мислено. Наша целокупна пажња је и даље усредсређена на речи, али се усмерава кроз ум. Када се ум замори, упутно је да молитву опет произносимо устима, наглас је изговарајући. Овај начин, заједно са употребом бројанице, можемо са правом да назовемо обдаништем Исусове молитве, фазом "повоја". Почетник треба одатле да почне, а када се са овог ступња успне на савршенији, тада ће се онај почетни и несавршенији сам повући, лагано и неприметно. Када смо ум окрепили одмором, опет ваља да пажњу усмеравамо кроз њега. Свети Нил саветује: "Увек се сећај Бога и твој ум ће постати небо". Треће: Исусова молитва, затим, почиње да се урањавањем спушта у срце. Ум и срце су сада сједињени и међусобно привезани. Пажња је усредсређена на срце и опет је зароњена у речи молитве Исусове, највећма у име Исусово које, знај, ризничи несагледиву дубину. Четврто: Молитва сада постаје самодејствујућа. Она се, дакле, савршава стално и непрестано: док подвижник ради, обедује или размишља, док је у храму, или чак за време сна. *Ја спавам, а срце моје бди*, како вели Свето Писмо. Пето: тада почињемо да осећамо како се умилни божански плам разгорева у души, чинећи је озареном. Реч је о чувствувању благодати Христове која, сада, обитава у срцу. Устоличује се Света Тројица. Према

речима светог Василија Великог: "Ми постајемо Божије обиталиште када Он, утврђивањем сећања на Њега, почне да пребива у нама. Значи, када наше сећање на Њега није узнемиравано земаљским бригаама, а ум није ометан изненадним помислима, тада постајемо храм Господњи. Избегавши све ово љубитељ Божији одлази ка Богу, одгони страсти које изазивају неразборите помисли, и занима се оним што води врлини". Дакле, он осећа божанско присуство у свом унутарју, а ова благодат се, надаље, преноси и на његово тело које умире свету и бива распето. То је свеврхунска тачка са које се, понекад, може ући у сагледавање нестворене Светлости. Ето, то је, у грубим назнакама, ток развоја Исусове молитве. Сваки ступањ је украшен њему својственом благодаћу.

- Старче, молим Вас, одговорите ми на неколико питања која су искрснула док сте беседили о ступњевима Исусове молитве. Шта означавате речју "срце"?

- Према учењу светих отаца, срце је средиште духовног света. Међу многим увидима отаца који су везани за ово питање, издвојићу оно нарочито узорно које нам је оставио свети Епифаније, епископ Констанције кипарске: "Стога није потребно да на било који начин одредимо или потврдимо у којем делу човека је остварен образ Божији, али треба да исповедимо да тај образ постоји у човеку, да не бисмо дошли до тога да презремо благодат Божију, неверујући у Њега. Јер, све што Бог каже јесте истинито, премда унеколико и измиче нашој способности поимања". Као што се зрак светла приликом проласка кроз призму разлаже на многе видове, тако се и душа пројављује кроз свеукупно људско биће. Када, пак, изговарамо молитву Исусову, тада се пажња усредсређује на физички орган, како бисмо се заштитили од спољашњег света и повратили назад у себе саме, у "дубинско срце". На тај начин се ум, којег можемо узети за "око" душе, враћа у своје обиталиште и тамо изнова сједињује са осталим моћима.

- Дозволите ми и следеће питање: да ли сви који су привучени у заједницу са Богом следе ток који сте малочас описали?

- Да, већина њих. Постоје, међутим, неки који чак од самог почетка теже да сједине ум са срцем, па то покушавају помоћу дисања. Они удишу на речи "Господе Исусе Христе", а издишу на речи "помилуј ме". Они прате ваздух од његовог уласка у ноздрве, па све до самог срца где се примирују за часак.

Наравно, то се чини како би се поспешило везивање ума за молитву. Свети оци су нам, поврх тога, предали још један метод молитве. Наиме, приликом удисања ваздуха изговарају се све речи молитве Исусове, а исти је случај и приликом издисања. Овај метод, међутим, захтева извесну зрелост. Али, ваља упозорити да коришћење овог начина молитве може да изазове много тешкоћа, низ проблема, па језато разборитије да се избегава уколико се о нама не стара искусни духовник. Оваквом приступу, пак, може се прибећи напросто ради везивања ума за речи молитве, како се он не би распршио. И опет треба поновити, овај метод молитве захтева посебан благослов или допуштење од стране опитног и расудљивог оца.

- Мало пре сте, оче свети, рекли да је сврха Исусове молитве да се ум врати у срце, односно, енергија у суштину. То се може искусити првенствено приликом уласка на трећи ступањ светог усхођења. Међутим, када сте излагали пети молитвени ступањ, позвали сте се на навод из списка светог Василија Великог: "Избегавши све ово, љубитељ Бога одлази Богу". Како то да ум улази у срце и, уједно, одлази ка Богу? Да није можда по среди противречје?

- Не, није, - одговорио је облагодаћени отшелник. Према учењу светих и богоносних отаца, они који се моле могу се разврстати у разне ступњеве молитвене зрелости. Постоје они који су у повојима и они који су зрели или, боље речено језиком отаца, они који су сагледатељи (теоретичари) и они који су делатници (практичари). Код делатника се молитва зачиње страхом Божијим и несаломљивим надањем у добро, док се код сагледатеља молитва зачиње "божанским

жуђањем за Богом и крајњим прочишћењем". Првом стању - оном које испољавају делатници, својствено је да се ум усредсређује у срце, молећи се у њему неометано. Другом стању молитве - оном које пројављују сагледатељи (теоретичари), својствено је усхићење ума божанским светлом, тако да ум уопште није свестан ни света нити самог себе. То је онај потрес који називамо иступљењем (екстазом) ума. Стога кажемо да на овом ступњу ум одлази ка Богу. Богоносни оци, који су опитовали ова блажена стања, описују ту божанску потрешеност на следећи начин. Узмимо искуство светог Максима Исповедника: "Иступљење јесте усхит ума божанском и бесконачном светлошћу, тако да он није свестан ни себе нити било које створене твари, него само Онога који је кроз љубав у њему покренуо такву светлостарност".

- Сада бих желео да се вратимо на једну мисао коју сте раније изнели, наиме. нисам сасвим схватио смисао светописамског стиха: *Ја спавам, а срце моје бди*. Молим Вас, учините љубав и појасните ми то место. Како је могуће да се срце моли Богу док човек спава?

- То је одломак који налазимо у Светом Писму Старог Завета, и припада књизи коју називамо Песма над песмама. Премда звучи чудно, ипак није реч о нечем претешком. Сви догађаји и сви утисци, уопште све појаве које искусимо током дана и које забележи наш ум, одлазе у дубине срца или, пак, у оно што се данас назива "несвесним". Значи, чиме год се човек заокупља током дана, тиме ће се заокупљати и током ноћи, када ум и људске моћи почивају. То се јасно уочава у сновима.

Свети Василије и сам тврди "да су ноћна маштања (снови) у великој мери одјек (одраз) наших дневних мисли". Зли подухвати и мисли којима смо се бавили током дана стварају зле, кошмарне снове, а исти случај, али у обрнутом поретку, имамо са добрим делима и мислима. Подвижник и човек Божији цео дан највећма пребива у богомислију, ограђујући се Исусовом молитвом. Сећање на Бога, које се поспешује понављањем Исусове молитве, извор је његовог одушевљења. Све што његове руке и биће подузимају,

од јела до промишљања, чини се у славу Божију, сходно речима апостола. Сасвим је, дакле, природно да се његово срце моли и умује о Богу и за време оних неколико сати ноћног сна. Оно остаје будно.

3. НАЧИНИ ВРШЕЊА ИСУСОВЕ МОЛИТВЕ

- Од свег срца Вам хвала, старче, за ова упечатљива објашњења. Чини ми се да успевам да Вас некако пратим и разумевам. Сагледао сам, додуше разумом, све ступњеве молитве, то ће рећи, начин на који се разраста тај свети труд. Ипак, има нешто што бих такође хтео да упитам. Да ли се тај рад савршава без напора. Наиме, зар није потребан велики полет? Зар је ту одсутна борба и сила? *А од времена Јована Крститеља до сада Царство небеско с напором се осваја, и подвижници га задобијају* (Мт.11,12). Зар се у овој области може без подвига, мислим на Исусову молитву којом се задобија Царство небеско? Јер, као што сам сазнао читајући светог Григорија Паламу, виђење нестворене Светлости јесте Царство Божије? О каквој је врсти борбе заправо реч?

- Свакако да је потребна борба, - рече мудри Светогорац. Штавише, борац мора да пролије много крви. На то је примерично указано изреком отаца: *Пролиј крв и прими Духа*. Чак је и Адам, као онај који је пребивао у непрестаном боговиђењу, изгубио рај зато што се није борио. Колико је онда тек нама нужна борба како бисмо божанску благодат учинили нашом сопственом. У великој су заблуди они који тврде да је војевање излишно. Рекли смо већ да је "духовно спознање без подвижничког живота једнако богословљу демона". То је уистину дубок увид светог Максима Исповедника. Пре едемског пада молитва је произношена без тегоба, лако и без напора. Тада је она наликовала на непрестано славословље које анђели упућују Богу. После пада су потребни огромни напори и упињања. Праведници Царства Божијег, вративши се, чак ће превазићи то претходно стање.

- Био бих веома срећан да опишете ту борбу о којој говорите.

- Прва и велика битка отпочиње покушајем човека да прибере свој ум и да га одвоји од уобичајеног окружења: од ствари, ситуација, догађаја, лоших и злих помисли, чак и од оних које се чине добрима. Јер, одметнувши се од Бога ум губи живот и умире у ропцу који подсећа на издисаје рибе која је насилно извучена из воде. То сведочи и свети Исаак Сирин: "Оно што се збива са рибом истргнутом из воде, дешава се и са умом када напусти сећање на Бога будући привучен сећањем на свет". После пада ум наликује на хрта који има нагнуће да граби трком, као у некаквом неодољивом и незаустављивом бекству. Ум је, тада, сличан блудном сину из јеванђелске приче који, одлазећи из дома оца свога, узима своју имовину (жудњу и вољу), па их, затим, распршује и проћердава "у лакомисленом раздавању". Тако веле свети оци, нарочито свети Григорије Палама, који је, као што смо већ рекли, прокушао сва ова унутарња стања.

- То су заиста богонадахнуте и подстицајне мисли!, узвикнуо сам. Али како да саберемо свој ум?

- И ту је изузетно узорна напред поменута прича о блудном сину. Чему нас она поучава? Прочитајмо је изнова: *А кад дође себи, рече: Колико најамника у оца мога имају хлеба исувише, а ја умирем од глади! Уставши отићи ћу оцу свом... И уставши отиде оцу своме... А отац рече слугама својим... и доведите теле угојено те закољите, да једемо и да се веселимо. Јер овај син мој беше мртав, и оживе; и изгубљен беше, и нађе се (Лк. 15,17-24).* И стадоше се веселити.

И блудећи ум, такође, треба да дође себи из своје саморасејаности, да осети слаткоумилност и весеље очинског дома, те да се врати и стигне на велику трпезу. Несумњиво ће осетити огромну радост. Тада ће се чути глас који каже: *син мој беше мртав, и оживе; и изгубљен беше, и нађе се, и усмрћени ће оживети.* Та огромна и неисказива радост може да се осети једино када се ум врати у срце. То је, речено параболом Никифора Монаха, слично повратку у отаџбину након дуготрајног странствовања: "Управо као што се човек

по повратку у домовину омамљује радошћу, будући да поново грли супругу и децу, тако се и ум, након поновног сједињења са душом, преиспуњава недокучивом радошћу и задовољством".

- Усредсређивање ума одвија се кроз претходно загревање срца. Сећам се да је и мој богопоштовани старац у сам смирај дана, испраћајући залазеће сунце, узимао слике из унутарја душе или окружја утихнуле природе и да је, пошто би тако загрејао срце, полако умом урањао у Исусову молитву. То је трајало све до јутарњих сати када је отпочињала света литургија. А тада...

- Опростите, оче, морам опет да Вас прекинем. Не могу тачно да разумем шта значи "претходно загревање срца"? Како се обавља то загревање срца. Зашто је потребан и тај труд када приступамо Исусовој молитви?

- Наук о блудном сину и ту изузетно помаже увиђању. *А кад дође себи, рече: Колико најамника у оца мога имају хлеба исувише, а ја умирем од глади! Уставши отићи ћу оцу своме...*(Лк.15,1718). Дакле, он ту пре свега освешћује своје лично стање и изобилујући напредак очинског дома па, нагнан својим више него јадним стањем, одмах устаје и хита ка свом оцу. Али, то није учињено без огромног напора уложеног у преокретање своје воље у правцу повратка родном дому.

Исто се чини Исусовом молитвом: ми њоме покушавамо да осветимо наше грешно и јадно стање. Сагледавамо свакодневне падове. Испитујемо разне догађаје и сагрешења, посматрамо сами себе како дајемо одговор пред судом Божијим, стрепимо али се и надамо да ћемо се оправдати покајањем. Када нас испуни свест о греху, када нас прожме осећање грешности, тада се вољом упињемо ка спасоносним речима "помилуј ме грешног". Морамо да се трудимо да не изостане плач, јер непрестана и непрекидна молитва долази кроз и помоћу плача. Оци нас позивају да размислимо о њиховом искуству које сведочи да је један од главних услова за дубоку молитву, па чак и за темељно монаштво, отрешњујуће препуштање плачу.

Дакле, морамо да научимо да плачемо, да себе оптужујемо, и то на најозбиљнији начин. Ваља да себе сматрамо горим од других, да себе држимо за укаљану звер која се углубљује у таму својих грешака и незнања. Треба да се одликујемо тиме што стајемо на страну онога који нас оптужује, према речима светог Василија Великог: "Он треба сам себе да оптужује, а не да чека прекоре од других, тако да сам постане онај који се жали, преузимајући улогу тужиоца..." Према томе, он треба прво себе да оптужи, како нас саветује мудрост Соломонова, и да се на тај начин припрема за молитву. Свети Исаак Сирин је чак саветовао да пре молитве ваља преклонити колена, пасти ничице са рукама на леђима, заузимајући положај осуђеника. Тада се појављује мисао самоосуђивања. Она, обично, долази у разним видовима. Ми тада треба да се дохватимо ове мисли и да је свом пажњом дубоко разматрамо, не дозвољавајући машти да нам у томе смета. Е, сине мој, тада ум заиста почиње да понире у срце ношен покајањем, тада почињемо да лијемо сузе и молитва тече неометано. Узмимо пример из световног живота: чим се световњак присети увреде коју му је неко нанео, и ако дуго размишља о том удесу, осетиће болан ујед у срцу, а веома је изгледно да ће га то довести до ивице суза. Ако сада искључимо те световне и себичне пориве, ипак можемо да кажемо да се нешто слично дешава приликом практиковања Исусове молитве. Наиме, молитељ овако беседи себи: "Ја сам ојадио Христа, удаљио сам се од божанске благодати". Осећања која се тим путем изазивају могу да нанесу дубока рањавања и тронућа срца. А када је срце повређено духом покајања, а не од спољашње силе, тада су болови тежи него у случају телесних озледа. Таква рана непрестано привлачи ум Богу, а онај ко је њоме рањен не налази покоја чак ни ноћу, јер се осећа као да лежи на горућем угљевљу. Могуће је, дакле, да такав човек успе да Исусову молитву изговара четврт сата, али интензивно и дубински, па да се његово озлеђено срце сећа Исуса цео дан и целу ноћ. То можемо да назовемо једним видом непрестане молитве. Понављам, ово може да се постигне за свега неколико минута корените сузне молитве коју ће, затим, данима

да осећа у себи као енергију Исусове молитве. Морам да нагласим да је свест о нашој недостојности пред Богом савршено нужан услов да би молитва Исусова дала плода. Већи напредак зависи од оснажења наше свести о греху. Без ове свести нема истинске молитве. Стога молитва мора да се повеже са оплакивањем. Штавише, оци научавају да је улазак на небо скопчан са силаском у нас саме: што више погружавамо пажњу у дубине душе, то више назиремо обресе нашег тајног срца. Кроз покајање долази до низлажења Царства небеског у срце које, захваљујући томе, постаје рај и небеса. И даље је на снази опомињући позив: *Покајте се, јер се приближило Царство небеско* (Мт.3,2). Само се покајањем корача ка виђењу Царства.

- Постоји ли могућност да се човек који је увидео своју грешност ипак разочара, те утекне из боја?

- Свакако да постоји таква могућност. Ако се тако нешто догоди, одмах знајмо да је демон таквом човеку уденуо помисао о грешности да би га довео до очајања. Супротно томе, када се, ношени свешћу о сопственој грешности, окренемо Богу молитвено иштући благодат, тада је сигурно реч о дару Божијем, о енергији благодати Христове.

Осим свести о греху, - наставио је старац, постоје и други начини загревања срца. Један од њих јесте сећање на смрт. "Ово су моји последњи часови", помишља молитељ, "и сваког трена могу се појавити демони да зграбе моју душу". Ова мисао, уколико је ослобођена од маштарења, може да изазове отрешњујући страх, нагонећи нас на усрднију молитву. Ава Теофил нам је завештао једно казивање, предато кроз Старечник, које може да нам послужи као узор за ту врсту усредсређивања: "Какав страх, јао какво ће дрхтање и nelaгода обузети душу када се раздвоји од тела. Тада ће, више него икада, душа искусити сву силину противних сила, кнезова таме, оних који управљају светом зла: начала и власти. Они се души примичу и, као у судском спору, износе оптужбе против ње, предочавају јој све грехе које је, намерно или ненамерно, починила од ране младости па до своје кончине. Дакле, они је скољују сикћући оптужбе. Па

добро, шта мислиш, какав ће терет и језу душа осетити у тим тренуцима док се чека на пресуду и ослобођење? То је час страдања и муке све док се не дозна шта ће се са њом збити. Међутим, божанске силе стоје са супротне стране и одбрамбено износе сва добра дела која је душа учинила. Промотри страх и трепет који осећа душа док стоји између њих, на сред попришта, чекајући пресуду праведног Судије. Ако се буде одлучило да је ваља убројати у праведнике, демони ће бити кажњени, а душу ће узети анђели. Тек тада ћеш благовати непомућени мир или, пре ће бити, живети сагласно овим речима: "јер је станиште оних који се радују у Теби". Тада ће се испунити слово Светог Писма: *А жалост и уздисање бежаће* (Ис. 35,10). Тада ће твоја душа да продужи ка оној радости и неисказаној слави коју ће да наследи. Уколико се, пак, изнађе да је живела у греху и безбрижно, душа ће чути ужасан глас: *Одведите безбожника да не види славу Божију*. Тада ће се над њом изненада надвити дан гнева, дан страдања, дан тешке тмине и сени. Препуштена крајњој тами и осуђена на неугасиви огањ, душа ће прокушавати казну кроз векове векова. Где је тада таштина света? Где је тада сујета? Где је телесни живот? Где наслада? Где су тада маштарења и угоде? Од какве су тада вајде надимање, друштвена одликовања, отац, мајка, брат? Ко ће успети да душу избави од мука док сагорева у неугасивој ватри? Ко ће притећи да јој олакша горке болове?"

Оваква размишљања, међутим, ваља уравнотежити мислима и осећањима која се везују за сладост раја и славу светитеља, као и за велику љубав Божију. Нарочито је упутно да се то чини оног дана када се причестимо Светим Тајнама.

- Старче свети, изустих, постоје многи који одбацују такве мисли, те испољавају сумњу и неверицу. Чак постоје неки богослови и духовници који се не слажу око ових ствари. Наиме, они све то красноречиво умекшавају, говорећи да то нису ствари за људе који обитавају у свету, па чак и да су таква исповедања супротна свештеним оцима. Они су склони да оце деле у трезвоумне и друштвене, јер је, наводно, деловање

ових потоњих "примереније свету", док је учење трезвоумних отаца ствар манастирске праксе. Не знам у којој мери су оваква становишта истинита?

- Тиме си, драги оче, дотакао огроман проблем који има много видова, и потребно је много времена и стрпљења да би се правилно претресао. Па ипак, не могу да те лишим макар неких општих назнака које нека послуже као одговори. Пре свега, није могуће делити оце на трезвоумне или мистичке и друштвене или народне. Није нимало умесно тискати оце у непробојне и круте категорије, као што није упутно раздељивати богословље на мистичко и немистичко, или пак духовни живот цепати на монашки и световни (као да се нека учења поглавито односе на монахе, а нека на мирјане). То није могуће из једноставног разлога што сво богословље Православне Цркве Истока јесте мистичко и зато што сав духовни живот јесте подвижнички. Сви свети оци, дакле, творе и чувају један заједнички ум, један заједнички живот и једно заједничко учење. Сви су они стекли блажено стање обожења, охристовили се и охристотворили, те кроз њих дела и дејствује Дух Свети. Стога су трезвоумни оци увек и друштвени, док су друштвени нужно трезвоумни. Чињеница да су оци друштвени јесте одраз чињенице да су трезвоумни. Они који се упуштају у друштвене теме нису напосто социолози или етичари или психолози или педагози, него теолози у пуном смислу те речи. Најпре они сами унедрују искуство Бога, а затим покушавају да другим људима помогну да задобију опит стварности Бога. Према томе, њихова "друштвеност" није ништа друго него једна димензија богословља, то ће рећи, живота у Христу, а то је живот у Духу Светом и живот у Цркви. Стварна Црква јесте земља православног богословља, а богословље јесте глас Цркве. Сви оци имају додирне тачке. Они су баштинили православно богословље, црквену мисао и живећи или као монаси или као свештеници. Из тих разлога, погрешно је одвајати их у категорије трезвоумних и друштвених, јер ова подела има негативне последице по духовни живот, а у заоштреном виду води хули на Духа Светог.

- Зар не мислите, оче светогорски, да су неки од знаменитих отаца, попут светог Василија Великог и светог Јована Златоустог, не само често беседили о друштвеним проблемима, него и успевали да присно дотакну многе људе?

- Да, свакако. Међутим, као што сам малопре рекао, мора да се води рачуна о неким нужним појашњењима. Прво: чињеница да су се изјашњавали о друштвеним проблемима не значи да су напустили молитвени живот или, пак, врлину сузоточног усредсређивања. Не смемо да њихово друштвено предузеће одвајамо од њиховог унутарњег жића. Није добро да распарчавамо извесног светитеља само зато што се може оценити на више начина, на пример, као социолог или етичар. Уосталом, огромна је разлика између теолога и социолога. Полазиште и метод су изразито различити. Њихова антропологија је такође веома различита. Друго: ако су неки од њих више проповедали о друштвеним проблемима, то су чинили стога што их је Господ надахњивао и упућивао да на такав начин говоре одређеном човеку одређеног места. Не треба да губимо из вида да се словствовање пророка или апостола или светитеља примерава духовној зрелости оних којима се обраћају. Ако слово није сасвим савршено, онда по среди није разлика у духу међу оцима, него пре неспособност људи да захвате нешто истанчаније и узвишеније. Није реч о незнању оца, него о духовном отврднућу пастве коју зато покушава да насити грубљом храном. Да и не говоримо о томе да се исихастички дух јасно пројављује у многим делима отаца која имају друштвени садржај.

Узмимо, као упечатљивији од осталих, случај светог Јована Златоустог, којег сте управо поменули. Сматра се да је свети Златоуст друштвени отац којег треба да читају људи у свету. Многи се позивају на његово учење о разним друштвеним или етичким проблемима, па опет, заборављају да је исти отац живео подвижнички - уз трезвоумље, изливање суза и оплакивање, уз непрестану молитву и сећање на смрт. Ако се отац привржен исихастичком начину живота дотакне његових књига, одмах ће познати да је реч о великом

исихасти. Парафразираћу један одељак из његовог учења како бих пружио неколико запажања. Он, у општем смислу, говори о молитви и о њеној вредности. Он опомиње да молитва мора да се врши усредсређеним умом, као и срцем које је рањено покајањем. "Молитва је моћно оружје, непојмљиво благо, непотрошиво богатство, тиха лука, извор мира, корен, исходиште, мати неизбројивих добрих ствари - моћнијих него што је земаљско царство. А када кажем молитва, не мислим на ону лагану - која се врши несмотрено, већ на ону која се остварује кроз борбу, болном душом и напрегнутим умом. То је молитва која се успиње на небо. Зато, загрејмо душу сећањем на почињене грехе, повредимо је не зато да бисмо је растужили већ да би се могла огласити, да би постала будна и чак дотакла небо. Ништа не успева да растера немар и небригу колико рањеност и патња, који сабирају ум из расејаности по околини и доводе га самом себи. Онај који успе да себе на тај начин молитвено гане, сабира велику радост у својој души". Златоусти нам, у наставку, казује да човек задобија молитвену смелост једино ако истински успе да сматра себе најгорим од људи.

Као што видиш, оче, то су речи достојне највећих исихаста, - рече Светогорац. У наведеним речима можемо да опазимо неколико важних тачака. Прво: молитва се присно повезује са рањеношћу душе и напорима ума. Ум мора да се врати "самом себи" да би постао могућ прелаз из смућења у смирење кроз умносрдачну молитву. Друго: да би молитва могла да се савршава на успешан начин, потребан је и предуслов загревања срца. О томе је раније такође било речи. Срце се загрева, ум се зацељује и, као круна свега, у нама се рађа истинска молитва. Треће: загревање срца постиже се кроз сећање на грехе, самоукоревање и осећај сопствене недостојности, тј. да смо "гори од свеколике творевине". Само када се молимо пролазећи кроз ова одредишта, можемо очекивати да примимо духовну радост и благодат Христову. Мислим да је сада извесније да се свети Јован Златоуст има прибројати у сабор тиховатељних отаца.

Био сам изненађен и затечен читањем и тумачењем овог одељка из списа светог Јована Златоустог. Задивила ме је мисаона окретност старца.

- Могу ли да додам једну напомену?

- Свакако да можете.

- Напред казано није засебно мишљење светог Златоуста, него је посреди учење Цркве које се преноси кроз њега. Чини ми се да о мишљењима отаца не треба говорити као да су философска, социолошка, етичка, већ као о учењу отаца који - као удови величанственог Тела Христовог - примају просвећење од Духа Светог. Живећи у Цркви ми превазилазимо индивидуализам и постајемо личности, односно, пребивалишта Свете Тројице. Наш ум бива просвећен и, као такав, постаје престо Духа Светог. Оци су себе драговољно потчинили Богу и, захваљујући томе, претрпели промену на боље, поставши средства Божијег откривења. Њихови животи се, пак, нису одвајали од припомагања сабраћи.

- Хвала Вам за ту допуну. Будите добри да ми појасните још једну недоумицу. Мало пре сте рекли да тихујући монах редовно у лику светог Јована Златоустог препознаје трезвоумног оца. Реците ми зашто их ми видимо само као друштвене оце који су страни исихастичком начину унутарњег живота?

- То се дешава стога што у нама нема штедрих дејстава Светог Духа. Свето Писмо и дела светих отаца написани су надахнућем Пресветог Духа. Зато се и сагледавају на истинит начин само посредством Његовог просвећења. Онај који стоји уз мисао отаца, који чува Духа Светог, приликом читања било којег од отаца непогрешиво у његовим словима открива исихасту, трезвоумника који је спознао Господа у Духу Светом. Светитеље препознају само светитељи, јер деле исти начин живота, заједничка искуства и начин изражавања. Они могу да разумеју благодат која дејствује у неком светом оцу једино кроз начин на који се он изражава. На пример, човек који поседује опит сагледавања Бога, приликом проучавања молитава литургије светог Василија Великог истог часа схвата да је свети Василије, премда то не каже отворено, видео нестворену светлост. Међутим, ако се дела светих

отаца дохвате социолози или етичари, ако уз то нису у поседу благодати Духа Светог, онда долази до раздвајања и класификовања отаца. Дубоко сам убеђен да је ова изолована и оделита употреба навода из светих отаца - лишена духа подвижништва и ради потребе нечистих и антропоцентричних гледишта, равна највећој јереси. Када год свете оце насилно издвајамо из духа подвига, покајања - тада их раздвајамо. И свака нова подела води даљем погоршању. То је поступак који је својствен свим јеретицима. Они су за светоотачким благом посезали без правоваљаног поимања, без нужних претпоставки за тачно тумачење. Неболетна крилатица која нас данас, срећом, опет надахњује дакле, "повратак оцима", не сме да остане делатна само у области књишког проучавања, већ мора да се оствари задобијањем светоотачког живота. Треба да се пренемо и заживимо у нашој светој Цркви, обделавајући наше животе кроз Свете Тајне и врлине, престајући да се испољавамо као индивидуе. Ми желимо да постанемо стварне личности, достојни удови Христа.

Утом нас је прекинуо улазак старчевог ученика који је, наликујући свом узору, био испуњен умилном благодаћу. Питао је старца чиме ме може да ме послужи. Старац је, понесен духовним разматрањем, сасвим заборавио да испоштује уобичајени израз љубави према ходочаснику. Наиме, монаси нам увек, уколико су у могућности, износе као дар и благослов келије некакав слаткиш или штогод друго окрепљујуће по госта.

- Да, приложи нешто оцу...

- Шта да донесем, оче? Можда комадић ратлука и чашу воде, или нешто друго?

Након што му је дао послушање, старац је почео да хвали свог ученика.

- Заиста нисам достојан оваквих ученика. Изгледа да је Бог јако милостив према мени када ми је уручио ове анђеле. Јер, то нису људи него анђели који ми служе. Како да се захвалим најштедријем Пресветом Богу? Ето, видиш, управо овог ученика красе мисли малог детета, а то је савршено нужан предуслов за

стицање блага умносрдачне молитве о којој говоримо. Оци нас уче да онај који стреми спасењу мора да буде попут луде (*ми смо луди Христа ради, I.Кор.4,10*) или налик детету (*ако се не обратите и не будете као деца, нећете ући у Царство небеско, Мт.18,3*). Сви ми, чак и ако смо починили најтеже грехе, можемо кроз благодат Духа Светог изнова да задобијемо духовну младоликост и дух детета пре сагрешења. Закон духовног живота супротан је закону телесног живота. Живећи законом тела, човек неминовно и постепено стари, док у духовном животу човек, остарео кроз сагрешења, постаје изнова млад, попут детета.

Затим је пришао ученик, носећи на тананој тацници комадић ратлука и чашу хладне воде. Узевши понуђени благослов, замолио сам старца да ме спомене у својим молитвама, рекавши:

- Помоли се, старче свети, да поново постанем дете или луда!

Постоје тренуци када уопште нисте кадри да пожелите нешто: тада вам се одузима дар говора и осећате незатомљиву потребу да тражите молитвену помоћ и благослове. То се да искусити на Светој Гори Атонској. Деси се да се не молите већ да тражите молитвено заступништво.

- Благословите.

- Бог те благословио, одговарају вам.

Они не кажу ни: "Добро јутро", ни: "Добар дан", нити: "Добро вече". Од њихових отпоздрава најчешће чујете: "Добро трпљење, добро бденије, добар рај, добар крај..."

У тренутку када сам рекао: "Благословите" и док сам кушао ратлук, помислио сам: Да си жив старче "на многаја љета". Да си жив, да бисмо и ми грешни живели.

Одједном сам схватио да смо прекривени неприметним плаштом тишине. Осетио сам свим бићем да је старац погружен у Исусову молитву. Његово држање је одавало усхит Богом. Утолико ми је теже пало да га поново покренем на разговор, али, нисам могао да одолим.

- Оче, надам се да разумете да морам да Вас прекинем и замолим да наставимо беседу. Знам да је моје присуство, у извесном смислу, незграпно у овој тишини. Свестан сам да наликујем на паразита који Вам отежава живот и...

- Не, не, никако не смеш тако да говориш. Откуд ти то? Ми те примамо као најрођенијег брата који живи у свету и који се подвизава добрим подвигом, добијајући благодат од Бога.

- Али, како је могуће упоредити вашу благодат са нашом!?

- Напротив, Ви имате више благодати него ми, јер где се умножи грех, онде се још већма умножи благодат (Рим.5,20). Бог вама шаље више милости како би вас сачувао у Својој љубави. Бог вас више воли.

- То могу да примим само као израз Вашег смирења, рекох преплављен његовом љубављу и скрушеношћу. Па опет, желео бих да наставимо наш разговор, јер ми, до последњег часка, убирамо корист из Ваших речи и поука. Говорили сте о загрејавању срца, о разгоревању молитве кроз размишљање о грешности, о могућности пада у пакао или о успињању ка рају. Ипак, ту уочавам једну тешкоћу: малопре сте истакли да наша молитва мора да буде ослобођена маштарења, да ум мора да буде без облика, бивајући чист. Али, у том случају, зар напред наведене мисли и слике неће довести управо до ометања чисте молитве?

- Пре свега, желео бих да подвучем да ове мисли нису напросто обичне мисли. Оне нису плод разобручене маште, него умног деловања. Не ради се о простом мисленом пребирању, већ о проживљавању. Ево примера, једном сам се удубио у страхоту пакла, у мисао да је то место најприкладније за некога ко је, попут мене, прегажен гресима. То је трајало неколико минута, али, то је било сасвим довољно да се нађем у том месту очајне тмине. Затим сам осетио неподношљив бол и неисказиву стрепњу. И, да чудо буде веће, пошто сам се унеколико повратио у пређашње стање, осетио сам да цела моја келија заударала... Не можете појмити страшни смрад пакла и патњу проклетих...

Тада сам схватио да се налазим поред једног светог старца који је у стању да себе смири дотле да свој ум држи у паклу. Пустио сам га да неометано настави, без и најмање упадице са моје стране.

- Припремно загревање срца, помоћу назначеног удубљивања, одвија се пре молитве. Када срце отпочне молитву, када се оно разгори, забрањује се свака помисао на такве ствари, јер је превасходни задатак, у следећем и кључном кораку, да се ум усредсреди на срце и да се приведе речима молитве Исусове. На тај начин задобијамо стање ума ослобођено маштарења, о којем толико много казују оци. То ће рећи, ум треба да буде "слободан од сваког облика и од сваке маштарије".

Молитва је борба. Она оснажује војевање верујућих против ђавола, али је и сама собом једна болна и крвава битка. Сав труд се улаже у неометано усредсређивање ума на речи Исусове молитве. Морамо да заповедимо нашем уму да се оглуши о сваку помисао коју нам предлаже ђаво - било лошу или добру. Не смемо да се обазиремо на мисли које долећу извана, још мање смемо да се на њих надовезујемо. Морамо да их потпуно презремо и пресечемо свако освртање на њих. Стога ваља да се свим силама потрудимо да ум, у назначеном смислу, потпуно онеми, јер само таквим деловањем обезбеђујемо души непомућени мир који погодује делотворности Исусове молитве. Познато је да мисли лете из ума у срце, те га непрестано узнемиравају. Немиран ум узнемирава срце. Као што бурни ветар подиже таласе мора, тако и ветар помисли узбуркава душу. Пажња је нужна за молитву. Зато оци повезују молитву са трезвоумљем. Трезвоумље одржава ум у непрестаној будности и спремности, а молитва доноси божанску благодат.

Постоје многи начини који помажу тој сврси.

Пре него што отпочнемо свето дело Исусове молитве, присетимо се да је потребно имати горућу жудњу, истрајност у нади, пуно ревности и огромно стрпљење које је, надаље, неопходно повезати са љубављу према Богу. Починемо следећим молитвама: а) "Благословен Бог наш...", б) "Царе небески..." и в)

"Трисвето". Затим читамо 50. Псалам као вапај покајања, скрушености и тронућа, те одмах потом изговарамо "Вјерују". Након тога прелазимо на усредсређивање ума у миру и ћутању. Као што смо више пута нагласили, срце се разгорева разним богоугодним мислима ослобођеним маштарења и, када дође до топлоносног умиљења - можда чак и суза, отпочињемо саму молитву Исусову. Словеса ове чудесне молитве сричемо лагано, спречавајући ум да одлепрша у расејаност. Речи се, дакле, изговарају једна за другом без уметања икаквих других речи или помисли које желе да се међу њих утисну. После "Помилуј ме (грешног)", одмах изговарамо "Господе Исусе Христe...", кујући тако бeочуге који спречавају кидајуће дејство ђавола. Знај да ће ђаво апсолутно свим силама покушати да прекине јединство молитвеног круга, стремећи да по сваку цену упадне у област ума и срца. Он вреба и најмању пукотину у коју затим, са великом надом и злурадошћу, полаже експлозив (то ће рећи помисао) да би у парампарчад разнео овај богустремећи труд. Морамо га спречити... За почетак је пожељно да молитву Исусову изговарамо уснама, тј. наглас, тако да вежемо и слух, јер то помаже уму да се усредсреди. Други начин молитве подразумева следеће: молитва се сасвим полако изговара у уму или срцу, а после речи "помилуј ме (грешног)" застајемо за часак - док нам не попусти пажња, да бисмо се, затим, поново вратили на почетак. Ако смо приликом загревања срца размишљали о својој грешности, оци препоручују да је добро прикључити реч "грешник": "Господе Исусе Христe, Сине Божији, помилуј ме грешног". Ову реч треба да нагласимо јер ћемо тако да је искреније доживимо. Међутим, пошто ум може да се оптерети и замори дужином свих речи молитве, понекад је потребно да се молитва унеколико скрати: "Господе Исусе Христe, помилуј ме". Или: "Господе, помилуј ме". Или: "Господе Исусе". Ако хришћанин осети да је у молитвеном труду постигао извeстан напредак, онда је упутно да скраћује дужину молитве. Чак може да пређе на изговарање само једне речи: "Исусе", која се непрестано и узастопно сриче (Исусе, Исусе, Исусе, Исусе мој...). То

води плими смирења и озарења у срцу. Ако се појави и молитвено услађење, онда не треба прекидати молитву, чак и ако се пређе оквир нашег молитвеног правила. Треба да чврсто посегнемо за топлотом која струји и преплављује срце, користећи тај дар Божији на спасење своје душе. Јер, то је велики дар који Бог шаље свише. Топлота срца делотворно помаже уму да остане привржен речима Исусове молитве, те да се спусти у срце и угнезди тамо. Ако неко жели да остане у молитвеном расположењу цео дан, онда треба да примени савет отаца: ваља се молити један сат, затим читати један сат, и поново се вратити једночасовној молитви. Када је хришћанин заокупљен некаквим рукодељем, и тада треба да изговара речи "Исусове молитве".

Осим тога, и правилно држање помаже витезу "Исусове молитве". Оци препоручују да приликом дуготрајне молитве користимо омању, тврду столицу, а када се дуго молимо да склапамо очи и пажњу усредсређујемо на груди где се налази срце. Свети Григорије Палама наводи пример пророка Илије који се, како сведочи Свето Писмо, *"попе на врх Кармида, и саже к земљи и метну лице своје међу колена своја"*, после чега је уследило окончање суше. Утом се *замрачи небо од облака и ветра, и удари велики дажд* (I.Цар. 18,42-45). Видиш, драги мој оче, пророк је успео да "отвори небеса" молећи се у таквом положају. Сличним начином и ми отварамо небеса мијући се изворима божанске благодати која се слива у наше сасушено срце.

Касније сам прочитао овај одељак из списка светог Григорија Паламе, на који се позвао стари Светогорац, и уверио сам се у истинитост старчевих речи. Философ Варлаам је имао обичај да исихасте заједљиво назива "онима који душу везују за пупак" "омфалопсихима" - те је богоносни Григорије Палама, објашњавајући исихастички став и делатност, узвратио: "Чак је и сам свети Илија, најсавршенији у боговиђењу, полагајући главу међу колена и усредсређујући ум у самог себе и Бога, уз тежак труд, успео да оконча вишегодишњу сушу". Свети отац, који је видео Бога, као корисно

средство препоручује и зауздавање очију: "Не дозволи очима да лутају тамовамо, већ их усмери на своје груди и, помоћу таквог положаја тела, врати у срце моћ ума која се расејава тиме што радознало лепрша".

И место, наставио је старац, игра значајну улогу. Оно треба да буде заштићено од узнемирења споља, те да зрачи миром и тишином. Потребно је, такође, водити рачуна и о погодном и правоваљаном времену. После наших свакодневних послова ум је обично потпуно расејан и раздражен многим утисцима, сећањима - разноврсним догађајима. Из тих разлога свети оци сматрају да се делатност умне молитве најбоље обавља у раним јутарњим часовима, пре изласка сунца, када је ум укрепљен и стишан а тело одморно. Тада ћемо обратити многе плодове.

- Шта да чинимо, оче, у случају када је ум узнемирен - а примећујемо да је то готово редовна појава. Како и којим путем да поново приберемо и заштитимо ум?

- Постоје, из многих разлога, неплодни дани и часови када молитвени труд изгледа узалудан и крајње тегобан. Прегнуће Исусове молитве постаје најтежа ствар на свету. Додуше, упорношћу изнова задобијамо благодат Божију која оснажује нашу молитву, те настављамо на путу обожења и благодати. Пренећу ти неколико начина помоћу којих се превладавају ови дани и часови "оскудице".

Пре свега, никако не смемо да изгубимо нашу храброст. Затим, током таквих дана или часова молитву ваља пренети на усне и језик, савршавајући је наглас. Изгледа да је предност јаких људи, наиме, оних пуних благодати, да ум са лакоћом сједињују са речима молитве, успевајући да се без распршавања дуготрајно и усрдно моле. Ми који смо онемоћали и грешни, за разлику од њих, морамо да упрегнемо сву преосталу снагу како бисмо, упркос изобиљу страсти, одржали молитвени труд, проливајући чак и крв ако је потребно. Ако уочимо да се наш ум стално и непоправљиво расејава, треба да завапимо Богу, слично апостола Петру који је, видевши како тоне усред јаке буре, повикао Христу: *Господе, спаси ме!* (Мт.14,30). Дакле, ваља да учинимо то исто када изнемогиемо под

налетом "мисленог оркана". Све што се десило апостолу десиће се и нама: *И одмах Исус пруживши руку ухвати га* (Мт.14,31). После темељите молитве, уз Божију помоћ, све представе које се тискају у ум нестају будући невидљиво спаљене Исусовим именом. Понављам, у таквим ситуацијама не смемо да се успаничимо или усплахиримо, већ, напротив, ваља да пружимо отпор. Природно је да наш отпор буде једнак притиску непријатеља.

Томом молитве, такође, треба да одбијамо чак и "добре" помисли. У таквом часу чак и благоугодне помисли узбуђују ум, а ум, будући узбуђен, опет лако прима и оне помисли које су острашћене. Добромислије, ако му се препустимо за време молитве Исусове, отвара двери срца ђаволу који тријумфално ступа, прекидајући свето прегнуће. То је, заправо, оно што свети оци називају духовном "прељубом", јер ум који се током молитве удаљи од присног сећања на Бога чини духовну прељубу, изневеравајући Небеског Женика. То је издаја и порицање Бога. Реци ми, има ли нечег тежег и горег од издаје и порицања најслађег Исуса, поготово када се то почини у корист завидљивог непријатеља: мрзитеља добра и човека од почетка?

Ако, упркос томе, не успемо да ум сачувамо од расејавања, онда ће наша борба да постане још тежа и огорченија. Брод, драги мој оче, може да плови или помоћу једара, ако има ветра, или помоћу весала, ако нема ветра. Исти је случај са молитвом. Она се савршава са лакоћом када је у нама топлота благодати Христове, али, када благодати нема, тада је потребно посегнути за веслима и добро потегнути, то ће рећи, потребна је жешћа борба.

Такође је упутно да се у таквим околностима прибегне читању разних светоотачких књига које ће, у то нема сумње, својим благотворним дејством усредсредити ум. Надаље, ако приликом читања доживимо тронуће и умиљење, ваља да одмах престанемо са ишчитавањем, предајући се молитви Исусовој. У томе лежи смисао исказа: "Списе читај срцем, а не сувим разумом". Зато је добро да трагамо за књигама које су написане срцем и које се, наравно,

срцем и поимају. Читање и Исусова молитва треба напореда да корачају. Није на одмет да прибегнемо и читању Псалама пророка Давида или, пак, псалмопојању. Веома је корисно да учимо и памтимо срцу драге тропаре који раскриљују двери срца умиљењем, затим, да се сећамо љубави Божије, наше грешности, Другог доласка Господа, те да призивамо божанску помоћ. То би требало да читамо а не да певамо. Можемо да изговарамо и разне молитве које су оставили оци, на пример, ону светог Јефрема Сирина. Наглашавам да у таквим случајевима Исусову молитву треба да вршимо наглас, уснама: чак треба да посегнемо и за бројаницом. Наравно, тада не обилујемо многим плодовима, али ни за час не треба да напустимо ни ову умањену радост. Не заборавимо да је потребна велика стрпљивост и истрајност. Према томе, побројана средства и мисли могу да буду од духовне користи, служећи нашем прочишћењу.

- Али, на који начин можемо да њима поспешимо наше прочишћење?

- Опазивши да се молимо и да се старамо да ум усредсредимо на молитву Исусову, ђаво чини баш све да наш ум избаци из молитвеног делања. Из прешироког арсенала његових средстава најчесталију опасност, ипак, представљају помисли, и то оне које нас драже, боле, тиште, плаше - уопште све оне које изазивају немир. Он непогрешиво погађа најслабију тачку, упињући се да жаока бриди и гризе што дубље и дуже. Сластољубивом непрестано подмеће помисли сластољубља, среброљубивом среброљубља, а славољубивом славољубља... Томе готово да нема краја и врсте. Додуше, то је и метод којим долазимо до "дијагнозе" о врсти и степену нашег обољења: сходно врсти и броју помисли које пролећу кроз наш ум можемо да увидимо наше слабости и нечистоте - дакле постојање страсти у нама. Током молитве борба се одвија и на тој равни.

- Старче, опростите што Вас опет прекидам, али, иако признајем да немам велико молитвено искуство везано за Исусову молитву, желим да Вас питам о јаким главобољама и боловима у срцу и грудном кошу које

доживљавам приликом ревносног упуштања у молитву Исусову. Шта је то и чему се има приписати? Како поступити у таквим случајевима?

- Када се хришћанин посвети овој врсти молитве, није неизгледно да доживи јаку главобољу и бол у срцу као последице нове духовне борбе. Понекад му се чини да ће му глава и срце препући од бола. Главобоље могу бити толико снажне да се верници често смртно уплаше. Па ипак, ова врста бола је, у извесном смислу, природна и потиче од ненавикнутости ума на овакву врсту деловања, као и због нарочитог положаја тела. Додуше, ђаво често вреба баш такве поводе да би нас страхом удаљио од молитве. Једноставно, морамо да истрајемо упркос боловима у "мозгу". Што се тиче болова у срцу саветујем да у том случају испитамо сопствену молитвену зрелост и спремност, јер, могуће је да смо напредовали "пребрзо", односно, вештачким прескакањем молитвених ступњева, можда користећи методе који нису погодни за нашу личност. Бол у срцу, понекад, може чак и да користи уму, јер га одводи на место одакле потиче бол, то јест у срце, поспешујући тако задобијање непрестане молитве.

- Ваше излагање је веома згуснуто, па Вас молим да га унеколико рашчланите: зашто је, дакле, потребно да истрајемо ако наш ум страда?

- Зато што одмах потом долази до прочишћења. То доказују сузе. Оне почињу да теку у потоцима: ум се, као прочишћен, спушта у срце и бол се повлачи. Сузе се не могу зауставити или објаснити, оне нас нису коштале никаквог труда.

Старац је утом заћутао. Опазио сам да су му очи загрцнуте сузама које су осветлиле цело његово лице. Осетио сам да се и низ моје лице, сасвим нехотице, клижу сузе. Старчев глас, његове сјактаве мисли пробиле су и раствориле камен и лед у моме срцу. Нисам одолео сећању на светог Арсенија, чије житије украшава Старечник: "За њега се приповедало да је усред својих груди имао урвину коју су просекле сузе које је целог живота неуморно точио наднесен над својим рукодељем. Када је ава Пимен дознао да је овај на умору, изустио је следеће ридајући: "Заиста си

блажен аво Арсеније, јер си се наплакао у овом свету! Онај ко не плаче сада, у овом свету, плакаће касније, и то вечно". Дакле, немогуће је заобићи плач, било вољни или невољни, када смо зароњени у искуство патње и страдања.

- Не смемо да прекинемо молитву због искуства бола, - рече Светогорац, пренут из незауостављиве бујице суза. Јер, ђаво, који је неслућено лукав, преваран и опак, наводи такве помисли како би нас уништио убиством ума. Очврсли атлета Исусове молитве, пак, презире методе ђавола и помисли које су њиме "надахнуте". Ево невидљивих речи ђавола: "Престани, пази, немој да се молиш - одмах стани, то ће те одвести у лудило, ослабиће ти срце, пропаћеш". Прочитаћу ти животни пример из Старечника: "Беше један монах кога је, приликом сваког покушаја да се моли, пролазила ледена дрхтавица и посећивала грозница: када год би кренуо на молитву на њега се обрушавала тегобна главобоља. Суочен са таквим стањем и изгледима он рече себи: "Болестан сам и близу смрти, зато ћу се пренути и устаћу на молитву пре него што ме стигне смрт". Расуђујући на такав начин, тај брат је пружио отпор достојан монаха. Ш тавише, молећи се он је победио своје помисли". Видиш ли зашто је потребно да духовни борац одагна свакојаке помисли и страхове од бола.

- Старче, такође бих Вас замолио да се надовежете и на питање у вези са болом срца. Познато ми је да оци придају велики значај том болу, сматрајући га правилном ознаком на путу Исусове молитве. Ако налазите да је то корисно за наше душе, пренесите нам Ваше савете поводом ове тешкоће.

- Све што си рекао јесте истинито. Зато што су оци били заокупљени Исусовом молитвом, или, пре ће бити, зато што су је сасвим искусили, забележили су тај бол сматрајући да је значајан као фаза нашег молитвеног подвига. Јер, они који непрестано прилазе делу Исусове молитве не могу да избегну тај бол. Важност тог бола потиче од чињенице да он одражава силазак ума у срце са којим се сједињује помоћу енергије Духа Светог, а то је, неизоставно, праћено разбистравањем душе и тела.

Надаље, долази до очишћења и просвећења словесне моћи душе која јасно прозира квалитет помисли. Једино тада бивамо способни да разлучујемо и разликујемо наше помисли - њихово рађање, развој и окончање. Отуда она способност исихаста да проникну у душе грешника а да, при том, нису починили грехе чије последице или присутност опажају у душама оних које молитвено или саветодавно помажу. Подвижничка пракса доводи до спознања целокупног процеса развоја мисли: од почетка да краја. У таквом оквиру увиђамо како је могуће да исихаста зна у каквом је стању душа онога за којег се моли. Његово срце је у толикој мери постало истанчано захваљујући енергији молитве да оно почиње да испољава и далековидост, односно прозорљивост.

Овде би требало да још једном појаснимо ствари.

Рекли смо да је смисао Исусове молитве у уједињавању целокупног човека, односно три моћи душе. Пажња треба да се усмери на срце које би, с почетка, требало да осети деловање Исусове молитве. Према предању отаца, срце је прво које примећује присуство Бога, то јест, присуство благодати, а затим се промена стања срца преноси на ум. Оци су прво задобијали спознање Бога опитом, а тек су затим о томе беседили или писали, чувајући ту спознају која јесте живот. Дакле, прво срце осећа топлину и сладост присуства Духа Светог. Супротно томе, одсуство благодати пројављује се кроз беживотност и хладноћу срца. Понављам, Бога волимо прво срцем а затим умом. Заповест Божија је сасвим недвосмислена: *Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, и свом душом својом, и свом снагом својом, и свим умом својим* (Лк. 10,27). Значи, (раз)ум није забрањен унутар Цркве, него му се омеђује делокруг са обзиром на чињеницу да је после пада неспособан да препозна и види Бога. Када се, пак, развије унутарња духовна осетљивост, тада и ум бива приведен поимању Бога. Срце је тада у стању да схвати и разлучи да ли се држимо заповести Божијих или не. Надаље, сједињење ума и срца може да се оствари само кроз енергију Духа Светог. А благодат задобијамо кроз покајање и следовање Христовим

заповестима. Дејством Духа Светог ум проналази срце те долази до њиховог међусобног сједињења. То је изузетно важан корак на путу задобијања унутарње молитве и обожења. Из тих разлога мора доћи до скрушавања човечијег срца. О томе сведочи Псалом Давидов: *Жртва је Богу дух скрушен, срце скрушено и смирено Бог неће понизити* (Пс. 50,17). Различити људи, наравно, користе различите начине за спуштање ума у срце, али, ваља нагласити, покајање је најбезбеднији начин. Зато је веома добро када, плачући и оплакујући своје грехе, осетимо бол а некада и топлину у срцу и, уопште узев, када разумемо и пратимо покрете и чувства сопственог срца. Међутим, овај процес треба да се одвија постепено, а никако на пречац. Јер, могуће је да овај изненадни напор изазове известан незнатнији поремећај у слабијем и ненавикнутом срцу који (поремећај), наравно, нема никакве трајније последице, али може да заустави молитву. У таквим тренуцима ваља да пређемо на изговарање Исусове молитве уснама, односно наглас. Ако је, пак, реч о снажном и увежбаном срцу, препоручује се да пажњу не повлачимо из дубине срца, већ да је тамо задржимо упркос болу. То се, свакако, може разјаснити уз помоћ опитног старца који има дар разликовања духова и прозирања у стања наших душа. Према томе, овај бол је здрав, природан и спасоносан. Дешава се да подвижници често одлазе лекарима сматрајући да су оболели од срца, али лекарски налази потврђују да је срце сасвим здраво. Посреди је "бол благодати". Бол знаменује да је молитва зашла у срце и да је тамо делотворна. То је значајан корак.

- Слушао сам да су многи светитељи присуство и делатност Исусове молитве у срцу опазили сасвим изненада, те да су тај тренутак објашњавали као дар Божији упућен посредовањем Богородице. Има ли у томе истине?

- Свакако да има. Многи безмолвници су у стању да се тачно присете тог златног тренутка када се у њихова срца уселила Исусова молитва коју, од тог часа надаље, непрестано изговарају, без обзира на посао којим се баве. Она више никада не престаје. Они тај догађај

искрено и сасвим правилно тумаче као дар Пресвете Мајке Божије: свети Григорије Палама је примио дар богословља након што је Богородици понављао речи: "Просвети таму моју". Није тешко увидети да је љубав према Мајци Божијој присно повезана са љубављу према Христу. Ми волимо Богородицу зато што волимо Христа, односно, Небеској Царици указујемо љубав зато што тежимо да досегнемо меру савршене љубави према њеном Сину - Христу. Оци се не либе да изнесу своје становиште у вези ове стране духовности молитве. Стога свети Герман, Цариградски патријарх, каже: "Да ти, Богородице, ниси започела труд нико не би успео да постане духован човек... нико се не може спасити осим кроз тебе, Богородице". А свети Григорије Палама, поводом сличног питања, додаје ове речи: "Она је међа између створене и нестворене природе, и нико не може доћи ка Богу осим кроз њу и Посредника којег је родила: без ње ни један дар Божији не би био принесен ни анђелима ни људима". Преко Богородице долазимо до мноштва дарова. Пошто нам је пружила највећи дар - самог Христа, зашто нам не би пружила и остале? Следујући томе, приликом молитвеног обраћања Пресветој треба умилно да изустимо: "Пресвета Мајко Божија, спаси нас", а не просто: "Заузми се за нас".

- Допустите ми да се вратим на упит који је искрсао док сам слушао Вашу поуку у вези са сједињењем ума и срца. Наиме, да ли ум, када се зарони у дубине срца, непрестано остаје у његовим скривницама? Ако је, пак, тако, како је могуће да се човек бави својим редовним послом, на пример послушањем у оквиру манастира?

Пре свега, желим да истакнем да ум није поништен у буквалном смислу, он није напосто "елиминисан". Напротив, он бива враћен у своје природно стање: сасвим је супротно његовој природи да пребива изван своје суштине, односно срца. Кроз молитву ум успева да се ослободи свих оних елемената који су супротни његовој природи. Осим тога, када ум зађе у срце, он може да се занима другим стварима а да, при том, не буде узнемираван у смислу неприродног излажења из срца. Узмимо један близак пример: током божанствене

литургије исихастички свештеник може итекако добро да прати редослед чинодејствовања, издајући ђакону или другом свештенику битне упуте везане за савршавање Светих Тајни, а да, том приликом, његов ум остане савршено спокојан у срцу. Међутим, уколико "остатак" ума негује и плете грешне и саблажњиве помисли, редовно долази до потпуног одсецања ума од своје суштине. Ето, уосталом, разлога због којег подвижник срицање Исусове молитве прати повлачењем бројанице. Наиме, бројање сабира ум тако да овај није кадар да почини какву већу штету против стеченог духовног јединства. Као што видите, ђаво се против нас бори жестоко и сасвим непоштедно.

4. НАСРТАЈИ ЂАВОЛА И КАКО ИХ СУЧЕЛИТИ

Управо сте ми поверили да нас ђаво непрестано напада. Зашто се он бори против нас, на који начин и којим методом? Како да се снађемо међу многим становиштима која људи саопштавају у вези са молитвом? Многи људи, у вези са духовним животом износе различите мисли. Реците нам, оче, како да разлучимо оне ставове који су надахнути сатанским силама? Верујте ми да ћу Вас пажљиво и помно саслушати.

Не изговарајући ни речи, мудри пустињак је поново узео Старечник и спорим покретима руке тражио одговор. Након краћег времена, почео је да чита: "Братија су аву Агатона такође упитала: "Реци нам, аво, која од врлина захтева највећи труд?" На то им он одговори: "Опростите, али држим да нема већег подвига од молитве Господу. Јер, сваки пут када човек покуша да се помоли, његови непријатељи, демони, покушавају да га зауставе знајући да неометана молитва, уколико се у њој истраје, води постигнућу небеског мира. Молитва је борба до последњег даха".

Заклопивши књигу, старац је наставио своје казивање.

- Свети оци уче да човек, премда и није стално под влашћу демона, ипак непрестано трпи њихов утицај и

неуспављиву нетрпељивост. Они стално круже око душе покушавајући, свим средствима, да наведу верујућег на грех: било кроз чула (ако је предмет близу), било кроз маштарење (када су особа или предмет удаљени), или, најзад, кроз саме покрете тела. Јер цели човек, сачињен из душе и тела, прима утицаје сатане и постаје му подвлашћен. Међутим, непријатељска тактика зла далеко је упадљивија током молитве. Они који су кренули стопама ове унутарње борбе опажају нападе злога на сваком кораку. Они јасно виде да ђаво не преза ни од једне саблазни да би помео успињање ума ка Богу. На њих се одашиљу сва невероватно лукава и истанчана средства злог демона који мрзи добро и жели да убије човека. Према увиду светог Марка Подвижника: "Када ђаво примети да се ум моли у срцу, тада покреће огромна и злонамерна искушења". Он људе мрзи неописивом мржњом која се устостручава уколико они покушају да постану анђелообразни, те да заузму место које су демони напустили услед пада. Свети Григорије Ниски описује ову злураду завист ђавола у светлу могућности човековог обожења: "Они (демони) бивају разједени завишћу када се ми, људи, приближимо могућности да се удостојимо сродништва са Богом, које су они, кроз пад, проћердали удаљивши се од повезаности са Добром". Као што видимо, сваки подвижник има много тога да каже о рату ђавола против човека. Уосталом, посматрајући његове покрете они долазе до тога да га сажалевају.

- Сажалевају га? Опростите ми, али не разумем како и зашто?

- Они жале његов пад и жалосно стање у којем се налази. Премда је створен да служи и слави Бога, он је пошао у поход против Његовог божанског дела, мрзећи човека којег Бог толико љуби. Ваво је онај који узрокује уништење јединства: он је дух разједињавања, распарчавања, двојења. Зли је виновник сваке јереси. Бог сједињује, он разједињује. Бог тежи да спасе, он тежи да уништи. Он стално, неуморно распаљује човека против Бога и побуњује га против Пресвете Цркве Његове...

- Откуда, онда, подвижницима снага да га "воле"?

- Из прештедрог извора благодати. Они у себи имају толико благодати да неодољиво теже да својом љубављу покрију свакога и све што јесте. Њихово срце, након протеривања страсти, постало је изузетно широко, па је стога сасвим природно да у њега желе да сместе свецели свет. Стога прочишћени подвижници љубе Свету Тројицу, Пресвету Мајку Божију, светитеље, грешнике, природу, животиње... и, пошто у њиховом срцу не понестаје места, они "љубе" и ђавола. Они га доживљавају као усмрћеног духа који је отпао од божанске, животодавне благодати, који преноси смрт (онима који му се приближе) или покушава да пренесе смрт на оне који се боре за спасење. Свети подвижници, преиспуњени благодаћу Божијом, расуђују овако: "Пакао је страшно место припремљено за ђавола и његове слуге!" Како да га не сажаљевају?

- Па опет, шта да чинимо ми који уопште нисмо свесни његове човекоубилачке делатности, ми који нисмо свесни његових уплива на личност, ми који одбијамо такву могућност, будући да смо помрачени страстима тела и овосветским начином "размишљања"? Наиме, ми нисмо изобилни поседници и чувари благодати Христове, те нисмо у стању да светлом благодати опазимо и предухитримо ђаволове лукаве и погубне покрете. Можете ли нам, стога, помоћи да се боље упознамо са његовим најчесталијим покушајима да омете и смути човека који се моли, јер он добро зна да молитвено делање приводи човека Богу? Учините то, старче, јер Ви сте искусили његову борбу против нас, али и његову агонију.

- Оно што ти ја могу рећи нећеш лако схватити, јер, готово је сигурно, учиниће ти се необичним и претераним. Чак и монаси који живе у свету тешко прихватају страхотну борбу са којом се сучељавају монаси Свете Горе, сву насртљиву делатност ђавола. Он вреба на сваком кораку. Па ипак, рећи ћу неколико ствари за које сматрам да могу деловати отрежњујуће.

Слушао сам крајње пажљиво, напет као лук, прикован за место, надајући се да ћу помоћу мудрости и искуства старца успети да развејем лакомисленост у

погледу сложених и истанчаних човекоубилачких тактика ђавола. Отпочео је беседом о покушајима и врстама напада које ђаво користи против одушевљеника Исусовом молитвом. При томе је сузбијао утисак да све о чему приповеда потиче из личног опита.

- Кад се припремамо за молитву и сатана се такође спрема на отпор, одбрану и напад. Витез молитве треба да је свестан тога од самог почетка како га не би изненадили први неочекивани насртаји ђавола и касније - када и ако узнатпредује, његови запрепашћујуће дрски и застрашујући јуриши. Тада ће употребити све што му стоји на располагању из његовог арсенала зла. (Док је пустињак говорио имао сам утисак да стојим пред искусним војсковођом духовне борбе који за собом има небројено мноштво победа, те стога блиста обасјан венцима храбрости). Колико пута он монаха одводи у друштвене послове, обасипа га људима, најразличитијим ситуацијама и околностима.

- Па опет, реците нам нешто ближе о специфичним методима демонских напада о којима ми који живимо у свету изузетно мало знамо. Ако могу да Вам поверим нешто, рекао бих да сте у мени пробудили мржњу према ђаволу или, тачније, његовим дејствима. Додуше, чини ми се да га и сажаљевам.

- Да, оче драги, то је наше свакодневно искуство: ми мрзимо и одсецамо његова дела, док не можемо а да не осећамо самилост према више него бедном положају обмањивача. Али, ради одговора на твоје питање, ваља рећи следеће: сврха Исусове молитве јесте да призове Христа, Цара Исуса, у срце, да у нама пројави Царство Божије и зажегне искру благодати која је сада спепељена прашином грехова. Тим путем се остварује вапај: *да дође Царство Твоје*. Међутим, у нашим срцима се згуснула тешка и мучна магла грехова, те демони снажно делују на њега. Ваво је шчепао наша срца и неометано влада њима (додуше, ради утехе, морам одмах да нагласим да он нема власт над средиштем срца, јер само нетварна енергија Духа Светог, пошто је нетварна и нестворена, може да се сједини са душом у

њеном најдубљем унутарју). Веруј ми, оче, понекад, приликом озбиљног удубљивања и самоиспитивања, у срцу своје проналазим зверињак. Ту се могу затећи све страсти које наликују урличућим зверима. Богоносни Григорије Палама је то стање упечатљиво описао: "Човек, који је предначен да буде чедо Божије, авај, постаје убица, упоредив не само са дивљим зверима већ и са гмизавцима и отровним животињама: он постаје налик на шкорпију, змију - пород отровница". Кроз Исусову молитву - пошто је ум успео да упије преслатко име Исусово - тежимо да Христа дозовемо у средиште нашег срца, са свом Његовом славом и величанством, надајући се да ће изагнати ђавола који душу помрачује најразноврснијим страстима, затирући тако благодат која би се, у противном, тамо налазила. Дакле, душа бива просвећена присутношћу Христа. Она прима "благодат на благодат". Што се дубље Христос уткива у унутарје срца, то више ђаво узмиче, испуштајући крике и јауке због пораза којима је презрено зло. Одјек ових нечујних али стварних узвика јесу налети искушења која ће потом навалити на нас.

Ваш приказ, оче свети, подсећа ме на ђавоимане људе о којима сведочи Јеванђеље. Наиме, чим су угледали Христа они су уплахилено узвикнули: *Шта хоћеш од нас, Исусе, Сине Божији? Зар си дошао амо пре времена да нас мучиш?* (Мт.8,29). Сећам се и другог, не мање потресног, примера са ђавопоседнутим младићем. Господ је тада наредио нечистом духу: *Душе неми и глуви, ја ти заповедам, изиђи из њега и више не улази у њега, а демон, повикавши и изломивши га врло, изиђе* (Мк. 9,25-26). Мислим да су описани догађаји блиско повезани са оним о чему беседите. Да ли грешим?

- Не, у праву си. Међутим, постоје и други догађаји који речено потврђују и доказују. Приликом силаска у ад, Господ Спаситељ је избавио од смрти све праведнике који су у Њега поверовали. У богослужбеним песмама наше Цркве адско страдање је дочарано на изразито упечатљив начин:

"Боље би било да нисам примио Сина Маријиног, јер, Он дође к мени и силу моју уништи. Он сломи двери

гвоздене... Лишен сам оних којима некада владах. Својом моћи ја њих прождирах, а сада их морам предати. Распети је гробнице испразнио". Осим тога, зар Сам Христос није рекао: *Или како може ко ући у кућу јакога и покућанство његово отети, ако најпре не веже јакога? - и онда ће кућу његову опленити* (Мт.12,29). Другим речима, силажење Христово у срце, где се сада одвија ђаволско пустошење (које и претвара срце у "ад"), повезано је са покушајем ђавола да утекне али, на крају, и са његовим свезивањем. Зато не изненађује што чујемо његово завијање, урлике и јауке. Господ је дошао да *разори дела ђавоља* (1.Јн.3,8). У 104. Псалму налазимо следећи загонетни стих: *Сунце гране и они* (дивље звери) *се сакривају и лежу у јазбине своје*. Видите, наши трезвоумни оци овај стих надовезују на повлачење и сакривање демона који узмичу пред сажижућим сунцем благодати које се подиже у срцима одуховљених.

- Пошто је ђаво свезан, зар није природно да мирује?

- Не, дешава се управо супротно. Његова мржња према човеку је сада невероватно увећана, па се искушења сада јављају споља, наиме, изван срца из којег је прогнан: да би опет оборио чеда Христова. Он се свим средствима упиње да се врати у срце, надајући се одступању благодати Божије. *Онда каже: Да се вратим у дом свој откуда сам изишао; и дошавши нађе празан, пометен и украшен. Тада отиде и узме са собом седам горих од себе, и ушавши борави онде; и буде потоње горе човеку ономе од првога* (Мт. 12,44-45). Управо на овом месту можемо да пронађемо целокупно објашњење порекла искушења која салећу хришћане. Машта је, надаље, једно од најделотворнијих оружја сатане. Маштари се о свему и свачему, и то стално: о прошлости али и о будућности, о добрим делима, о злим делима - из разбуктале маште стиже бујица помисли, односно представа, које оптерећују ум те га одвраћају од усредсређивања на име Исусово. Нечастиви, тако, покушава да човека успава и згасне његову љубав према Богу. Ваво са великим уживањем изнурује човека произвођењем сећања на разне преступе и грехове које је починио у пређашњем

животу, али, он не часи часа да га подсети и на скорашње падове. Свако задовољство наплаћује се истом мером патње. У подвижничком животу отаца истакнута је тесна веза између уживања и патње. Лажно задовољство је изазвало пад, па је зато и пут повратка у првобитно стање добрим делом поплочан патњом. Као што видите, човек страшно страда. За сваку мисао и зло задовољство он изравнава рачун кроз одговарајућу патњу. Дела која су почињена давно, због своје гнусности дубоко потиснута, сада се појављују у свој својој огавности: снажно и жестоко. У таквим тренуцима непријатељ нас хитро наводи на погибао, надајући се да ћемо замрети у крајњем очајању. Међутим, ту није крај - настави своју кажу атонски старац - на витеза молитеља се наводе чак и тешке богохулне помисли: маловерје по питању вероисповедних истина, то јест догмата, какви су Божанство Христа, девственост Пресвете Мајке Божије и светитеља. Томе често нема ни краја ни конца. Често се током молитве деси да молитељ, не знајући и сасвим нехотице, наглас изговори тешку хулу.

Неки пут се подвижнику прикрада и удвара демон унинија који, кроз разне нијансе чамотиње, подстиче монаха да напусти старца, те да нађе неког "бољег", који ће да га "расудније" води путу спасења. Није редак случај да се кроз ученика на старца стропошта жестока мржња. Постоје случајеви када ученик прилази старцу и, са сузама и јецајима, преваљује речи налик на ове: "Заиста, не умем ово да објасним, али ћу вам ипак рећи шта мислим и осећам. - Мрзим Вас! Не могу да Вас гледам, што сте присутнији, то јача нетрпељивост прожима цело моје биће". Ту је, наравно, и сан као озбиљна препрека молитви. Ето, видите, низању је тешко угледати крај. Пуно је искушења и тешкоћа. Зато је боље да се овде зауставимо и размотримо наведено.

- Озбиљна су страдања подвижника, старче! Како је уопште могуће одупрети се таквом притиску?, упитах. Кажите ми, оче, не презрите моју љубопитљивост.

Старац је заронио у дубоку тишину. Ко зна кроз какав је огањ прошао, каква су га све искушења калила...

- Старче, немојте да нам ускратити казивање - замолих још једном. Кажите нам како да се супротстављамо искушењима која сте побројали?

- У таквим случајевима се, пре свега, изискује храброст, стрпљење и издржљивост. Али, првенствено храброст. Атлета духовне борбе не сме да допусти да буде озбиљније потресен, збуњен или уплашен. Он треба да се разбукталој и разјареној машти упорно супротставља призивањем имена Исусовог, прикивајући пажњу за речи Исусове молитве. Он треба постојано да стоји унутар ове кратке молитве. За време ове посебне молитвене делатности он не сме да приступи премишљању - било да је реч о лошим или "добрим" помислима. Када осети бол он треба са извесношћу да зна да је по среди, како само малопре нагласили, почетак исцељивања. *Жена кад рађа трпи муку, јер дође час њен; а када роди дете, више се не опомиње жалости, због радости што се роди човек на свет* (Јн.16,21). И приликом наше борбе дешава се нешто слично: кроз бол изниче нови човек, рађа се нови живот у Христу. Као што саветују богоносни оци, богохулне мисли морају се одагнати будући да су достојне сваког презира. Једино ће тако нестати. Богохулне мисли бивају изазване ђаволским утицајем и деловањем - оне нису наше. Нарочито овде важе и на снази добијају речи Господње: *Не можете служити Богу и мамону* (Мт.6, 24). Другим речима, ум не може истовремено да упражњава две темељно супротстављење делатности. Он не може, са једне стране, да буде очаран најслађим нектаром Исусове молитве и, са друге, да за време молитве сумњом пребира о моћи молитве или, пак, о истини догмата. Ово потоње јесте напад ђавола. Према томе, ваља да покажемо презир. А уколико нас насртљива помисао никако не оставља на миру, ваља да се исповедимо духовнику. Тада ће да нестане брже него што се појавила. Свака помисао која нас неуморно саблажњава и оптерећује током молитвеног делања, мора да буде спаљена огњем исповести. Тим путем ће ђаво, који стоји иза те мислене енергије, одмах да ишчезне слично бегу змије када подигнемо камен испод којег се притајила.

Посебна врста борбе потребна је против дремљивости. Овде, на Светој Гори, знам многе оце који се моле седећи на столицама или хоклицама које имају само једну ногу. Они тим путем предупредују сан пошто их пад о земљу истог часа прибира и бодри за даља молитвена напрезања. Наравно, ту није реч о борби против тела, него о сукобу са палим начином постојања које подстиче демонска сила. Нарочито је упечатљиво сећање на монаха који се против поспаности борио тако што је кацу пуну воде преносио са једног краја келије на други, служећи се тим начином да савлада злодуха поспаности. Надаље, молитвени подвижник треба да свог старца види у "образу Христовом" - да га сматра Мојсејом. Јер, сила и заступне молитве старца имају моћ да га ослободе из "мисирског ропства", односно, од тираније "фараона" (страсти). На путу да постане витез молитве, ученик не сме да се осврће и џангризаво озлојеђује због слабости свог старца, које демон по правилу увеличава, већ треба да га поштује видећи његову љубав ка Христу Богу и све врлине које је успео да развије. Чак и ако угледа многе грехе и страсти, упутно је да избегне осуђивање те да плаче због њих као да их он сам поседује. Свети Симеон Нови Богослов даје подробен опис таквог понашања: "Ако си члан манастирског општежића, никада себи немој допустити да наступиш против свог духовног оца који ти је дао чин - чак и ако га видиш да блудничи или да се опија, те сматраш да се манастирски послови лоше воде, дакле, чак и ако те бије и наноси ти понижења и небројене друге тегобе. Не седи са онима који га вређају, нити ходи са онима који лоше мисле о њему. Сноси га све до самог краја и не просуђуј његове неблагочестиве поступке. Супротно томе, у свом срцу треба да негујеш неизбрисиво сећање на она ваљана дела која си уочио, држећи се само њих. Окривљуј себе за сва неблагоугодна и погрешна дела која приметиш да је учинио, и сматрај их властитим гресима, придружујући томе покајни плач - а старца посматрај као светог човека, тражећи његов благослов". Видиш, оче, нужно је да то применимо како бисмо избегли да осудимо старца, јер у таквом случају се послушност и смирење - као најбоља основа и коначна сврха

послушности - губе, а са њима нестаје и само спасење. Уопште узев, молитељни борац треба да се нехату, отупелости и повлачењу супротставља делатним самопорицањем и примеравањем, ослањајући се на велико (с)трпљење. Врлина (с)трпљења је нарочито неопходна када се суочите са личним нападима злих сила.

- Личним нападима! То ми није јасно, о чему је реч?

- Можда је боље да ту и станемо. Бојим се да залазимо у област која ти није непосредно доступна, јер је посредни једна од мање познатих страна подвижничког живота.

- Старче мили, молим Вас, наставите. Помозите, Христа ради, да нешто и о томе сазнам. Ово је јединствена прилика да утврдим своје знање о тим стварима, односно, да га допуним или изменим. О томе се заиста мало зна, а улог је велики. Кажите ми оно што сматрате да је корисно за душу.

Додуше, готово да сам пристао на његову обазривост и упозорење. Јер, шта је он могао да саопшти нама "еманципованим" савременицима - обученим у "кожне хаљине"логике?

- У реду, пренећу неколико ствари, али не све. Озбиљни прегаоци молитве добро знају за појаву гласова, налете несуздржаног смеха и вриске, огромне буке која се разлеже изван келије - као да се сакупило мноштво разјарених људи. То су неки од начина којима се обара молитвена пажња којом се молитељ држи за Исусову молитву. Често се дешава да сам демон прилази ономе ко се усрдно моли. У таквим случајевима духовни борац, готово неминовно, осећа невероватан и ужасан страх: обоје, и душа и тело, обузети су продорним болом, јер то није овосветски страх.

Он није ни налик страху који се може осетити у друштву тешких злочинаца. То није чудно, јер се тада примиче сами пакао, те бивамо опрљени сатанским крилима. Ћаво се, надаље, често претвара у облике разноврсних гнусних звери, трудећи се да престрави подвижника. Сетимо се приповести из живота светог Саве. Ту сазнајемо да му је сатана приходио у обличју змијурине, шкорпије, разјареног лава и у другим

образицама. "Док је седео на песку, око поноћи, приђе му сатана у облику шкорпије и покуша да га заплаши. Други пут, претвори се сатана у кидишућег лава, покушавајући да му прети". Некада се демони приближавају држећи у рукама ватру којом покушавају да опеку и спрже витеза Исусове молитве. Ево непосредног искуства светог Симеона Новог Богослова: "Стојећи на кратком одстојању, држали су у рукама ватру покушавајући да изазову страх од опекотина: испуштали су бучне повике и дизали дреку..."

Дешава се, у другим приликама, да молитељ који се предао дубокој и озбиљној молитви, седећи на својој убогој столицци, изненада осети две хладне руке које се обмотавају око његовог врата у покушају да га дављењем спрече да настави молитвени труд. Премда је започео молитву Исусову, већ после речи "Господе" осећа да неће успети да изговори спасоносну реч "Исусе". Он почиње да муца, да преваљује слог по слог: "И, И, Исусу, Исусу... Исусе". Међутим, чим је успео да изговори свету реч у целости, демон одступа и нестаје. Од разних монаха, са разних страна, чуо сам да ђаво подузима и групне нападе, поготово када се припремају за бденије.

- Какви су то групни напади?

- То значи да он у једном налету покушава да избаци из "строја" двојицу, петорицу, десеторицу монаха, покушавајући да их задави или да их на било који други начин духовно онеспособи. Један монах је доживео такав страх да је, излетевши из своје келије, уплашен и престрављен целу ноћ престојао испред келије светог старца. То није у случајној спреси са незнањем световњака о смислу и моћи бденија. Бденије саживе лукавштину ђавољу, уништавајући га. Ваво, са своје стране, подузима све да не би дошло до тих дуготрајних богослужења. Зато те позивам, оче, да не занемариш и такав приступ Богу у месту где живиш, јер то је један од најуспешнијих начина за исушивање демонског блата у нама и око нас.

- Али, ми смо толико отупели у нашим гресима, да уопште не осећамо ове телесне нападе и пустошења ђавола. Чини ми се да он управо зато и нема потребу да

нас напада: он нама већ влада у толикој мери да нас урачунава у "његове". Много, много смо огрезли у таму греха.

- Допусти да те предупредим кратком опоменом. Могу ли да ти упутим један савет?

- Свакако, не само да Вам дозвољавам, већ то од Вас очекујем и тражим, - усудих се рећи.

- Није умесно да тако размишљаш - да си грешан, те да ђаво нема разлога да те лично сучељава, јер то је, напросто, погрешно. Штавише, ђаво ће то да искористи против тебе.

- Како?

- Уколико се изјашњаваш као сасвим "недостојан" демонских напада јер, ето, ти си "прегрешан", ђаво - који има моћ да те ствари разабере и дозна - то одмах користи на следећи начин: чим будеш урадио нешто достојно похвале, испољивши врлину, он ће се појавити или ћеш га осетити посредно, а ти ћеш, павши у мрежу, себи рећи: "Мора бити да сам духовно унапредовао у врлинском животу, јер сада ме чак и ђаво напада и салеће". Пре него што будеш знао, још дубље ћеш се загушити у глиб поноса и гордости.

Спонтано сам направио метанију и целивао старчеву медену руку: нисам одолео да непосредно искажем своје дубоко поштовање према старчевој истанчаној духовној мудрости коју је дуготрајним подвигом стицао на овом бајковитом месту.

- Често се демон, наставио је дубокоумни пустињак, обраћа подвижнику и замеће "разговор". Он се грозничаво упиње да монаха извуче на поприште дијалога и вербалног надметања. Некада га оптужује, некада га хвали, често га презриво зачикава, а дешава се да га оптерети детаљним, али погрешним, тумачењем његових поступака. Неопитни монаси, нажалост не ретко, прихватају дуел те покушавају да на питања и нападе демона дају "ваљане" одговоре. Међутим, то је грешка коју чине почетници, пошто је до пораза већ дошло самим пристанком на разговор, чак и ако је демон узмакао пред "блиставим" одговорима монаха, који, авај, такође могу доћи од дошапнутих помисли демона. Знак да нешто није у реду јесте страх

и немир који остају у срцу неискусног. Касније, када се приберу и пређу преко свега што се одиграло, бивају јако потрешени самим сећањем. Оци саветују да они који немају искуства или снаге задрже сваки порив који их нагони на одговор. Они према ђаволу морају да испоље равнодушност и презир. Исти је случај и у борби са помислима. Дакле, треба да спојимо презир према демону и истрајност у Исусовој молитви.

После краће станке старац је продужио казивање.

- Према томе, ваља да непоколебљиво ходимо путем Исусове молитве и, уопште узев, да достигнемо у стање молитве. Када кажемо "стање молитве", мислимо на разборито испошћавање, бдење, труд, тиховање, што све треба крунисати - послушањем. Наравно, без благослова духовног путеводитеља чак и ти напори могу да се изјалове.

- Зашто је телесно подвизавање (постови, бдења, тишина, тиховатељно усамљивање, коленопреклоњења) у толикој мери повезано са молитвом, те се сматра стањем молитве?

- Тело такође учествује у делу молитве. Пошто ће и тело примити благодат, оно мора да се бори. Поред тога, подвижништво и напрезање припремају нужне услове за примање благодати. Да би подржао овакво становиште, свети Григорије Палама посеже за примером свештенства. Током савршавања тајне свештенства божанска благодат се предаје не само кроз молитву, дакле умствено, већ и кроз сарадњу тела, то ће рећи рукополагањем. Епископ се моли не само за низлазак божанске благодати, већ полаже и своју руку на главу онога који се узводи у чин свештеника. Исто се дешава и током молитве Исусове. Није довољно да је произносимо само умом, - "мислено", него треба да садејствује и тело, пошто се целокупни човек састоји не само из душе већ и од тела, које такође вапије за спасењем. Према томе, ограђујући се оцима, можемо да устврдимо да онај који, као услов молитвене пуноте, избегава страх, сузе, бол, уздисаје, тишину, труд - тиме избегава и битне саставке молитве. Још једном ћу да поновим да сви ови напори морају да се прокушају

благословом духовног оца јер, у противном, вреба опасност да нас из разних разлога умрежи ђаво.

Тешка је то борба, - рекох у себи. Према ономе што сте описали, дело молитве је тешко. Оче свети, рат непријатеља је такав да ми се чини да читави океани запенушане жучи и читаво сатанско царство зала преплављују богустремећег хришћанина. Па како, уопште, да издржимо такве недаће?

5. ПРИСУСТВО И ОДСУСТВО БЛАГОДАТИ

- Мислим да је сада час да осветлимо још један вид подвижништва, скопчан управо са твојим упитом, односно зебњама. Видиш, подвижници и те како добро знају за отров непријатеља човековог "од почетка", али, слава Богу, познају и његове слабости и, коначно, пораз. Они имају опит сатанине мржње према свем човечанству, али и опит слатке свудаприсутне љубави

Христове према роду људском. Наравно, љубав Божија је неизмерно претежнија у овом духовном војевању. Господ у душу улази нежно и, сходно мери Свог присуства, шири благодат и раскриљује радост. Окончање сваке битке прати непојмљива и неисказана благодат, тишина и мир. Управо је то искуство назначено следећим словесима светог Григорија Синаита: "Истински зачетак молитве јесте топлота срца која сажиче страсти, доносећи души радовање и раздраганост". Пошто раније нисмо уживали такво искуство, оно се, приликом остварења, утолико снажније уписује у духовно сећање. Све у нама "стаје", примирава се и трепетно бриди! Молитва "Господе Исусе Христе, помилуј ме" спонтано се преображава у славословље: "Слава Теби, о Господе!" У таквим тренуцима одмах ваља пригрлити реч "Исусе", и то само њу, јер је присутан Он - Исус, Господ наш. Сећање на Исуса са умом усредсређеним на срце сада се одвија без мука и са пуно полета. Сваки пут када се изусти име Исусово срце се преиспуњава великим усхићењем. Ни по коју цену не желимо да пропустимо тај божански час, и чинимо све што је у нашој моћи да га се

удостојимо. Ми непрестано тужимо за њим. Сећам се да је мој блаженопочивши старац и по шест сати пребивао у најприснијој молитви Исусовој. Касније, пренувши се на часак, он је казивао да му се чини да је истекло свега четврт часа. Радост тада наилази у таласима. Читав покрет срца наликује на скок. Многи од светих отаца помињу ово винуће срца.

- Старче, ево, баш сада ми навире мисао о тумачењу које је свети Никодим дао молитви Мајке Божије: *И обрадова се дух мој Богу, Спасу моме* (Лк.1,47). Чини се да он овим стиховима придаје сличан смисао.

У тим тренуцима сам се, заиста, сетио учења светог Никодима: "Онај чије срце поскакује, подрхтава и расте непрестано је и преизобилно раздраган. Он је, у извесном смислу, пун суште богоживахности". И заиста, трезвоумни оци ово озарујуће умиљење називају загрцнућем и скоком срца, надахнутим божанском благодаћу. Исти светитељ наставља: "Када год вас посети благодат и Дух Свети мистички делује у вашој души кроз свету молитву срца - ваше срце поскакује". Многи оци наше Цркве сведоче о овом искуству. На пример, свети Григорије Палама каже: "Срце поскакује из полетне љубави према добру", а у таквом ставу га подржавају свети Василије Велики и свети Атанасије Велики, јер и они сматрају да је то знамен благодати.

- Да, свети и опитни подвижници су готово једнодушни по том питању. После многострадалне и херојске борбе благодат Христова посећује срце и крепи га. Али, она не прилази свакоме од нас на истоветан начин. То зависи од одређене енергије Духа Светог који делује "према Својој вољи", на нашу корист. "С почетка се благодат пројављује на разноврсне начине током молитве и човек учествује у духу на различите начине. Она се спознаје и сагледава сходно њеној властитој вољи и допуштењу..." Узмимо пример пророка Илије. Он је осетио "велики, снажан ветар који потреса планине", а затим је осетио земљотрес, ватру и танани глас, и - "Господ беше ту". Свети Григорије Синаит нас обавештава да Дух Свети људима, нарочито почетницима, прилази у виду духа страховитости који слама голети страсти, мрвећи окамењена срца којима

даје покајање и сузе ради избављења од пређашњег начина живота. Онима који су одмакли стазама опита Он прилази попут земљотреса, то ће рећи, као громовита радост (то је онај скок срца о коме смо причали), као стреловита ревност срца. А онима који су изразито искусни, истинским духовницима, Он приступа као танани лахор, као тихо светло. Почетници примају благодат у "мери", док искусни уживају пуноту благодатних дарова. Као што видимо, благодат нас сваки пут посећује у савршенијем виду јер, наравно, ми постижемо савршенији вид свог духовног подобија.

- Значи, благодат долази и опет одлази?

- Да, одговори свети пустињак. Она се приближава, али и зачас може да нестане, сасвим да се "повуче". Бог шаље и повлачи Своју благодат. На почетку умне борбе, због духовног похода, размаци између повлачења и поновног наилазка благодати су велики, али, после упорног подвига, размаци почињу да се приметно скраћују. Духовни атлета познаје ова прилажења благодати, међутим, он зна и за тренутке њеног "одступања".

- Реците нам зашто је тако: какав је смисао ових "долазака" и "одлазака" Божије благодати?

- Једном речју, дубљи смисао је следећи: она долази да пружи утеху и услади срце, а одлази да омогући прибирање и смиравање. Она напушта срце подвижника како би се овај опоменуо да је посредни био дар Божији и да он, према томе, као недостојан то није могао да "заслужи". Готово сви озбиљни монаси знају за ову "игру благодати" која може да траје годинама. Сусрети и растанци - са Богом! Као да вам каже: "Ево ме, ту сам". Међутим, већ наредног часа Он нестаје како би вам омогућио да то искуство упијете, осветите, да се суочите са новом духовном стварношћу ваше личности и духовног живота. Штавише, дарови благодати, њени плодови, морају да се очувају, и то мукотрпним молитвеним трудом и добродетељима. Јер, знамо за случајеве када монаси приме благодат које се касније одрекну. Зар се то, заправо, није десило апостоли Петру? Ватрени апостол је на Таворској гори био обасут преизобилном

благодаћу. Па ипак, пошто није успео да је усвоји и сасвим у себе унесе, он се, укратко потом, одрекао - Христа! Фаза усвајања благодати је, такође, повезана са мучном потрагом. Након сусрета са благодаћу, Христов човек зна да она постоји те је са сузама тражи. Он наликује на дете које тражи своју прикривену мајку, говорећи: "Где си, Светло моје? Где си, Радости моја? Зашто ме остављаш те моје срце тужи? Зашто лик Свој кријеш, па душа моја пати? Ушавши у моје срце, Ти сагореваш све моје грехе. Дођи опет у моју душу и изнова спали све моје грехе који Тебе сакривају од мене, као што облаци покривају сунце. Дођи и обрадуј ме Својим доласком. О, Господе, зашто касниш? Видиш да је душа моја рањена и да Те сузама тражи. Где си се сакрио? Како то да моја душа не може да види Тебе који си свуда, а тражим те са болом? Тако су те и Пресвета Дјева и Јосиф тугујући тражили када си био дете. Шта би она казала, патећи, да није пронашла свог љубљеног Сина?" Управо је оваквим речима свети Силуан Атонски оплакивао одлазак благодати.

Свети Серафим Саровски такође припада сабору великих стараца који су доживели одлазак благодати Божије. Наљутивши се на брата он је, у истом маху, схватио да га је то одвело у катастрофу. Тек је тада разумео патњу Адама који је промашио сврху рајског живота и призива, изгубивши заједницу са Богом. Стога се свети Серафим упутио "у даљњу пустињицу" у којој је нашао камен на којем је хиљаду дана и ноћи узносио молитве Богу. Одступио је тек након што је услишен.

Према томе, - наставио је казивање мудри старац, благодат се повлачи како би срце могло да жеђа за Богом и да умножи своју љубав према Њему. Оно сада поседује искуство сладости коју пружа благодат, заједно са доживљајем празнине који следује њеном повлачењу. Оно још жешће осећа и прокушава горчину греха, те помније - али без очајничког разочарења или малOVERја - наставља потрагу за њом. Умесно је додати да благодат, након што је пребогато запљуснула ум уздижући га на крилима екстазе, хитро напушта исти ум, нарочито ако је реч о почетнику, како не би довела до "умирања од лепоте". Слично је и у случају малог

детета које се прејело: да не би издахнуло загрцнувши се превеликим залогaјем оно спонтано повраћа. Свети Симеон Нови Богослов оставља сведочанство и о овој појави духовног живота:

"Тада, пошто лагано и танано просвећење обузме ум,

зненада га узносећи у екстазу,
ипак га убрзо напушта да не би издахнуо,
а онај који је Њега видео нити може да појми
нити да се присети Његове лепоте, јер,
Он хитро одмиче да се онај - будући одојче
не би прејео хране савршених, те стога
препукао или озледио или повратио.
Од тог часа Он нас упућује, оснажује и
поучава - час долазећи, час одлазећи
када нам је потребан.

Он не прилази када ми то хоћемо - то се
дешава само савршенима
већ притиче у помоћ када смо
потпуно исцрпљени тешкоћама.
Он се подиже издалека, чинећи да Га
осетимо унутар срца".

Приступање и одступање благодати доноси још један спасоносни учинак. Наиме, дошавши, она сарађује на прочишћењу човека од одређене страсти. Затим, када дође наредни пут, човек се ослобађа још једне од страсти, и тако непрестано све док не очисти страсни део душе уз помоћ божанске и животодавне благодати. После великих бојева и много страдања настаје час када се благодат учвршћује у срцу - увек уз могућност да се увећа, али, и да се умањи - и непрекинути и свудапродирући мир обујмљује свецело човечије биће. Настаје час сталног тиховања, увектрајуће сладости! Душа постаје Тавор! Небеса дотичу земљу! Царство Божије васкрсава у срцу! Пресвета Тројица столује у нашем унутарју! Човек је, о најзад, образ и подобије Бога, Праобраза!

Колико је штедра љубав Божија, - помислих. Недавно сам прочитао нешто што подржава беседу старца: "Ако вас не испробају дејства, покрети, напади и замке ђавола, нећете бити у стању да разберете добробити које вам уручује Дух Свети. Ако не спознате духа који убија, нећете прибавити знање о Духу који даје живот, нећете истински спознати животодавца Христа". Има ли краја љубави Христовој? Он ужасне смицалице ђавола преобраћа у наше добро, Он издваја слаткоћу из горчине, Он преусмерава мржњу ђавола према нама у нашу љубав према Њему, Спасу нашем. Ми схватамо да све делатности ђавола, шта год да покуша, на крају воде његовом самоубиству: он себе затире, уништава. Он се окомљује на човека несхватљивом мржњом, а Бог то допушта јер је и он "личност", те поседује моћ слободе, коју Спаситељ поштује. Али, Бог ограничава његов уништавачки поход. Чиме? Управо Својом неизмеривом самилошћу и безграничном љубављу према човеку. Једном ми је један подвижник рекао да Бог Својом љубављу преображава смрт гордости у живот смирења којим се придобија Његова благодат. Наиме, чим хришћанин попусти гордости, неминовно следује пад. После пада, кроз покајање, он изнова прима божанску благодат и постаје чак смиренији него раније. Тим путем се све више чисти од тешких наноса сатанског кала, односно, нечистоте ужасне страсти гордости. Зато и смемо да кажемо да ђаво самог себе убија: он јесте и мора бити поражен!

Затим старац устаде и рече:

Време је за вечерње богослужење. Послужићемо се бројаницама: пођи у суседну келију и моли се Исусовом молитвом док те не позовем да наставимо разговор. Ни за трен не треба запустити обделавање срца слатком Исусовом молитвом.

Ушавши у келију коју ми је одредио старац, помислио сам да је добро што ћу доћи до "предаха", јер је овај Светогорац узнео моје биће до вртоглавих висина - требало је да се, на мах, "приземљим" и размислим о доживљеном. Келија је била мала, баш попут свих келија Свете Горе. Њен намештај састојао се

од ниског кревета сачињеног од неколико попречних дасака, ћебета које их је покривало, и столића на коме се налазила умашћена гасна лампа - укратко, ту није било ничег што би вас подсећало на удобности света. На зиду подржаваном набојем висила је икона Христа Пантократора, а нешто даље икона Пресвете Богородице, коју атонски монаси нарочито воле и поштују будући да је предање сматра старатељком, заштитницом, односно "Игуманијом" Свете Горе Атонске. Углови келије завршавали су магличастим засторима паучине. Овде је, природно, било мало времена за спољашње чишћење. Живот и његово прочишћење дешавају се изнутра. Чим сам се уклопио у атмосферу келије и на неки начин са њом саживео, целим телом и свом тежином пао сам на земљу и, положивши дланове један преко другог, дотакао под врхом чела. Почео сам да изговарам Исусову молитву, час наглас - одлучно и реско, час у себи или, пак, шапатам. Срицао сам је у целости, наглашавајући час реч Исусе, час ону следећу - Христе, а некада фразу - помилуј ме, трудећи се да што озбиљније вежем ум за света слова. Убрзо сам изгубио сваки осећај за време, што није необично у духовним областима, попут старчеве избе, где вечност често али и непредвидиво увире у свет временитости. Размишљао сам о свом греху и властитој присутности међу светим и богоносним оцима, плакао сам. Из дубине бића сам произносио изреку светог Јована Златоуста - за кога многи погрешно тврде да није желео да монаси живе у манастирима - "блажени су светионици света". А такви су јер је "њихова келија ослобођена вреве а душа очишћена од страсти и бољки: нежна, танана и далеко чистија од најпрозрачнијег ваздуха. Њихово деловање је деловање Адама пре пада, док је био одевен у славу и смело беседио са Богом, обитавајући на том месту пуном блаженства".

После неког времена чуо сам тихо куцање и глас пустињаковог ученика који ме је позивао да се поново придружим старцу ради продужења разговора. Одмах сам се пренуо и пошао ка свом атонском учитељу.

Додуше, нисам успео да сузбијем ни радост ни тугу због прекинуте молитве.

- Како си провео ове вечерње часове?, упита ме отац.

- Не могу ништа да кажем, не могу да одговорим, - рекох. (Сам Бог зна, можда је он за то време молио Господа искључиво за спасење моје душе. Можда сам управо из тог разлога осетио снажан покрет ганућа).

После краћег времена, ипак, изустих: Осетио сам како ми душу прекрива мир - тугу због греха и радост због љубави ка Исусу. Он ме љуби више него што слутим. Могуће је да се Ви непрестано тако осећате. Чини ми се да то следује непрестаном остваривању молитве Исусове, која протиче снагом живота.

- Тако је, премда су плодови молитве Исусове толико преизобилни квалитетом и мноштвом, да се никако не могу представити у потпуном виду. Исусова молитва наликује на дрво које обилује најизврснијим плодовима. Њеној благодатности нема ни мере ни краја.

- Пружите нам неке од тих плодова "најблаженије пустиње", поготово нама који смо изгладнели услед одсуства благодати Божије. Покажите нам неке учинке те тајанствене духовне жетве.

6. ПЛОДОВИ ИСУСОВЕ МОЛИТВЕ

Пошто видим да си рад да даље учиш, навешћу неке од учинака Исусове молитве. На почетку Исусова молитва има вид хлеба који крепи духовног атлету, касније се претаче у уље које услађује срце, а на крају се точи попут вина које човека опија, уводећи га у екстатично сједињавање са Богом. Али, да будем и нешто одређенији. Први дар који Христос пружа човеку

молитве јесте свест о сопственој грешности. Он престаје да тврди да је у основи "добар", те себе сматра гнусобомопуапошења... где стоји на месту светоме (Мт.24,15). Као што се оштрица хирурга неумољиво засеца у саму кост, тако се и слово Духа урезује у дубину душе. Када бисмо само знали колико је нечистоте стварно наталожено у клетима наших душа! Из њих се шири задах. Видиш оче, некада у моју келију долазе људи који истински заударују. Често се пренем од тог смрада који је специфична врста духовног "мириса". То је последица њихове унутарње непрочишћености. Према томе, шта год духовни борац није знао раније, сада зна, јер му је откривено упражњавањем Исусове молитве. Он, следствено томе, себе држи за најгорег од створења и уопште се не снебива да каже како је пакао једино место којег је "достојан": он почиње да плаче. Он оплакује усмрћеност свог сопства. Зар је могуће да плачемо због смрти нашег суседа, а да не пролијемо ни једну сузу над покојником у сопственом дому? Подвижник молитве Исусове, на тај начин, више не гледа на туђе, већ на сопствене грехове и смрт. У његовим очима видимо водоизворишта из којих се преливају сузне реке, надошле од патње његовог срца. Он вапије попут осуђеника, али уједно говори: "Помилуј ме грешног". Помилуј ме грешног... Тада почиње прочишћење душе и њене круне ума. Као што вода спира гареж прљавштине, као што киша чисти небо од облака и земљу од прашине, тако и сузе чисте и убељују душу. Оне се слободно могу назвати водом другог крштења. Стога Исусова молитва лепрша као весник најслађих плодова прочишћења.

- Да ли се човек у потпуности прочишћује приликом посете божанске благодати?

- Не, не можемо да се очистимо напречац. Прочишћење тражи динамично стремљење јер се увек тражи све већи ступањ прочишћења. Код светог Јована Лествичника, у згуснутом виду, налазимо одговор управо на то питање. Њега Лествичник преузима од једног монаха који се украсио бестрашћем: "Савршено али још увек несавршено савршенство савршених". Што

више оплакујемо своје грехе, то се више прочишћујемо; што се више надносимо над дубинским слојевима греха у себи, то је неопозивије нагнуће ка плачу. То је широко осветљено лучом светог Симеона Новог Богослова:

"Они учесталом молитвом, неисказаним речима, и изливањем суза прочишћују душе своје . Видећи је прочишћаваном, они се распаљују љубављу, огњем жудње,

да је виде савршено чистом.

Али, будући да су немоћни

да нађу савршенство Светлости,
кретање је недовршено.

Што се више чистим ја грешни,

то се више просвећујем,

то се више појављује Он,

Дух који дарује чистоту.

Чини се да сваки дан изнова

почињем да се прочишћавам,

да видим.

У недокучивој дубини, у неизмеривом небу,
ко ће наћи средиште или крај?"

- Као што можеш да видиш, драги оче, човек се непрестано усавршава и прочишћава. Прво се чисти страсни део душе (раздражљиво-желатељни), а затим словесни део душе. Боготражитељ себе, пре свега, ослобађа од телесних страсти (желатељни део), после тога - кроз усрднију молитву и појачани труд - од страсти мржње, гнева и злопамћења (раздражљиви део). Уколико успе да са себе збаци бремена страсти гнева и злопамћења, то је један од показатеља да се примакао час очишћења страсног дела душе. Утом се ратовање преноси на раван словесног дела душе, где се искорењују непријатељи какви су гордост, сујета, сваковрсне празне, односно таште помисли. Јер, битка неће згаснути све до краја његовог живота. Али, процес очишћења се одвија уз помоћ енергије благодати, тако да верујући све више постаје сасуд пријемчив за богату божанску благодат. Опет нас свети Симеон упућује:

"Јер, човек не може превазићи своје страсти уколико Светлост не притекне у помоћ. Чак и тада, не збива се све одједном. Човек по природи не може на пречац примити Духа. Много тога ваља постићи, а све је то у округу његових моћи. Непривезаност душе, непристрасност, одвајање од својих, напуштање својевоље, одрицање од света, стрпљење приликом искушења, молитва, туга, сиромаштво, смирење, бестрасност".

- Али, како можемо да знамо да ходимо путем прочишћења сопствене душе?

- То није сасвим тешко, одврати мудри пустињак. Наиме, производи процеса прочишћења пројављују се веома брзо. Узећу упечатљив пример Исихија Старијег: као што осетимо знатно олакшање када, под благотворним дејством лека, избацимо отровну храну и оно што она собом носи, тако и у духовном животу долази до сличног олакшања. У случају да се човек сагласио са злим помислима, а затим осетио њихову горчину и тежину, он их "лако повраћа чистећи се од њих" ако прибегне Исусовој молитви. Осим тога, човек посвећен молитви запажа сопствено прочишћење кроз престанак "крвоточења" душе, будући да долази до зацељивања рана изазваних страстима. У Јеванђељу које нам је завештао апостол Лука налазимо причу о жени која је патила од крвотечења, која *приступивиш састраг дотаче се скута хаљине Његове, и одмах стаде течење крви њене* (Лк.8,44). Када приступимо Исусу Христу, утврђени у вери, истог часа престаје "течење крви": престаје истицање крви страсти, одмах бивамо излечени.

Надаље, хришћанин на путу очишћења такође примећује да околности, личности, слике и други феномени који су га раније саблажњавали, узнемиравали и испијали - више немају ту и такву моћ. Другим речима, када нас разне особе или ствари смућују, сигурно је да смо нападнути и озлеђени демонским дејствима. Међутим, проблем лежи (и) у нама. Онај, пак, који помоћу молитве Исусове ризнички чистоту, успева да све људе и ствари сагледава као створења Божија. Нарочито људе види као образе Бога

који је преиспуњен љубављу. Према томе, ко се год одене у благодат Христову, тај и друге види као украшене и одевене, чак и ако су сасвим "наги", односно лишени небеских дарова. Супротно томе, коме год недостаје божанске благодати, тај чак и оне који су одевени види као наге. Овде се неизоставно треба поново окренути словствовању светог Симеона Новог Богослова.

- То је заиста прави богослов, рекох. Прочитао сам неке од његових бројних списа, и морам да признам да сам био дубоко потрешен његовом необичном снагом и уверљивошћу.

- Позивам те да без одлагања ишчиташ и преостале његове списе, јер ћеш, тим путем, да доживиш предокушај мистичког богословља, то ће рећи, апофатички пут подвижничког искуства. Дакле, боговидећи отац каже:

"Свети, побожни Симеон Студит није се стидео да види удове било којег човека или да гледа обнажене људе, нити се срамио да њега виде нагог. Јер, он је у себи носио свецелог Христа, он је сав био Христос: он је своје удове и удове свих осталих сваки посебно и све заједно - посматрао као Христа, он је истрајавао непокренут, незлеђен, бестрасан, јер је и сам био сав Христос и све крштене је видео као оденуте у Христа.

А уколико сте наги и, будући тело, на додир са телом постанете узбуђени попут магарца или коња, како се, онда, усуђујете да клеветате светог човека и да хулите против Христа који се са нама сјединио, дајући бестрасност Својим светим слугама?"

Као што видиш, - настави он, бестрасни човек, онај који је себе прочистио Исусовом молитвом, не пада у искушења, ма каква била. Ђаво тиме бива побеђен, па се то свакако може уврстити у један од плодова Исусове молитве. Подвижник Исусове молитве

разоткрива непријатеља и његове лукаве замке. Он је способен да их лако одбије од своје душе. Он је у стању да благовремено примети припрему демона за рат, те се томе прилагођава. Аскета примећује стреле ђавола и уништава их пре него што се зарију у душу. Свети Диадок је рекао да стреле бивају уништене већ на спољњем омотачу срца, јер благодат Христова обитава у унутрашњости човека. Надаље, као што смо малопре истакли, постиже се обједињење, зацељење целокупног човека. Ум, жудња и воља се сједињују и повезују у Богу.

- Прочишћење и бестрасност јесу велики дарови, рекох одушевлјено.

- Да, свакако, бестрасност је дар благодати. Бестрасност подразумева прочишћење и љубав. Штавише, она покрива и штити љубав. Овде нам у помоћ опет може притећи свети Симеон Нови Богослов. Он нам помаже дубокосмисаоном сликом. У безоблачној ноћи примећујемо месечев дискос који, усред неба, зрачи најчистијим светлом, и то у виду бљештавих прстенова око самог дискаса. Овом сликом свети Симеон покушава да нам опише бестрасног човека. Видиш, тела светитеља представљена су небом. Богоносно срце јесте попут месечевог дискаса. Света љубав посличује се "свемогућој и светворећој светлости" која срце испуњава сразмерно његовом прочишћењу, све док не куцне час када срце, будући преиспуњено овом светлошћу, постане налик на пуни месец. Али, ово светло не јењава, као што је случај са месечевом светлошћу, јер га хране и одржавају добра дела. "Оно увек остаје сјактаво захваљујући добродетељи светитеља". Бестрасност, пак, јесте онај круг који прстенује свесијајуће срце, штитећи га од жестоких напада ђавола. "Она их штити са свих страна, чува и држи непобедивим наспрам сваке зле помисли те их утврђује као незлеђене и слободне од свих непријатеља. Штавише, она их чини недоступним за непријатеље".

Премда је савршено нужно да се стекне бестрасност, ипак постоје и други дарови Исусове молитве. Она није оно потпуно.

Свети оци духовно усхођење ка обожењу описују помоћу три речи: прочишћење, просвећење и савршенство. Појаснићу ово позивањем на два примера која се налазе у Светом Писму: успињањем Мојсеја на Синајску гору ради преузимања таблица Закона, и изласком израиљског народа из мисирског ропства у обећану земљу. Први пример тумачи свети Григорије Ниски, а други свети Максим Исповедник.

Свети оци увек успевају да одушеве и надахну цело моје биће: они Божију реч тумаче правилно. Зато и волим да их слушам.

Јевреји су прво испрали своју одећу, и очистили се сагласно заповести Господа: *Иди к народу, и освештај их данас и сутра, и нека оперу хаљине своје; и нека буду готови за трећи дан, јер ће у трећи дан сићи Господ на гору Синајску пред свим народом* (2.Мој.19,10-11). И заиста, трећег дана је сав народ чуо гласове и трубу где затруби веома јако и громове како грме и муње како севају. И сав народ стаде гледајући у огроман облак који је покрио врх горе. Затим се сав народ покренуо, дошавши до самог подножја, а гора Синајска се сва димљаше, јер сиђе на њу Господ у огњу(2.Мој.19,18). Једино је Мојсеј узашао у бљештећи облак и на врху горе примио таблице Завета. Следујући дубоким значењима овог догађаја, свети Григорије Ниски увиђа да је пут ка божанском спознању неодвојив од чистоте душе и тела. Онај ко жели тим путем да ходи и усходи мора, колико год је могуће, да негује чисту и неукаљану душу и тело. Сагласно божанској заповести, он мора да опере своју одећу: не толико своје спољње одело - јер оно не представља сметњу онима који теже обожењу - колико своја животна дела која нас обмотавају попут каквог одела. Приликом усхођења на гору он мора иза себе да остави бесловесне звери, односно свако знање које је стекао кроз област чула: он треба да прочисти свој ум, одвајајући се чак и од свог уобичајеног сапутника - чула. Тек када се на овај начин припремио, може се усудити да се примакне гори оперваженој страшним облаком Господњим. Па ипак, пошто је гора недоступна народу, нека само Мојсеј пође - то ће рећи, онај који је

призван од Бога. Према томе, драги оче, као што видиш, прочишћење претходи а усхођење ка божанском сагледавању следује потом. Већи дарови, дакле, стичу се након прочишћења које је неопходан предуслов.

Пређимо сада на други пример, рече богозријући подвижник настављајући своје казивање. Свети Максим Исповедник саопштава да постоје три ступња мистичког усхођења ка Богу. Прво, долази делатна (практичка) философија која је, како негативна у смислу очишћења од страсти, тако и позитива у смислу задобијања врлина. Затим се ступа у висину природног сагледавања (теорије), где прочишћени ум сагледава свеколику творевину, то ће рећи, прониче у унутарње смислове створених бића. Ум увиђа духовна значења светих списа, види Бога у природи и моли Му се. Коначно, улазимо у трећи и последњи ступањ, то јест, мистичко богословље које подвизавајућег верника сједињује са Богом. Занимљиво је да свети Максим сва три наведена ступња открива у траговима пута који је превалио старозаветни Израил. Прво су се ослободили од мисирског ропства и прешли преко Црвеног мора које је потопило сву мисирску силу. Затим су крочили у ширину пустиње где су примали дарове божанске љубави у разноликим видовима (као ману, воду, светлосна облак, Закон, победу над непријатељима), док су у обећану земљу крочили после многогодишње борбе и напрезања. Слично је и са атлетом Исусове молитве: он се прво ослобађа од усужњења страстима (делатна философија), затим ступа у пустињу бестрашћа (природно сагледавање), где прима дарове љубави Божије, и најзад, постаје достојан обећане земље (мистичког богословља), али не без херојске борбе. Витез молитве бива удостојен савршеног сједињења са Богом, те радостотворног приопштења у вечност која се опитује сагледавањем нестворене Светлости. Ова три ступња, међутим, није могуће сасвим раздвојити једне од других. То је став светих отаца. Наиме, када досегнемо природно сагледавање или, пак, сферу мистичког богословља, то не значи да напуштамо подвизавање и скрушававање

срца, то јест, делатну философију. Што је човек више узнапредовао у духовном животу, тим пре и одлучније ступа у борбу како не би изгубио благодат коју је примио. Свети оци саветују да се после удостојења божанским и високим виђењима, морамо вишеструко постарати да још брижљивије узнегујемо љубав и смирење, "да бисмо очували страсни део душе неузнемиреним и тако поседовали неугасиву светлост душе". Нужно је да човек са страхопоштовањем корача својим духовним путем. С почетка треба да се ограђује страхом од пакла и осуде, а то је онај почетнички страх. Касније треба да негује бојазан од губљења благодати, а то је онај страх савршених. И сам апостол каже: *градите спасење своје са страхом и трепетом* (Фил. 2,12).

- Кажите ми, старче, какви су они посебни дарови исоје атлета Исусове молитве прима после прочишћења а пре светковања савршеног сједињења са Богом? Молим Вас, наставите Ваше излагање о плодовима Исусове молитве.

- Онај монах који се бори против самог себе, који је "насилник" према самом себи, добија дар божанске утехе. Он осећа и доживљава присутност Христа која се шири у виду "слатког утихнућа", непомућеног мира, дубоког смирења и неугасиве љубави према свима и свему. Утеха божанског присуства не може да се упореди ни са чим што пружа људско искуство. Срео сам једног подвижника који се озбиљно разболео, па је пребачен у лечилиште ради помоћи. Неговали су га врхунски лекари који су га и сами високо ценили. Ускоро је дошло до побољшања те се старац вратио у своју избу. Недуго затим, опет је дошло до драматичног погоршавања услед повратка болести која је старца приковала за постељу. Остала братија о томе није ништа знала будући да је келија оболелог старца била сасвим изолована. Страховито је пропатио. Међутим, у најтежим тренуцима - и то је оно битно - стизала је чудесна божанска утеха која, како рече, не може ни изблиза да се упореди са усрдним и човекољубивим старањем лекара и брзолетним дејством лекова. Одахнуће које је искусио било је сасвим изузетно. То је,

надаље, разлог због којег неки пустињааци и монаси, на очиглед и чуђење света, смерно одбијају људску утеху како би прокушали омамљујућу слаткоћу и неутаживу радост божанског утешитељства.

- То је уистину изванредан дар умне молитве, рекох. Наставите, оче свети.

- Приликом уплођења Исусове молитве неизоставно задобијамо способности да се радујемо патњама које нам наносе људи. Одуховљени човек, напосто, лети широким плаветнилом величанственог неба духовног живота, где га стреле људи не могу достићи. Не само да га не озлеђују, већ их он и не примећује. Слично је и са ваздухопловом који се не да оборити или оштетити баченим каменицама. Нема туговања због клевета, прогона, презира, оптужби, већ само жала због братовљевог пада. Додуше, чак и ако пати, подвижник зна како да се таквог стања ослободи. У Старечнику налазимо пример који то илуструје: "Старији човек је дошао да посети аву Ахила. Затекао га је како испљувава угрушак крви. Он га је запитао: "Оче, шта се то збива?" На то је старац одговорио: "Реч коју је изустио брат много ме је повредила, па сам се борио да ништа не узвратим, молећи Бога да ме ослободи те речи. Она се стога у мојим устима згрушала у крв коју сам испљунуо. Сада сам спокојан, и целу ствар сам већ заборавио".

- То је, уистину, савршена љубав према брату - она свепраштајућа. Он чак не жели ни да памти увреде. Изгледа да се тиме приближавамо савршенству.

- Сигурно. То се постиже Исусовом молитвом. Та љубав је непосредан плод искуства о свејединствености човечанства. А то је, зар не, прекрасан плод Исусове молитве. Не само да се уцељује појединац, већ се доживљава и јединственост човечанства.

Видиш оче, продужи Светогорац, одмах након пада Адама дошло је до озбиљног поремећаја јединства људског рода. После стварања Адама, Бог ствара и Еву, и то из ребра Адамовог. Стварање Еве је испунило Адама радошћу и он је њу осетио као саприпадницу самом себи (свом телу). Стога је изустио: *сада ето кост*

од мојих кости, и тело од мојег тела (Пост.2,23). Међутим, одмах након пада, Адам, одговарајући на Божији упит, узвраћа следеће: *Жена коју си удружио са мном, она ми даде са дрвета, те једох* (Пост.3,12). Дакле, пре пада Ева је "кост" од његових костију, а после пада она постаје "жена" коју му је Господ "придружио"! Овим је на очигледан начин показано разједињење људске природе после греха, а то још упечатљивије може да се посматра на трагичном примеру Адамовог потомства, као и на примеру повести Израилља и целокупног човечанства. Све је то "природно". Пошто се човек удаљио од Бога, он се такође отуђио и од самог себе, раздвајајући се од других људи. То је једно потпуно отуђење и поробљење. Поновно сједињење и прицељење људске природе постигнуто је "у Христу". Раширивши Своје руке Он је сабрао оно што је било расуто, омогућујући нам, тим путем, да након сједињења са Њим искусимо јединство људске природе.

Подвижник, дакле, постиже велику љубав према Исусу Христу. Помажући се молитвом Исусовом, он се кроз ову љубав сједињује са Њим. Зато и јесте сасвим природно да он воли све што Бог воли и да жели све што Бог жели. Бог *хоће да се сви људи спасу и да дођу у познање истине*(1Тим.2,4). Ето, то је оно чему стреми молитељ. Њега потреса зло у којем свет лежи, и уз тежак бол он оплакује губитак и незнање братије у свету. Пошто грех увек носи еклисијалне и космичке димензије, погађајући васцели свет, природно је да онај који упражњава молитву искуси сву трагедију човечанства, и то на састрадаван начин. Он проживљава гетсиманску агонију Господа Исуса Христа. Он стога достиже тачку иза које престаје да се моли за себе, те сав труд упреже у непрестану молитву за друге, како би и они дошли у спознање истине, односно Бога. Прочишћење од страсти, задобијање животодавне божанске благодати, молитва за друге - омогућена искуством свејединства човечанства у Исусу Христу - све је то саставни део највећег послања. Свети оци су послање сагледавали као прегнуће у правцу обнове људске личности и јединства природе. Сваки

човек који успе да себе прочисти постаје благотворни чинилац у животу друштва, јер, сви смо ми чланови благословеног Тела Христовог. Према речима апостола: *ако ли се један уд прославља, с њим се радују сви удови*. То се изразито добро може запазити на примеру личности Пресвете Мајке Божије. Она је била "нуна благодати", а потом је дала благодат, оденувши красотом свеукупну људску природу. Прочишћена и "пуна благодати", она се моли за цео свет. Стога можемо да кажемо да Мајка Божија испуњава највеће послање, а ту добробит човечанство осећа на учинковит начин.

Старац је потом заронио у мисли. Поћутавши на кратко, он је наставио.

Подвижник понекад осећа и доживљава јединство свеукупне природе.

- Како то мислите?

- Њега признаје и схвата и сва природа. Пре пада Адам је био цар творевине и све животиње су га поштовале као цара, служећи му. После пада, међутим, та веза је прекинута а признање је ускраћено. Николај Кавасила на један упечатљив начин рашчлањује то стање и његове последице. Образ Божији у Адаму био је чисто огледало кроз које се светлост Божија одражавала на сву природу. Док је огледало било целовито сва природа је била осветљена. Међутим, чим је дошло до ломљења и распарчавања, густа тама прекрила је сву творевину. Тада је дошло до побуне природе која је, напавши човека, ускратила човечанству признање, одбијајући да му пружи своје плодове. Зато човек себе прехрањује уз велику неизвесност и муке. Штавише, животињски свет се веома боји човека и често је агресивно и непријатељски настројен према њему. Када човек, пак, добије благодат, тада долази до зацељујућег уједињавања свих моћи душе. Он се прицељује у образ и подобије Божије. Он постаје светлозарно огледало које исијава божанску благодат чак и на бесловесну природу. Од тог тренутка животињски и биљни свет показује другачији "однос" према њему, он ужива признање, послушност и поштовање. Забележено је много случајева када су

подвижници-пустињаџи живели у близини медведа и дивљих животиња. Они су животиње хранили, а оне су, са своје стране, одговарале необичним поверењем и служењем. Тако, задобијајући божанску благодат кроз молитву Исусову, човек изнова постаје цар природе и, штавише, усходи чак и на виши положај него што је био Адамов. Према мишљењу отаца, Адам је створен према образу Божијем, али је тек имао да достигне подобие Божије, и то кроз послушност. Он је, дакле, задобио ступањ просвећења ума, али је тек ваљало да се успне на ступањ обожења. И безмолвник, колико је могуће, стреми задобијању "подобиа Божијег" (обожењу) кроз божанску благодат. Додуше, он не улази у божанску суштину. Он учествује у нествореним енергијама Бога. Уосталом, даћу ти пример признања којим природа знаменује преокрет у човековом односу према Богу. Сећам се свог незаборавног старца-учитеља и онога што се њему дешавало приликом упражњавања Исусове молитве. У тим часовима на окна келије слетале би дивље птице које су кљунићима добовале по стаклу. Прво што би се помислило јесте да је реч о ометајућим дејствима ђавола који покушава да спречи или расеје молитвени труд. Међутим, по среди је било нешто сасвим друго: птице су биле привучене старчевом молитвом!

- Ето, оче, довели сте ме до савршенства, до краја путање духовног живота. Човек је већ постао цар...

Старац се неприметно осмехнуо.

- Постоје и наредни, још виши ступњеви. Као што сам раније рекао, након тешке борбе могуће је да подвижник доживи иступљење, очаравајући узлет у божанско, те улазак у обећану земљу новог Јерусалима. Ум, захваћен божанским усхитом, сагледава нестворену Светлост. За време вечерње службе божанског Преображења сва Црква пева: "Када изабрани апостоли видеше на гори преплављујућу бујицу светлости Твоје, о беспочетни Христе, и Божанство Твоје којем ни један човек прићи не може, они беху захваћени божанским усхитом". Иступљење (екстаза) и сагледавање (теорија) Бога јесу повезани. Када кажемо иступљење, тиме не мислимо на нешто што је статично, већ, напротив, на

божанску присутност и духовно кретање. То није бездејственост и смрт, него живот у Богу. Оци кажу да човек кога током Исусове молитве захвати божанска Светлост престаје са усненим обликом молитве. Уста и језик прекрива тишина, па и срце такође прекрива тишина. Подвижник тада бива озарен сагледавањем Таворске светлости. Он прима нестворену енергију Бога. То је иста Светлост коју су ученици Христови видели на Таворској гори, то је Царство Божије, укратко - то је вечност. Према увиду светог Григорија Паламе, та Светлост јесте "лепота века који ће доћи". Она је "природа будућег добра", "најсавршеније виђење Бога", "небеска храна". Они који се удостоје виђења нестворене Светлости постају пророци Новог Завета. Јер, као што су пророци Старог Завета превазишли време назирјући оваплоћење Христово, као први долазак, на исти начин они који сагледавају Светло превладавају време видећи славу Христову у Царству небеском.

Старац је застао, дубоко уздахнуо и продужио своје казивање. Божанска Светлост, дакле, обухвата целокупно човеково биће. Келија бљешти од присуства Христа, а молитељ се сав озарен препушта овом "трезвеном пијанству". Он види невидљивог

Бога. "Бог је Светлост и сагледавање Њега јесте Светлост", сведочи свети Симеон Нови Богослов. Монах у том тренутку види божанску Светлост, а то је "очаравајуће и свето виђење", да наведемо речи "бранитеља богослова", светог Григорија Паламе. Макарије Златоглави такође улази у сабор оних који су одређивали ово сагледавање: "Шта је лепше од живота са Христом? Шта је драже од Његове божанске славе? Ништа није слађе од овог Светла кроз које се просвећује сваки просвећујући ред анђела и људи. Ништа није изобилније у љубави од овог живота у коме се сви крећемо и живимо, у коме је и наше биће. Ништа није слађе од вечноживе лепоте и ништа није дражесније од ове вечнотрајуће радости. Ништа није милије од овог вечног озарења, од најдостојнијег величанства и безграничног блаженства". Уистину, тада одушевљењу и радости нема граница. Та стања

превазилазе сваку реч. Ево описа који нам је завештао свети Симеон Нови Богослов.

Старац је посегао за једном од својих књига и почео пажљиво да чита:

"Седим на својој постељи, бивајући изван света,
и усред келије своје видим Њега који је
изван света, видим Га и обраћам Му се;
усуђујем се да кажем да Га волим и да Он мене
воли,
храним се и бивам ваљано насићен једино
сагледавањем;
и бивајући сједињен са Њим, превасходим небеса,
знајући да је то истинито и извесно;
а где је при томе тело моје, не знам.
Видим да Он који је непокретан снисходи;
видим да се Он који је невидљив појављује;
видим да ме Он који је одвојен од свеколике
творевине
прихвата унутар Себе, сакривајући ме у наручју
Своме:
тада сам изван целог света и ја, смртан и незнатан
у свету, могу да видим Створитеља света унутар
себе,
и видим да нећу умрети пошто поседујем живот
вечни,
пошто се у мене истаче свецели живот".

Старац је подуже читао. Чинио је то прожет огромном чежњом. Очи су му блистале, док је лице омивала несхватљива радост. Његов загрцнути и потрешени глас, сва његова духовна озареност, наводили су сузе у моје очи.

Тада чак и лице подвижника - настави Светогорац - почиње да сјакти, будући прожето божанском присутношћу. Он, слично Мојсеју, ступа у божански примрак незнања, у "сијајући примрак", те задобија "трајно спознање" - "недокучиво богословље".

Старац је опет застао за трен. Ја сам напето ишчекивао наставак, скоро да сам остао без даха.

- Чак и тело осећа сладост ове Светлости, па током тих и таквих тренутака пролази кроз "преображај".

- Шта то значи?

- Како сведочи свети Григорије Палама: "Чак и тело учествује у благодати која делује на ум, па се оно према њему окреће, примајући и само нешто од недокучиве тајне душе". Тада тело постаје "на необичан начин танано и топло", то ће рећи, оно осећа чудновату топлину која следује сагледавању Светлости. Слично се збива са свећом: када се ова зажиже, њено тело, односно восак, истовремено је топло и просветљено.

- Дозволите једно питање. Може се учинити богохулним, па ипак, усудићу се да га поставим. Наиме, да ли је овај "преображај" тела стварност или, пак, нешто умишљено, налик на плод маште? Да ли је посредни умишљена топлота?

- Не, драги оче, није реч о уобразиљи. Та "промена" је стварна. Тело учествује у свим стањима душе. Тело, узето само по себи, није лоше: рђав је плотски разум, то ће рећи, робовање тела ђаволу. Уосталом, виђење Светлости јесте сагледавање кроз физичке очи које су преиначене и ојачане Светим Духом у сврху сагледавања нестворене Светлости. У Светом Писму постоји сијасет примера где благодат Божија, кроз душу, продире и у тело које, надаље, осећа дејство животодавне божанске благодати.

- Можете ли навести неке од тих примера?

- Па добро, постоје многи стихови у Давидовим Псалмима који сведоче наведеном у прилог. Ево, у 83. Псалму стоје следеће речи: *Гине душа моја и ја желим у дворе Господње; срце моје и тело моје отима се ка Богу живоме* (Пс.83,3). Надаље, у 27. Псалму стоји овакав исказ: *Господ је крепост моја и штит мој; у Њега се поузда срце моје, и Он ми поможе. Зато се весели срце моје, и песмом свакојаким славим Га* (Пс.27,8). Ту је значајан и 118. Псалам: *Како су слатке језику моме речи твоје, слађе од меда устима мојим!* (Пс. 118,104). Никако не треба заобићи ни случај Мојсеја. Када је сишао са Синајске горе, носећи таблице Завета, лице

му је блистало: *И када Мојсеј силажаше са горе Синајске, и држаше у руци двије плоче сведочанства, не знађаше да му кожа на лицу поста светла док говораше са Њим. И виде Арон и сви синови Израиља Мојсеја, а то му се светли кожа на лицу, и не смеше приступити ка њему (2.Мој.34,2930).* То се такође може видети на примеру светог архиђаконa Стефана: *И погледавиш на њега сви који сеђаху у Синедриону, видеше лице његово као лице анђела (Дап. 6,15).* Свети Григорије Палама верује да зној Господа Исуса Христа, који се источио за време молитве у Гетсиманском врту, указује на "превирање које се осетило у телу, и то услед дуготрајне молитве Богу".

- Опростите оче што сам Вас заморио својим богохулним и световњачким питањем. Ми, људи световњаџи, тешко то поимамо... Па ипак, допустите ми још једно питање. Да ли и данас има монаха који приликом молитве сагледавају нестворену Светлост, пролазећи кроз "преображај".

Он се насмеја и рече:

- Ако Дух Свети престане да делује у Цркви, онда ће ишчезнути и "сагледавање нестворене Светлости". Света Гора скрива велика блага, а они који се томе опиру нису ништа друго него оптужитељи и противници Бога живог. У време Атанасија Великог неки људи су оспоравали Божанство Христа. У време светог Григорија Паламе они су оспоравали божанственост нестворених енергија. И данас падамо скоро у исту саблазан и грех. Често оспоравамо постојање обожених људи који су сагледавали и сагледавају божанску Светлост. Данас, у наше доба, постоје обожени монаси - богови по благодати. За продужење живота на земљи можемо да захвалимо чињеници да ови постоје подвижници. Они просвећују наш свет који је тешко помрачен грехом.

- Дозволите ми још једно питање, премда је унеколико неумесно и слободно. Да ли сте и Ви, оче, видели ту Светлост?

Нека ми читалац опрости што нећу пружити опис потресних тренутака који су уследили. Желим да

доживљено заштитим плаштом тишине. Надам се да ми се то неће замерити.

Након подужег обостраног ћутања, изнова сам смогао смелости да нарушим ћутање искусног безмолвника. Морао сам. Сати су промицали, а желео сам да се ослободим незнања - колико год су то прилике дозвољавале. Покушавао сам да од боговидећег оца понесем оно непотрошиво благо које је несебично даривао.

- Оче свети, опростите. Рекли сте да и данас постоје монаси који сагледавају нестворену Светлост, и то баш овде на Светој Гори. Верујем да је исти монах у стању да је види и више пута. Реците ми, да ли је Светлост увек исте јачине и квалитета?

- Може се рећи да постоји духовна светлост, али и она коју човек виђа телесним очима, након што су преображене и оснажене у ту сврху. Духовна светлост јесте она која потиче из заповести Господњих, а они који их испуњавају, наравно, бивају обасјани њоме. *Твоја реч јесте видело корацима мојим и светлост моме путу.* Заповести Господа Исуса Христа јесу "речи вечног живота", а не моралистичке и споља постављене наредбе. И врлине које се рађају као плод наших трудова око извршавања Христових заповести, такође су светла. Вера је светлост, а пуне сјаја су и нада и љубав. Бог је истинита светлост и *светлост свету* (Јн.8, 12). Али, име Божије јесте љубав. *Бог је љубав* (1.Јн.4,8). Зато и кажемо да је љубав најсјајнија међу светлима врлина. Покајање, такође, истаче светлост која обасјава душу човекову водећи га ка језеру другог крштења, када се очи прочишћују од духовног катаракта. Сви хришћани који воде добар бој, то ће рећи, који настоје да се очисте од страсти, уживају обнову и укрепљење које дарује ово светло. Они поседују онолико светлости колико им даје мера њихове борбе. Свети Григорије Богослов каже: "Где постоји прочишћење, ту постоји и просвећење, јер, без првог се не даје друго". Према томе, у том смислу тумачимо и речи светог Симеона Новог Богослова, који нас опомиње да човек који не види Светлост у овом животу, не може да је види ни у будућем.

Међутим, некада услед њихове велике чистоте и борбе, чак захваљујући нарочитом благовољењу Божијем, неки људи бивају удостојени да Светлост виде својим физичким очима - наравно, након што су преображене божанском благодаћу, слично тројици ученика на Таворској гори. Додуше, чак се и овде може назрети извесна разлика у ступњевима. Када је први пут виде, они је сагледавају као "велику Светлост" која их преплављује радошћу. Заправо, реч је о тананом светлу. Њима се тај први сусрет појављује као угледање "велике Светлости" зато што се она таквом показује у односу на таму пређашњег живота. Сада, по први пут, кушају нешто што раније нису познавали. Приликом другог доласка, међутим, светлост је далеко снажнија, али је човек сада већ прилагођен сагледавању... Ипак, што се човек више приближава божанској Суштини, утолико више схвата немогућност да се појми и сагледа божанска природа, а то је оно што су оци називали "сијајућим примраком".

- Мислим да Вас нисам најбоље разумео.

- Појаснићу то на примеру боговидећег Мојсеја, односно, помоћу тумачења које је пружио свети Григорије Ниски. Мојсеј је први пут угледао Светлост на Хоривској гори, и то у обличју несагоривог грма купине. Том приликом је Бог призвао Мојсеја да изведе свој народ из мисирског ропства у обећану земљу. Наредног пута Бог Мојсеја позива да закорачи у божански примрак. Томе, надаље, ваља придодати красне увиде светог Григорија.

Наиме, према његовом тумачењу, човек првог пута сагледава Светлост јер је, до тада, живео у мраку. Међутим, што више духовно сазрева и што се више приближава божанској Суштини, утолико више "невидљиво гледа" примрак, то јест, "оно невидљиво божанске Суштине". Уосталом, прочитаћу вам цели одељак: "Шта значи то да је Мојсеј, у примраку у који је ушао, угледао Бога? Оно чега се сада присећамо изгледа унеколико противречно првом богојављању када је Божанство сагледано у светлу, јер се сада сагледава у примраку. Не помишљајмо, пак, да ово одступа од поретка ствари када их сагледавамо

духовно. Писмо нас овим поучава да побожно спознање, онима који га примају, испрва долази као светлост. Стога се супротност побожном замишља као примрак, а учествовање у светлу повлачи уклањање од примрака. Међутим, ум који напредује и који уз све већу и савршенију ревност поима стварност, приближавајући се сагледавању, почиње све јасније да увиђа оно што је од божанске природе несагледиво. Јер, остављајући иза себе оно што се опажа - не само оно што захватају чула већ и оно што разум мисли да види, он наставља да продире све дубље док, захваљујући тежњи духа за спознањем, не задобије приступ невидљивом и несхватљивом, и тада види Бога. То је истинито спознање онога што се тражи, то је сагледавање које се састоји од несагледавања, јер оно за чиме се трага превазилази сво знање, будући са свих страна ограђено несхватљивошћу као неком врстом таме".

То је оно што се обично дешава: човек полази од сагледавања танане Светлости према сагледавању снажније светлости, дакле од мање сјајне ка бљештавој, и, коначно, досеже "сијајући примрак", сагласно опису који даје свети Григорије Ниски. Додуше, потребно је да ваљано познајемо учење светих отаца о "сијајућем божанском примраку" да бисмо читаву ствар могли да разумемо на православан начин. Према учењу отаца, Бог се увек појављује као Светлост, никада као тама. Када, пак, ум боготражећег подвижника, за време сагледавања, жели да ступи и у саму божанску Суштину, тада се суочава са оним што је непробојно - са сијајућим божанским примраком. Према томе, "божански примрак" није пројава Бога у виду таме, него слабост човека да сагледа суштину Божију, односно, ону "неприступну Светлост". Дакле, божански примрак јесте Светлост, али светлост невидљива и неприступна човеку. Бог јесте Светлост. *Ја сам светлост свету* (Јн. 8,12). Господ изричито тврди да је Он - Светлост, а не тмина. Према мишљењу Дионисија Ареопагита, "божански примрак јесте неприступна светлост унутар које обитава Бог, која је невидљива услед своје врхунске величанствености и неприступна услед преизобилног истакања надсуштинске светлости.

У њему се налази свако ко се удостоји спознања и сагледавања Бога, али, истовремено и без сагледавања и спознања". У том смислу кажемо да је божански примрак изнад светлости.

Па ипак, оци, попут светог Григорија Ниског, често говоре о уласку у божански примрак, те о сагледавању сијајућег божанског примрака. Он о свом брату, светом Василију Великом, сведочи следеће: "Знамо да је он много пута залазио у божански примрак где је Бог". Оци под улажењем у божански примрак не мисле на улажење у божанску Суштину, већ на надмоћност нестворене Светлости у односу на "светлост природног спознања". Јер, према православном учењу, људи учествују у нествореним енергијама Бога, а не у Његовој Суштини. Свети апостол Павле пише: *...блажени и једини Владар, Цар царева и Господар господар; Он који једини има бесмртност и живи у светлости неприступној, кога нико од људи не виде нити може видети* (1.Тим.6,15-16). Коначно, оче, према увиду светих отаца, може се рећи да је сијајући божански примрак она човеку неприступна Светлост божанске Суштине. Чак и када говоре о вредности сагледавања божанског сијајућег примрака, они не желе да истакну надмоћност и превасходство божанског примрака у односу на виђење нестворене Светлости, већ се труде да покажу њену вредност у поређењу са светлошћу природног спознања - спознања ума.

- Старче, волео бих да ми кажете да ли човек тада, приликом сагледавања Светлости, престаје да се моли?

- Не, не долази до прекидања молитве. То можемо назвати молитвом у божанском сагледавању. Молитељ сагледава Христа и весели се у Његовом божанском присуству. Али, молитва тада тече без речи. Свети Исаак Сирин молитву пореди са семеном а иступљење са плодом молитве. И као што се жетеоци ишчуђавају да тако мала семена доносе вишеструке и изобилне плодове, тако се и боговидеће аскете запањују када окусе од "жетве" Исусове молитве. Ово иступљење се пореди са молитвом током које се ум, према увиђању светог Исаака Сирина, "не моли на уобичајени начин,

већ урања у иступљење кроз непојмљиве ствари, а ово незнање је надмоћније у односу на знање". То је она "тишина сакривене тајне" или, пак, "ћутање духа". Свети оци ово стање називају молитвом, пошто је то највећи дар који се даје током молитве, а удостојавају га се светитељи. Па ипак, човек није у стању да савршено опише то стање. Јер, у таквом часу, он престаје са молитвом. Он бива винут понад речи и појмова. Стога многи оци ово стање називају божанском суботом или суботом ума. Као што су Јевреји имали заповест да суботом почину од радова, тако је и ово духовно стање својеврсна "субота душе", јер она напушта све послове и сасвим се стишава. Речима светог Максима Исповедника, "субота над суботама означава духовни мир словесне душе која је свој ум повукла чак и из сагледавања божанских начела у створеним бићима, па се кроз мистичко богословље у потпуности примирује у Богу". Једино што човеку у том тренутку преостаје јесте плач. Он истаче изобиље суза, али, не услед свести о греху - што је раније био случај - већ због сагледавања нестворене енергије Бога. То су радостотворне, озарујуће сузе. Оне су "безболне сузе", "благоугодне сузе", сузе које "блаже и крепе срце". Да, то су сузе које остављају трага на лицу, које усецају потоке низ које се слива очишћујућа вода. Аскета је тада сав занет усхићењем. *Да ли у телу, не знам, да ли изван тела, не знам*(2.Кор.12,2). Душу и тело преплављује радост коју је напосто немогуће описати категоријама људског језика. Разрађујући један одељак из светог Дионисија Ареопагита, свети Григорије Палама каже да заљубљеник у заједничарење са Богом, након ослобођења душе од сваке привезаности и сједињења ума са непрестаном молитвом, доживљава мистички успон на небо где све створене ствари сагледава кроз непокретност и тишину. "Он свој дух прикључује непрестаној молитви Богу. Тим путем он бива одушевљен унутар себе, јер налази нови и тајанствени начин да се успне ка небесима: ка ономе што би се дало назвати непробојном тамом првобитне тишине. Праћен неописивом радошћу, он тамо тајанствено пребива умом, у истинској једноставности и тишини и, преиспуњен сладошћу, прелеће понад свих

створених ствари". Утом све светске ствари постају прах и пепео. Оне постају сувишне. Не само да не осећа узнемиреност страстима, већ успева да заборави и сав свој живот: јер, љубав према Богу је слађа од љубави према животу и спознање Бога је слађе од било којег другог спознања. "О, радосно и свето виђење!". "О, божанствена вечности!" "О, слатко тиховање!" "О, божанска љубави!"

- Оче, опростите, можемо ли да застанемо мало? Осећам се помало пометен, заморен. Мислим да нисам у стању да Вас кроз и у свему пратим. Не могу да издржим Ваше усхођење...

Он ми се, затим, примакао и, узевши ме за руку, саосећајно рекао:

- Разумем те оче. Али, сам си тражио да наставим са беседом. Стога сам и беседио. Схватам да си унеколико затечен. И ми, након сагледавања Светлости, осећамо изузетан умор - тада смо, дословно, смрвљени. Божанска благодат као да собом доноси бич којим преиначује понашање наше смртне плоти. Признајем да много пута након божанствене литургије одлазим на одмор како бих повратио своје људске снаге од исцрпљености. То је слично лаганом повратку згњечене траве у свој пређашњи положај. Да смо приликом сагледавања примили потпуну божанску благодат, несумњиво бисмо издахнули. Па ипак, Божија љубав се стара о свему.

Престали смо да разговарамо. Свуда је царовала савршена тишина. Повремено су тишину засецали звуци који су допирали из баште где је млађи монах, обделавајући земљу, изговарао Исусову молитву. Био сам приметно узбуђен. На махове ми се чинило да ће ми срце препући. Прожимала ме је необична дрхтавица... Додуше, приближавање Светињи над светињама мистичког богословља не може проћи без последица. Доведен сам на вис који је "непојмљив неупућенима". У даљини је дискос сунца зарањао у море, а њихов загрљај је пучину опточео златом. Са места на којем смо седели пратили смо игру делфина: то је, иначе, уобичајена појава на Атосу. Њихово ритмично урањање и израњање напросто је миловало очи. Помислих да су и

монаси, као ватрени одушевљеници небом, слични делфинима. Они битишу погружени у воду благодати, и само повремено израњају да би од себе оставили трага, те наново урањају у "сагледавање" Бога. Свети Симеон Нови Богослов, погружен у таворску Светлост, благосиља "љубитеље" Бога:

"Блажени су они
који су одевени у Светло,
јер носе свадбено рухо.
Њихови удови неће бити свезани,
нити ће бити вргнути у неугасиви огањ.
Блажени су они који су у својим срцима
зажегли Светло и који га никако не гасе,
јер радосно напуштају овај живот:
они ће срести Женика и, носећи своје светиљке,
поћи за Њим у брачне одаје.

Блажени су они који су се приближили божанском Светлу, који су у њега крочили и постали њиме прожети. Преплављен његовом блиставошћу грех губи силу и они неће више горке сузе изливати.

Блажен је монах који,
приносећи своје молитве Богу,
Њега види, и бива близу Њега,
који себе осећа
изузетим из времена и простора.
Јер, он је само у Богу,
не знајући да ли у телу
или изван тела:
он слуша речи неисказиве и непреносиве,
он види што око не виде и ухо не чу,
и што у срце човеково не дође.
Блажен је онај који је видео да се Светлост света
у њему уобличава, јер је он у себи породило
Христа, и он ће се мајком Његовом назвати
као што је Христос, у коме нема лажи, обећао".

И ја сам се налазио у подножју такве пламтеће планине. Налазио сам се тик уз монаха који је, још за овог живота, заживео небеску стварност. Тишина природе преклапала се са утихнућем моје душе. Бог и рај леже изван времена, али су такође и унутар њега, сасвим близу нас, покрај нас, у нама - раздељујући време и повест.

- Да окончамо наш разговор, оче. Пођимо напоље и одахнимо мало, рече стари пустињак.

- Не, не, молим Вас, потребно је да чујем још: и сами сте рекли да је молитва Исусова наука, висока школа. Учините да се и ја вечерас уврстим у редове оних који је похађају.

7. ГРЕШКЕ ПРИЛИКОМ УПРАЖЊАВАЊА МОЛИТВЕ И КАКО СЕ СА ЊИМА СУОЧИТИ

- Чини ми се да превише тражите. Нико не може да постане научник Исусове молитве уколико се лично не упусти у изазове борбе, уколико и сам не започне тај свети труд. Што год други кажу своди се, ипак, само на увод, на духовно подстицање. Додуше, да бих употпунио своје савете у вези са Исусовом молитвом, могао бих, изгледа, да кажем неколико ствари о грешкама и опасностима које могу да се појаве на путу молитвеног подвига.

- Како да не, рекох. Раније сте рекли да монаси избегавају непосредно спуштање ума у срце, те да у ту сврху користе разна средства. Које су то опасности и грешке које они желе да избегну?

- Основна грешка појављује се у лику жеље да стекнемо благодат за кратко време. Изузетно је много људи који прибегавају Исусовој молитви са ватреном, али погрешном, намером да задобију много благодати за кратко време, да преко ноћи искусе виђење нестворене Светлости. Пошто се то не дешава одмах нити, пак, свима, они постају малодушни, те губе сваку вољу да истрају. Витез молитве мора да прихвати вишегодишњу напорну и непредвидиву борбу. Бог не

врши насиље над нашом вољом јер смо ми личности које, дакле, поседују слободу. Стога ни ми не треба да вршимо насиље над Божијом слободом, јер је и Он, такође, Личност. Треба да препустимо Богу одлуку о томе када ће и како наћи за сходно да нас посети.

Након краће паузе, учитељ је наставио са предавањем драгоценог искуства.

- Друга честа грешка јесте придавање великог значаја психотехничким методима. Ови методи (удисање и издисање, пулсирање срца) нису ништа друго до помоћно средство за усредсређивање ума и његово ослобађање од елемената који су страни његовој природи. Ови методи не поседују никакву магијску моћ, већ су једноставна помоћна средства за избегавање расејаности ума. Када је ум усредсређен, и одржава се у себи са лакоћом, тада су сва помоћна средства сувишна.

- Да ли постоје и друге грешке?

- Свакако да постоје. Још једна од озвиљнијих грешака јесте прескакање равномерног тока молитве. На почетку разговора смо нагласили да постоји пет ступњева у развоју и практиковању Исусове молитве. Први ступањ подразумева изговарање Исусове молитве наглас. Други ступањ састоји се у сећању на Исуса, при чему се овај облик молитве, у одговарајуће време, сам по себи спушта у срце. Неки људи, међутим, прескачу први ступањ и одмах полазе од другог, држећи да је први неважан. Они, наравно убрзо почињу да стагнирају, не знајући о чему је реч. Други, пак, прескачу са првог на трећи ступањ, развијајући га највећма помоћу дисања. Као што сам рекао, то је опасно јер може да из природних разлога дође до болова у срцу који ће, на крају, да изазову прекид Исусове молитве. Наравно, ту није реч о болести, па опет, могуће је да дође до застоја у овом светом труду.

И у вези са сузама ваља отклонити извесне тешкоће и нејасноће.

- Како то мислите?

- Рекли смо да приликом обитавања Исусове молитве у уму, долази до обилног истакања суза. Међутим, није нужно да дође до плача. Молитва се

итекако ваљано савршава и без суза. Не треба се бринути уколико не дође до проливања суза. Ако, пак, Бог благоизволи, доћи ће и до плача. Али, чак и ако будемо запљуснути сузама, не треба да обраћамо пажњу на њих, нити треба да та стања описујемо другима. Из подвижничког искуства знамо да се ова стања повлаче оног часа када о њима почнемо да разговарамо, и да је, потом, потребно много времена да их поново задобијемо. Надаље, премда и знамо који су ступњеви умне молитве, није упутно да размишљамо о томе на којем се ступњу тренутно налазимо. Треба да корачамо смирено. Осим тога, као што сам више пута нагласио, погордити се услед молитве граничи се са глупошћу. То је више него неразборито. Слично је са просјаком који се поноси са корицом хлеба за коју је непрестано преклињао господара. Није реч само о безумљу, него и о греху.

- Видим да смирење и овде има важну улогу.

- Смирење помаже свуда и у свему. Свети Василије Велики тврди да је смирење трезор свих врлина. Оно "сакрива" све врлине, а коначно "сакрива" и себе. Уопште узев, у духовном животу треба разборито да избегавамо гордост, поготово када је реч о сујети. Добро ти је познато да сујета у стопу прати сваку врлину: проповедништво, ћуталништво, пошћење, бдење - чак и вршење Исусове молитве, тиховање као и дуготрпељивост. Свети оци кажу да сујета попут невидљивог издајника тајно отвара врата утврђења, омогућавајући непријатељски напад. Исто се дешава и у духовном животу. Без обзира на број врлина и њихов квалитет, сујета нас непосредно предаје у руке ђаволу. Оци зато препоручују да избегавамо сваки труд који може да нас одведе у сујетно самообмањивање.

- Ево, опет нисам све схватио до краја. Можете ли то да још једном рашчланите?

- У реду, вратићу се молитви. Верујући не сме да претера у молитвеном подвигу, јер искуство показује да га то неминовно излаже обмани ђавола. У таквим случајевима, шта год да постигне - често и такве ствари које превазилазе његове моћи, постиже под покровитељством ђавола. Према томе, вођен ђаволом,

он ће изненада бити напуштен, штавише, биће гурнут ниже него што је био на почетку. Тиме бива скоро уништен.

- На који начин можемо да избегнемо овај најтежи од падова?

- Спасоносни пут јесте плач и послушање. Молитва је присно проткана плачем. Код онога који је истински погружен у туговање ђаво се не задржава дуго него ишчезава, будући да се плаши смирења које је плод плача. Свети Григорије Синаит вели да је најбоља одбрана молитвеног подвижника управо плач који онемогућава да радост, која може наићи током молитве, изазове стање гордости. Дакле, ова озарена туга чува душу од озледа. Оплакивање и свест о греху неопходни су услови чисте молитве. Подвижник треба да ум свој држи у аду и не очајава. Уосталом, свест о нашој грешности, о нашој ништавности, заједно са надом у милостивог Исуса, својствени су православљу и нашим химнама. Ваља, пак, да нагласимо да не могу сви да истрајавају у дубоком оплакивању. Наиме, потребна је велика снага и претходан опит божанске благодати како не би дошло до негативних потреса. Па ипак, треба, колико је могуће, да тежимо овом блаженом туговању. Потребна је и беспоговорна послушност старцу. Све, до најмањих ситница, мора да буде проверено његовим благословом. Ово руковођење, природно, важи и за велику тајну сагледавања нестворене Светлости.

- Али, какве везе има послушност са сагледавањем нестворене Светлости? - рекох, не скривајући своје изненађење оним што сам чуо.

- Када човек ходи сам, без нужног благослова, онда га прогања ђаво. Такав човек бива ношен незадовољеном чежњом да види нестворену Светлост. Он је убеђен да је то савршенство, па жели да га оствари на брзину.

- Зар то није ваљано? - прекидох старца.

- Не, није. Свети Диадок Фотијски препоручује подвижнику да не полази на пут подвижничког живота са надом да ће да види нестворену Светлост, "тако да ђаво не нађе сходно да уграби његову душу тим

поводом". Дело Исусове молитве ваља да отпочнемо љубављу према Богу и послушношћу Његовој светој вољи. Јер, сатана - који је у стању да се преруши у "анђела светлости" (2.Кор.11,14) - може да узме обличје анђела који га служи. И тада несрећни човек умишља да је досегао висину савршенства јер, ето, саобраћа са анђелима, а заправо разговара са демонима. Надаље, ако се приликом молитве појаве помисли које подвижнику обећавају скорашње угледавање нестворене Светлости, он треба одмах да зна да су по среди "предлози" демона. Много је опреза и обазривости потребно у оваквој осетљивој и опасној ситуацији. Он мора да пресече молитву, опомињући себе следећим речима: "Како се усуђујеш да ти, тако бедан и покварен, желиш да видиш нестворену Светлост". Највећа опасност, пак, лежи у уверењу да смо достојни виђења нестворене Светлости! Чак је потребно завапити: "Авај, ево демонских убица који долазе да униште моју душу!" Непријатељ ће истог часа ишчезнути. Није редак случај да ђаво у монахову келију уноси чак и светлост у жељи да утоли његово честољубље и да га још више пороби. То, међутим, није нестворена Светлост, него створена, ђавоља.

- Да ли некако можемо да је разазнамо и разлучимо?

- Постоје многи начини који монаху омогућавају да разлучи те две темељно различите светлости. Прво, ако се до сагледавања Светлости дошло путем послушности. Пут савршеног и неоколишећег послушања јемчи да је виђење Светлости истинито. Подвижник све тешкоће у вези са "виђењем" мора да повери опитном, светом и бестрасном старцу, подробно се распитујући о свим недоумицама. Ако се појави помисао да не треба да се обратимо свом путеводитељу за савет, онда је извесно да она долази од сатане који тежи да монаха задржи у тмини греха и ропства. Друго, знамо да је Господ, говорећи о лажним пророцима, рекао: *По плодовима њиховим познаћете их* (Мт.7,16). Исто важи и у овом случају. Јасно разликовање нестворене од створене светлости постиже се на основу критеријума "плодова". Нестворена Светлост души дарује: стишаност, мир, смирење, свест о

грешности. Сетите се, Авраам је приликом разговора са Богом себе назвао прахом и пепелом: *Гле, сада бих проговорио Господу, ако и јесам прах и пепео* (Пост. 18,27). Исто се десило праведном Јову: *Ушима слушах о Теби, а сада Те око моје види. Зато поричем, и кајем се у праху и пепелу* (Јов 42,5). А по угледању славе Божије, пророк Исаија је ускликнуо: *Јаох мени! Погибох, јер сам човек нечистих усана, и живим усред народа нечистих усана, јер Цара Господа над војскама видех својим очима* (Ис.6,5). Супротно томе, виђење сатанске светлости повлачи гордост, сујету, помисао да смо задобили савршенство. Свети Григорије Синаит вели: "Знајте, дакле, да су енергије благодати очигледне и да их демон не може дати, чак и ако се преруши. Он не може да пружи кротост, стрпљење, смирење ни омразу на свет, нити је, пак, у стању да исуши задовољства и страсти. То може да учини само благодат. Дејства демона изазивају охолост, кукавичлук и сваковрсно зло". Осим гордости, виђење светла које предлаже ђаво ствара узнемиреност. Енергије Духа Светог души и телу дарују мир, неустрашивост, стишаност, док дејство ђавола изазива страх и немир. Свети Исаак Сирин каже да је свака узнемиреност куга ђавоља, јер свако другоме преноси само оно што и сам поседује у својој природи. Дух Свети је по природи Дух мира те преноси мир, док је ђаво по природи дух немира и страха те преноси немир и страх. Треће, при појави ђавољег светла душа оклева и није спремна да га непосредно прихвати. За разлику од тога, виђење нестворене Светлости одвија се у атмосфери извесности и бива одмах прихваћено. Четврто, ова два светла разликују се чак и по квалитету боје. Приликом преображења Христовог на Таворској гори, апостоли су видели да лице Његово засија као сунце, а хаљине Његове постадоше беле као светлост (Мт.17,2). Супротно томе, боја ђавоље светлости јесте црвенкаста, о чему сведоче многи светитељи који су уочили разлику у боји између ових светлости. Пето, између ових светлости постоји разлика чак и у облику. Они који сагледавају нестворену Светлост, како сведочи свети Симеон Нови Богослов, "не виде никакав предмет, облик или представу, већ светлост без обличја". Ако, пак, она узме

неко обличје, онда наликује дискосу сунца. Бог се, тада, пројављује у виду "сунца или дискаса сунца, представљајући се у облику сфере, светлуцаве попут плама", и то без икаквог опредмећења или уобличења. Управо се супротно дешава приликом виђења створеног светла ђавола. Свети Григорије Палама наводи следећи пример. Он нас обавештава да је Акиндин једном приликом посетио Свету Гору на неколико дана и да је све време посветио молитви. Акиндин му је касније причао да је за време молитве угледао светлост која је била расцепљена и да се унутар ње могло назрети неко људско лице. Светитељ му је узвратио да је светлост дошла од ђавола будући да је поседовала облик. "Тада сам му одговорио да је то ужасна обмана и ругајуће поигравање ђавола или, још пре, лукава замка".

Свети оци нам саветују - настави своје поучавање опитни отшелник - да не треба из "прве руке" да прихватамо сваку појаву која искрсне током молитве: "Сматрај нешто добрим тек после дуготрајне и стрпљиве провере". Морамо да питамо старца за све недоумице у вези са таквим дешавањима. Тек после дуготрајне борбе, сходно благодати које се удостојимо, постајемо кадри да лучимо грешку од истине. Сирће и вино јесу исти изгледом, али нису исти укусом.

Старац је говорио без прекида. Слушао сам га и посматрао његов лик. Био сам сасвим очаран. Нисам желео ни једним покретом да нарушим његово православно тумачење отаца. Док је беседио, мојом душом су се разливали мир и спокој, а то и јесу знаци који су навешћивали истинитост његових речи.

Све ствари које сам навео јасно су истакнуте у расправи коју наводи свети Симеон Нови Богослов. Тамо се недвосмислено и јасно тврди да се Бог јавља као слатконосна Светлост. Ученик пита опитног духовника, који је већ сагледавао Бога, и бива утешен да је и код њега реч о сагледавању истог Бога. Прочитаћу ти како заправо говори свети отац.

Дивни Светогорац је узео књигу и стао да чита:

"Бог је Светлост, видети Њега јесте Светлост, када он Себе открије то је Светлост.

Сагледалац се ишчуђује не знајући
Ко се пројавио, не усуђујући се да упита: Ко си Ти?
Он се не усуђује да подигне своје очи ка Његовој
величини,
већ једино дрхти испружен пред Њим,
знајући само то да је Неко дошао, да се Неко
пројавио.

Ако постоји човек који је већ видео ове ствари,
човек који је већ сагледавао Бога, њему се може
казати:

"Видео сам".

"Шта си видео, чедо?"

"Светло, оче, Светло тако слатко да га не могу ни
исказати".

Док говори његово срце поиграва, будући упаљено
љубављу према Њему којег је видело. Он казује,
ридајући:

"Светло, то Светло је мени пришло, оче;
моја келија је била сасвим погружена, а свет је
ишчезао пред Његовим лицем:

само ја сам и - Светло. Да ли сам био у телу
или изван тела - не знам.

Радост коју сам тада кушао још увек је у мени,
неизрецива,

осим сузама које непрестано, као што видите, теку".

Старац узврати: "Он је, чедо моје".

Након ових речи Он се изнова појави. Стога
обазриво,

постепено, очишћен и окуражен, упитах:

"Боже мој, Ти си?" "Да, ја сам, Бог твој,

који је постао човек због тебе. Ја сам те сачинио и
сада те,

као што видиш, чиним богом".

Када се посветите плачу, скрушавању, коленопреклоњењима, смиравању, тада вас Он, мало по мало, приводи богопознању".

Утом се изнова појави старчев послушник. Скоро да сам му завидео што је нашао тако мудрог и искусног учитеља.

- Рекли сте ми да залијем једно од баштенских дрва. Тај посао је завршен. Хоћете ли да залијем и друго дрво?

- Да, залиј га водом.

Затим, окренувши се ка мени, старац рече:

- Видиш, оче, то је послушност о којој смо малочас говорили. Онај који се ње придржава, саветујући се око свега са духовником, убираће плодове духовног напретка. Њоме он постиже многе ствари. Прво, не дозвољава својој уобразиљи да измаштава решења, што је случај код многих монаха. На тај начин он ум прочишћава не само од сложених, већ и од простих помисли. Тим путем се олакшава и оснажује усредсређивање на Исусову молитву. Друго, он се навикава да пита. Тражење одговора од свог духовног оца доноси спасење. Где постоји послушност ту постоји и смиреност која је темељ послушности. Тиме се запречава пут ђаволу, односно, онемогућава гордом духу да продре у душу и створи неповољне околности. Уопште узев, послушност је савршено нужна за успешно извршавање овог светог труда. Не смемо да се крећемо без духовног водича. Старац нам показује пут, он преиначује и поправља нацрте нашег духовног живота, наређује нам да извесно дело напустимо, обавештава о томе да ли ваљано и богоугодно напредујемо. Личност старца представља самог Бога. Он је "образ Христов". Старац је потчињеним монасима исто што и епископ својој епархији или игуман свом манастиру.

- Зар се у подвижништву толика важност придаје старцу?

- Управо тако. Нико не може да напредује без старца, нити може да живи унутар чистог предања. Као што се телесни живот предаје са покољења на

покољење, тако се и духовни живот преноси са генерације на генерацију. Будући да је старац поседник и носилац овог предања, он га предаје свом духовном чеду, порађајући га тако у Христу. Старац преноси предање онима који желе да га задобију. Сав смисао послушности управљене на спасење лежи у тој тежишној тачки. Послушан сам не у сврху самоуништења, већ у сврху умртвљења властитог злог јаства и самовоље, и то ради стицања блага предања. Послушан сам у нади да ће се у мени уобличити Христос, те да ћу тим путем задобити ново рођење. Послушање је потребно и ради избегавања опасности грешења. Из тих разлога ава Доротеј пише: "Нико није јаднији, нико није изложенији опасности од оних који путем Господњим ходе без водича". Тумачећи одељак из Прича Соломонових: *Где нема вођства, падају као лишће* (Прич. 11,14), исти отац вели да је лист у почетку зелен и свеж, али да касније постаје све блеђи, те да коначно опада. Лист бива презрен и по њему свако гази. Исто се дешава човеку који нема духовног оца. Он брзо вене, бивајући поробљен непријатељем. "На почетку, он је пун ревности са обзиром на постове, бдења, тиховање, послушност и друге врлине; затим његова ревност бледи и, пошто нема духовног оца који чува, повећава и подстиче његову ревност, он вене и отпада, бивајући подвргнут непријатељима који са њим раде како им драго".

Навешћу један пример како би се правилније схватило зашто је неопходно да постоји старац који отклања могућност тешких грешака. Срео сам монаха који је за време молитве осетио јак и продоран бол у срцу. Он је то истог часа саопштио свом духовнику. Старац је био забринут, и одмах га је упитао у ком делу срца осећа бол. Када му је монах рекао да се бол налази у спољашњем и доњем делу срца, он му је изричито наредио следеће: "Мораш одмах да престанеш са изговарањем Исусове молитве, и то у трајању од недељу дана. Требало је да осетиш бол у горњем и унутарњем делу срца. Пошто страсти делују преко доњег дела срца, мора бити да ђаво нешто спрема против тебе". На тај начин монах је успео да се

ослободи ђаволске обмане која је већ почела у њему да клија. Позивајући се на сопствено искуство, оци упозоравају: "Ако видиш младог човека да се пење ка небу по властитој вољи, зграби га за ногу и одмах свуци наниже, јер то и такво "усхођење" њему неће донети користи".

Зато сам сматрао да је старчев ученик блажен: он је био веома смирен а његов духовни учитељ свет. Сетио сам се епиграма који је написао Теодор Студит:

Ученику

"Дођи млади подвижнице Божији,
држи се уз мене, остани пун ревности,
ниско повиј врат свој, у пуној послушности.
Смирен буди, умри својој самовољи.
Исповедањем свих мисли срца и ума
већ си ступио на поприште.
Не бој се пустиње, не бој се столпа,
нити било које друге врсте
у богустремећој трци живота:
сагласно Светом Писму ти си први,
ти следиш стазу првих мученика".

- Блажени су монаси, атлете духовног живота. Блажене су птице које поју, уживајући росно пролеће Божије. А ми, јадни, удишемо задах властитих нечистота. Нама су иступљења и усхити недоступни. Ми једемо прашину земаљску, из које смо створени.

- Али, и ви можете да уживате у зрацима божанске славе, у истакању божанског Светла. Ако желите да будете истински богослови, онда треба да се предано молите, јер, само је тада Свесвети Дух присутан и делотворан. "Уколико си богослов, онда се истински молиш, а уколико се истински молиш, онда си богослов". Ево, испричаћу нешто што ће да појасни оно што смо управо разматрали. Могуће је да неко, након што је починио смртни грех, напише богословску расправу или да се упусти у тумачење и рашчлањавање дела светих отаца. Међутим, пошто је починивши грех

изгубио благодат, он више не може да се моли. Молитва се угасила, али не и рад. Стога је истински богослов онај који живи молитвом. Према томе, и ви можете да примите срдачне откуцаје божанског просвећења.

- Али како? Изванредно је значајно да нам помогнете у вези са овим проблемом. То је ствар од великог практичког значаја.

8. ИСУСОВА МОЛИТВА ЈЕ НАСУШНО ПОТРЕБНА СВЕШТЕНСТВУ И СВЕТОВЊАЦИМА

Морамо да увидимо нужност прочишћења од страсти. Не треба да покушавамо да исцелимо само друге, већ треба да схватимо да смо и ми сами, као и сви остали, пуни страсти. Свака страст јесте пакао. Сада знамо да је Исусова молитва лек који исцељује и прочишћава душу. Додуше, то не значи да је Исусова молитва "све". Па ипак, можемо рећи да је она средство којим се човек присаједињује Богу - Ономе који је једини кадар да прочисти и просвети душу. Он *јесветлост истинита која обасјава сваког човека који долази на свет* (Јн.1,9). Као што капи за очи прочишћују вид, омогућавајући нам да угледамо многе предмете, тако свака особа треба да стреми прочишћењу и преображењу, молитвом иштући просвећење које долази од Бога.

- Да ли сте мишљења да и ми који живимо у свету можемо да чинимо оно што чине монаси, наиме, да остварујемо ово божанствено молитвено дело?

- Ако не можете да их пратите у свему, свакако да можете да остварите многе ствари. Ваља, пак, јасно да нагласимо да је умна молитва једно, а молитвено савршавање Исусове молитве нешто друго. Умна молитва, каквом је срећемо код неких исихаста, захтева живот без узнемирења - и многе друге предуслове које смо описали. Ако, пак, нисте у стању да савршавате умну молитву у свету - јер, то је изузетно тешко - онда можете прибегавати Исусовој молитви, одвајајући за то

одређено и одговарајуће време. Имаћете од тога неочекивано много користи.

- Можете ли да нам предложите неке корисне и практичне начине?

- Осим тачно утврђених црквених богослужења, можемо свакодневно да одвојимо одређене временске периоде које посвећујемо искључиво практиковању Исусове молитве, то ће рећи, погружавању у име Исусово. Са молитвеним трудом ваља да отпочнемо постепено, пажљиво, а да наставимо сагласно личној потреби и, наравно, благодати коју осећамо. За почетак је добро и пробитачно да издвојимо пола часа за јутарњу молитву пре изласка сунца, и пола часа увече, после повечерја, пре одласка на спавање. Нужно је да имамо тачно утврђен час који посвећујемо молитви, и који никако не смемо да мењамо или померамо - макар по среди били и добри разлози и дела. На пример, може се десити да неко затражи исповест. Уколико та особа није болесна или, пак, ако није реч о неодложној ствари, не би требало да одлажемо време за Исусову молитву. Исто важи и за добродетељ. Такође ће бити потребно да обезбедимо једну мирну и тиху собу, удаљену од вреве и буке, где ћемо моћи да започнемо дело Исусове молитве на начин који смо изложили раније. Дакле, у почетку срце треба да загрејемо ишчитавањем неког од дела отаца све док не осетимо тронуће. Потом ваља да пређемо на саму молитву Исусову, изговарајући је наглас, умом или, пак, срцем - зависно од нашег духовног напретка. Као што ћете и сами да видите, време посвећено Исусовој молитви биваће све дуже, а будући да ће молитва да нам доноси духовну радост, ми ћемо чак почети да жудимо за њом. Али, још једном понављам, у почетку треба себе да приморавамо макар на краткотрајно пребивање у овој спасоносној молитви.

- Да ли је ово кратко време довољно?

- Није довољно, али ако постоји богоугодно настројење и смирење, Бог надомешћује оно што је у молитви мањкаво. Сви знамо колико је Бог трпељив према нашим падовима. Зар неће, онда, бити изразито благонаклон и милостив према нашим покушајима у

борби за преображење? Он покрива оно што недостаје. Он је пажљив чак и према посебним околностима у којима се свако од нас налази. Није неизгледно да један час ваше молитве буде благословенији од многих часова молитве једног монаха, јер, вас чека мноштво других послова и обавеза.

Искреност овог светогорског монаха заслуживала је велико поштовање. Овом "оваплоћеном" анђелу није било тешко да начини осетљива разликовања, да све ствари постави у правоваљани оквир.

- Треба такође да знаш да ће ђаво током молитве да вас сучели са многим искушењима. Искрснуће мноштво догађаја који ће тежити да поремете молитву. Али, знај и то да Бог допуштајући искушења уједно испитује нашу решеност да истински и темељно прионемо за Исусову молитву. У случају да истрајемо, Бог ће да нам притекне у помоћ и да одагна све невоље.

- А шта да чиним, оче свети, ако током молитве искрсну мисли везане за припрему беседе или проповеди, или пак оне везане за какво добро дело према ближњем? Зар и њих да одбацујемо?

- Да, и њих треба уклонити од ума. Јер, чак и ако нам се за време молитве јаве благочестиве помисли - наравно, ово се односи на периоде посвећене молитви - ђаво их итекако вешто користи на нашу штету. Ако ђаво увиди да ће такве мисли да нас удаље од Исусове молитве, он ће се потрудити да нам их пошаље у знатној количини, чак и ако само променимо временски рок одређен за молитву. У таквим случајевима не постижемо ни молитву ни прочишћење, нити успевамо да помогнемо братији. Проповед која је написана на уштрб молитве неће донети плода нашој пастви.

- Некада се дешава да се вратимо у келију сасвим исцрпљени од утрошка велике снаге, те увиђамо да немамо моћи да спроведемо наше уобичајено молитвено правило. Реците нам, шта да се чини у таквим случајевима.

- Чак ни тада не треба одустати од Исусове молитве. Свети Симеон Нови Богослов спомиње да служење братији не сме да буде узрок који нас лишава Исусове молитве, јер, у том случају, губимо многе ствари.

Никада не смемо да попустимо пред налетом изговора који нас наводе на одлагање молитве. "Труди се у служби сходно својој моћи. У келији истрајавај у молитви смирено, будно и са непрестаним сузама. И не помишљај: "Данас сам радио изузетно много, није згорег да смањим време за молитву услед телесног премора". Јер, кажем вам, без обзира колико пресегнемо наше моћи служећи другима, сигурно много тога губимо ако је труд вршен по цену молитве". Пола часа Исусове молитве вреди далеко више од три часа дубоког сна. Дуготрајна Исусова молитва доноси одмор и стишавање. Према томе, чак и са ове тачке гледишта, ова молитва је оживотворавајућа и темељна потпора. Драги мој оче, заоденимо све наше послове у златоткани плашт Исусове молитве. Управо зато што користе искључиво разум и мозак, а не срце, многи од братије пролазе кроз тешка искушења и много се муче на свом духовном путу. Они се премарају и сасвим исцрпљују премишљајући шта ће казати. Када, пак, у човеку заживи благодат, тада мисли навиру попут водоскока. Непостојана и слаба укореењеност у Исусовој молитви објашњава зашто је толико несугласица међу братијом, зашто нису примирени, и зашто подлежу мноштву неправедних напада, а при томе не користе те нападе као повод за радост - сагласно нелажној речи нашег Господа Исуса Христа. Ослањајући се на вишевековно предање, свети Никодим Агиорит сматра да епископа ваља бирати из редова монаштва. Наиме, поседовање монашке самосвести помаже му да остане непоколебан и непомућен усред прогона, клевета, оптужби или пак беса људи, пошто је он први који је увидео своју грешност, оптужујући себе. Стога он задобија све плодове молитве - првенствено љубав која се везује са благодаћу и која, како веле оци, не пада.

- Оче, шта подразумевате под "монашком самосвешћу"?

- Духовну свест утемељену на послушању, смирењу, самоосуђивању и - неутаживој жеђи за молитвом Исусовом. Послушање старцу и духовном оцу. Монах треба да је смирен пред свим људима, те да црпи снагу смирења из борбе за прочишћење од страсти. Не треба

се грозничаво залетати у велика добротинства јер, нажалост, управо смо на том плану под великим утицајем разних јереси. Највеће добротинствујуће дело јесте задобијање смирења и светости. Тада смо истински имућни. Црква није министарство за социјални рад и потребе, него благохранилиште божанске благодати. Свештеници нису социјални радници, него они који узводе Богу. А то не могу бити и постати уколико су лишени смирења и светости. Ако немамо светости и смирења, онда и најподузетнији социјални рад брзо усахне. Међутим, ако смо прибрани дарове светог живота и смирења, онда и најнезнатнији труд у друштву доноси неочекивано велике учинке. Смирење ваља да повезујемо са самоукоревањем, односно самоосуђивањем. Ваља прво себе да оптужимо. Поштовање које нам се указује не треба да приписујемо личним заслугама, већ свештеничком чину којег смо Божијом милошћу удостојени. Оптужбе других треба да повежемо са сопственом огреховљеношћу, а не са "недостатностима" чина свештенства. Тада добијамо дубоки мир и изобиље благодати од Бога, те успешно одгонимо све узроке који нас подстичу да мрзимо брата. Наравно, треба да постоји и неугасива жеђ за Исусовом молитвом. Исусову молитву не треба да сматрамо згодном приликом, већ животом. Наше богословље и проповедање треба да извиру из таквог светог окружења. Неопходно је, надаље, да поседујемо молитвено правило. Ако поживимо на овакав начин, бићемо од неизмериве помоћи свету. Без обзира да ли сте свештеник или, пак, епископ, треба неодступно да негујете један циљ и намеру: не изгубити своју монашку самосвест. У Старечнику налазимо следећи одломак: "О ави Нитрију, ученику аве Силуана, прича се да се током свог подвига, у келији на Синајској гори, према себи односио разборито, уважавајући и потребе тела. Међутим, када је постао епископ Фарана, он је себе умераво великом оштрином. Видевши то, његов ученик га запита: "Аво, када смо боравили у пустињи ти ниси подузимао такав и толики подвиг!" На то му старац одговори: "Видиш, у пустињи сам прибавио унутарњи мир и био сам ограђен сиромаштвом, а што се тела тиче, старао сам се да не оболи те да не

потребујем оно што немам. Сада сам, пак, у свету, усред његових брига. Чак и ако се разболим, наћи ће се неко да се побрине о мени. Ето, због тога се овако подвизавам како не бих умртно монаха у себи". Они који поседују истинску монашку самосвест осећају и знају да за све треба искати благослов. Они се препуштају епископу или опитном духовнику који њихово подузеће испитује и преправља, мотрећи на зачетак и окончање. Наравно, они свим силама избегавају похвале, јер онај кога хвале више него што заслужује може много тога да изгуби. Дакле, где год да се затекнемо, на путу, у аутомобилу, треба да прибегнемо молитви Исусовој, узносећи следеће речи: "Господе Исусе Христе, помилуј ме", као и: "Пресвета Богородице спаси ме". Неизоставно ваља приступати и божанственој литургији, уз правоваљану припрему и учествовање у пречистим Тајнама. Свеколика творевина велича и слави Бога. Свештеник који не савршава божанствену литургију не учествује у овом предивном величању. Такође је веома пробитачно да повремено узносимо она певања канона која су посвећена нашем Господу Исусу Христу, а налазе се у Великом часослову. Наравно, ваља појати и оне нарочите молитве које се упућују Господу Исусу Христу, сабране на крају дела које је сачинио свети Никодим Светогорац, под насловом: Невидљива борба. Он нас позива да често призивамо најслађе, радостотворно, доброузрокујуће, спасотвореће име Господа нашег Исуса Христа, и то не само устима, већ срцем и умом.

Треба да се молимо и за друге, јер нам их је Бог поверио. Наша је дужност да се повлачимо зарад молитвословља у прилог спокојства и просвећења Његових људи, следујући Мојсеју...

9. ПРОИЗНОШЕЊЕ ИСУСОВЕ МОЛИТВЕ ЗА ДРУГЕ

- Управо тако, оче. До сада нисмо ништа говорили о произношењу Исусове молитве за друге. Како се можемо послужити Исусовом молитвом у ту богоугодну сврху?

- У овом свету има премногo свакаквог изопачења, толико несреће и толико страховитог незнања у вези са Богом, што је, према оцима, највећи од свих грехова. Стога ваља прибећи молитви и плачу. Свети Јован Лествичник је саткао једну беседу којом ословљава духовника који путоводи и бдије над душама. Ево шта тамо пише: Духовни пастир је сличан сеоском пастиру који током ноћи пушта хитре и оштре псе да чувају скотурено стадо од свакојаких опасности. Тако, када хришћани одлазе на починак, свештеник треба да бдије и неспутаним умом да одгони духовне вукове, вапијући Богу да сачува људе Своје. Замислите само, колико људи тада понире у вртлог блудничења! Колико их је на ивици самоубиства! Колико их управо тада спроводи некакав тежак преступ и злочин! Колико их је омамљено разочарењем и схрвано потребитошћу. Ах, ваља се молити Исусовом молитвом за све њих: "Господе Исусе Христе, помилуј слуге Своје...", или пак: "слугу Свога...", уколико ти је на уму неки посебан случај.

- Оче, ево опет бих се вратио на оно што смо раније разматрали. Наиме, рекли сте да молитву Исусову треба да ослободимо од сваке врсте маштања. А сада нам кажете да треба да се молимо за друге који су загушени неизбројивим мноштвом тегоба. Питам се, зар то неће повисити удео уобразиље, доводећи ум у стање расејаности. Јер, добро се сећам, ум ваља прибрати у самог себе и у срце?

- Радујем се што си ме баш то упитао. То уистину тражи једно појашњење. Молитву за друге треба вршити на "спољашњи" начин. Ево о чему је реч: уколико се молимо за друге који су у некаквој невољи, прво изговарамо речи молитве: "Господе Исусе Христе, помилуј слуге Своје" или: "...слугу Свога...", и то памтећи његово (или њено) име, али након тога треба да наставимо не спомињући њихова имена, нити треба да задржавамо свој ум на њима. Дакле, не треба да посматрамо или описујемо њихово стање. Бог зна за кога се у том тренутку молимо. Важно је да се не упуштамо у уобразиљно доживљавање њихових тешкоћа. Довољно је да затражимо да Господ помилује

грешног раба Свога, и Он ће ниспослати Своју благодат. Благодат ће деловати сагласно потреби дотичне особе, уколико је она заслужила да је прими. Благодат је, оче мили, попут дажда који натапа ливаду: сваки корен и жилица упијају ту воду, али свако дрво из воде повлачи оно што је њему својствено и потребно. Зар се не држимо истог начела и током божанствене литургије? Тада узносимо молитве саобразно свим околностима, а народ одговара: "Господе помилуј". Јер, када наиђе благодат Божија, сваки човек бива дариван оним што му је потребно. Штавише, молитва за друге битна је још из једног разлога.

- Било би ми драго да и то чујем.

- Када се молимо за другог или друге, готово у исти мах добијамо од Бога обавештење о посебним потребама те особе или особа, па смо стога кадри да подузмемо делотворни труд у сврху његовог или њиховог спасења. Једном приликом је у моју келију крочио човек који је стао да хвали једног наизглед врлог и праведног хришћанина. Идеје тог човека нису биле православне, те сам похитао у параклис не бих ли дознао од Бога шта је по среди. И, нећете веровати шта се затим збило...

- Немојте, оче, зашто не бих поверовао?

- Чим сам се молитвено обратио Господу, параклис се испунио тешким задахом. Стога сам закључио да није реч о добром човеку и да није у поседу благодати Христове. Тај човек је био лишен животодавне божанске благодати, па је отуда био мртав: *Знам твоја дела, имаш име да си жив, а мртав си* (Отк.3,1). Тело које је напустила душа умире испуштајући непријатан мирис. Исто је и са живим људима: човек од којег је одступила благодат Божија има душу која умире издајући духовни задах.

Био сам сасвим затечен и запрепашћен тим казивањем. Додуше, никако се не би смело помислити да је напред речено израз самољубивости старца. Ко ће судити светитељима? Они нису ни самољубиви ни скрушени, они су - људи Божији. Они не поучавају у сврху самовеличања, већ зарад душевне користи других. Све што чине уткива се у славословље Бога.

Закон Божији постао је њихов сопствени закон. Он је дубоко уписан у њихов начин живота.

- Уопште узев, оче мој, молитва Исусова је неопходна за твоје послање. Молитва ће те оспособити да приметиш и одгонетнеш покрете лукавог ђавола. Твоје срце ће задобити изузетну осетљивост и способност невероватно истанчаног разлучивања сатанских дејстава: оно ће поцрпсти много снаге из молитве Исусове, којом најзад изгони непријатеља. На тај начин оно постаје сасуд Духа Светог. Стекавши искуство у ратовању против ђавола и имајући спознање божанске благодати, са лакоћом ћеш разумевати душу особе која ти се исповеда. Знај да је учинак огроман. Људи ће напуштати исповедаоницу приметно растерећени, како од познатих, тако и од непознатих страсти. Па ипак, изнео бих три молбе - рече старац настављајући. Сигуран сам да ћеш ме послушати...

- Учините то, молим Вас. Не сумњам да се оне могу испунити.

МОЛБЕ ПУСТИЊАКА

Први захтев: Монаси су витезови молитве. Наоружани благодаћу Христовом, они залазе у посед ђавола и сатиру га. Они осујећују све намере ђавола. Помоћу непрестане молитве они га сатерују у ћошак. На Светој Гори Атонској не протиче ни један часак који није натопљен вапајима Исусу или Мајци Божијој. Пошто је нападнут, нечастиви узвраћа. Један од његових главних циљева јесте да разори сваку добру намеру управљену молитвеном тиховању. Стога те молим, оче, да у својим молитвама спомињеш монахе и све оне који теже да постану монаси. Молим те, помињи и њих речима: "Господе Исусе Христе, помилуј слуге Своје", и: "Пресвета Богородице, спаси слуге своје". Јер, у таквим случајевима, ђаво чини да се веома умножи брига и благонаклоност према боготражећем искушенику и то баш од оних КОЈИ су, до тада, били сасвим равнодушни: било да је реч о рођацима или пријатељима. Чак и "духовни" људи исказују своју љубав и наводну бригу.

Данас људи не само да не желе да се моле, већ и друге у томе спречавају. Они желе да сви приступимо друштвеним проблемима без молитве. Међутим, свет је изгубљен и препуштен страдању не због недостатка људи који се о њему старају, већ због ишчезавања људи од молитве. Многи људи су мишљења да је "посао" монаха, тј. молитва, бескористан и бесплодан, а при томе не знају да је молитва "духовна делатност, сажижућа борба и неуспављива будност". Они не желе ни да чују за чињеницу да се неки људи моле за олакшање њихових тешкоћа. Зато се противе монашким призивима и постају демонска оруђа. Ђаво не преза ни од тога да многе, који су на домаку монашења, баци у телесна сагрешења, да би, опрљивши им крила, отежао њихов монашки живот. Јер, као што смо већ рекли, што је веће нечије задовољство у свету, то ће веће бити његово страдање у монашком животу, а све у сврху прочишћења.

Други захтев: Молим те оче, помени и мене у својим молитвама. Моли Господа да ме помилује. Бојим се да не изгубим благодат Божију услед немарности. Зебем да не постанем бродоломник у овој тихој луци. Моли се Богу да крај мог живота буде хришћански, без бола, непостидан, миран и да добар одговор дамо на Страшном Христовом Суду. Помоли се пресветој Мајци Божијој да ме утеши и оснажи. Ја јој се свако вече обраћам молећи је да ми буде заштитница и помоћница у овом животу: да одагна све демоне који желе да уграбе душу у часу њеног исхода и кончине, да ме спасе од вечне осуде у час Страшног Суда, удостојивши ме радости рајског насеља. Позивам те да се молиш за моје покајање: желим да оплакујем своје грехе и постанем достојан милости нашег Господа.

Трећи захтев: Користи и ти, драги брате, бич Исусов. "Шибajte противнике именом Исусовим". Сричите молитву Исусову непрестано како бисте задобили милост Божију. Знаш ли какву славу припрема Господ онима који Га љубе? Знаш ли каква величанствена и радосна гозба очекује праведнике? Не дозволимо да изостанемо из брачних одаја Христових. Не дозволимо

да чујемо страшни глас: *Заиста вам кажем, не познајем вас* (Мт.25,12).

Пустињак је потом уздахнуо, прозборивши: "Господе Исусе Христе, помилуј ме грешника и слугу Свог...", "Пресвета Богородице, спаси мене и слугу свог..." Истог трена је лагано повио главу, препуштајући се тишини.

- Обећавам Вам, старче свети, да ћу испунити сва три налога - Вама који сте вечерас постали светлост моје душе. Неизоставно ћу испунити први налог, и други - премда нема никакве потребе. Али, шта са трећим....

Тада сам превио колена и, предавши се ватреном плачу, завапио:

- Задржите ме покрај себе не бих ли се спасио. Не желим да се вратим у свет. Данас сам обрео своје спасење. Посадите ме поред себе, оче свети, и поучавајте ме. Покажите ми тајновите степенице обожења. Слеп сам, те узвикујем: "Помилуј ме грешног". Сличан сам царинику који је, загушен грехом, вапијао "Помилуј ме грешног". Поседнут сам демонима, те вичем у агонији: "Помилуј ме грешног". Странац сам, попут жене Хананејке, па ипак, смело зборим: "Помилуј ме грешног". Одметник сам, али желим да се вратим. Ја нисам ... Ја нисам... Ја нисам дете Божије, него дете ђавоље. Усвојите ме и привијте уз себе. Старче, не дајте ми да одем одавде. Желим да овде оставим своје кости. Желим да се упокојим на овом усамљеном и опљешњеном месту: надам се да ћу успети да омиришем душу своју и угледам Бога. Нека ми сузе буду једина храна. Хоћу да постанем лира Божија, да следујући бдењском појању, са Вама вапијем: *Будан лежим, сличан сам осамљеном врапцу на врх кровишта. Сузе су ми хлеб дан и ноћ. Квасим одар свој, сузама својим натапам постељу своју. Хлеба се и не сетим јести. Од вапаја мојих, прилепи се кост за грло моје. Душа моја за Тобом жеђа, тело моје за Тобом жуди* (Пс.102). Чујете ли, оче? Не одлазим. Остајем овде. Овде ћу поживети. Овде ћу се упокојити, и одавде ћу узаћи на небо. Оче, пригрлите ме себи...

Стари отшелник није ништа говорио. Можда и јесте, али ја нисам био кадар да чујем. Ухватио сам једино последње речи.

- Дете моје, потребан си свом народу. Пођи својој пастви, труди се да оглашаваш вољу Божију. *Иди кући својој к својима и кажи им шта ти је Господ учинио* (Мк.5,19).

Старчеве речи су биле неумољиве. Осетио сам се дужним да их послушам. Оне су обзнаниле вољу Божију са обзиром на мој животни пут.

- Обећајте ми, ипак, да ћете ме примити на неколико месеци и наставити са поукама о духовном животу. Дозволите ми да се поучавам о Царству Божијем.

- Наравно, драги оче, можеш доћи кад год зажелиш. А сада пођимо на одмор. Скоро ће поноћ, а потом и време за божанствену литургију. Спреми се да данас прославиш божанствену литургију.

- Старче љубљени, у сну вечерас нећу обрести укрепљења. Келија је ноћас преуска за онога који је стекао друго крштење и ново рођење. Желим да свету литургију сачекам у баштици. Молим Вас, благословите моју молитвену жељу.

Знао сам да је у таквим тренуцима најпробитачније починути бдењем. Они који ноћ пробдију под звездама слушају гласове арханђела, светкују Христа и уподобљују Му се.

Имаш мој благослов. Нека је Бог са тобом.

ПОНОЋ У ПУСТИЊИ СВЕТЕ ГОРЕ АТОНСКЕ

Изашао сам напоље и сео на једну од оближњих стена. Кроз смирај дана пробијало се удаљено јечање мора. Сва сладост вечности капала је низ моју устрепталу душу. Обујмљен неограниченим спокојем, осетио сам како присуство Христа прожима пустињу.

Тешко да сам икада проживео сличне тренутке. Заправо, сећам се само два таква доживљаја. Први потиче из раног детињства када сам, лежећи у наручју

кума, одслушао службу катихуменима током које сам, устима кума, исповедио веру у Христа, те наду да ћу постати достојан уд Његовог Тела. Други доживљај извире управо из оне ноћи током које сам, из ревносих и блажених уста старца, примио духовне поуке које су ме привеле другом крштењу покајања и - сусрету са Богом. Једина разлика између та два темељна сећања лежи у чињеници да сам током првог догађаја мало тога разумео, готово ништа, док сам за време другог догађаја освестио своје кретање ка Богу. Те вечери Бог ми је ниспослао Своју небеску ману, нахранивши ме речима светог пустињака.

Пророк Исаија вели: *Блажен је онај који има семе и род у Јерусалиму*, а светогорски игуман манастира Ставреникита се мудро надовезује, тумачећи: "Може се рећи да смо и сви ми блажени будући да поседујемо Сион православља, Свету Гору Атонску - семениште свих подвижника, а кроз њих и многе рођаке у небеском Јерусалиму. Они живе за нас, као светлост и нада нашег садашњег и будућег живота".

Убрзо сам пожелео да применим оно што сам научио. Наравно, старог подвижника сам доживео, како вели ава Пимен, "као у(з)водитеља у небеске тајне, а не као законодавца". Повио сам главу, поринувши је међу колена и, слично пророку Илији на Кармилској гори, и почео да загрејавам срце како бих, касније, могао да отпочнем молитву.

Вечерњи часови подстичу живот монаха који је налик на "радионице непрестане молитве и преслатких мисли срца о Исусу". Ноћ делотворно и опипљиво поткрепљује искуство анђеоског живота. То је разлог због којег јој дају предност у сврху духовног делања или молитве Исусове. Монаси укидају ноћ као што монашки живот укида - све. Монашки живот превладава смрт, јер брак, иако обнавља живот, обнавља и смрт. Живот монаха је почетак вечности, односно, истинитог жића. Стога је монах кадар да искуси есхатолошку стварност анђеоског начина постојања. Господ је казао: *Синови овог века жене се и удају. А који се удостојише добити онај век и васкрсење из мртвих, нити се жене нити се удају* (Лк.20,34).

Монаси припадају друкчијем веку: оном у којем садашњост постаје вечност, то јест безвремено време. "Морамо да схватимо да девствени живот одлази са земље, али долази на небо". Стога можемо да кажемо да девственички живот укида чак и ноћ. Заправо, ноћ постаје дан, пошто они живе есхатолошким и анђеоским начином живота. Као што "тамо нема таме", како вели књига Откривења, тако и овде монаси - као анђели у телу - не знају за тмину ноћи. Њих обасјава Христос: као Јагње и Сунце.

Према увиду светих отаца, "вече је пробитачно свима", како "делатницима" - који су на првом ступњу монашког живота где су присиљени да се боре са својим страстима, те да се труде да их преобразе у божанску жудњу, и који су као "сточари" који покушавају да припитоме побеснелу стоку или изопачена стања душе, тако и "сагледатељима", то јест оним монасима који су надишли овај стадијум, прешавши из мисирског ропства (страстима) у пустињу бестрашћа, те као добри пастири предводе мудре јагањце, односно чисти ум и срце, и то ка гори божанског сагледавања. Свети оци кажу да је ноћ неопходна и корисна за обе врсте монаха. Делатници призивају у сећање грехове које су починили током дана: "узнемирења падова". Они уочавају своја посртања служећи се животодавном благодаћу, и у томе нема ни грунке маште. Затим се погружавају у спасоносне речи, умилно вапијући: "Господе Исусе Христе, помилуј ме (грешног)". Они не дозвољавају да се хрпа саблажњивих (по)мисли, срамних жеља и грешних дела отпрати у пећине "несвесног" Помогнути силом благодати, они залазе у те брложнике и смело изгоне све што је тамо "потиснуто". Тим путем стичу исцељење. Они очишћују срце не само од сложених (по)мисли, већ и од најпростијих. Међутим, сагледатељи проводе ноћ на другачији начин. Пошто су ослобођени од свих оних стања која су противна природи, они прибегавају величању Бога, слављењу Пресвете Тројице. Они тихују на умствен начин, узводећи ум и срце на гору сагледавања. У сумрак они умују о дану стварања, када земља беше без обличја и

пуста, и беше тама над безданом (Пост.1,2). Укратко потом, са појавом првих звезда, они промишљају тајну стварања небеских тела и, следујући анђелима који су одмах прославили Бога, понављају славословље Богу, хвалећи дело стварања. Док остали људи тону у тежак сан, готово ишчезавајући, они бдију сами са Богом, величајући Га саобразно Адаму пре пада. Када грми, они трепте сећајући се страшног Судњег дана. Зачувши кликтава дозивања сурих птица, они бивају пренути очекивањем трубних гласова који позивају мртве да устану из гробова. У цик зоре, пратећи јутарњу звезду, помишљају на пројаву драгоценог и живоносног крста као знамена Сина Човечијег. Нешто касније, блиставо сунце их подсећа на долазак преславног Сунца Правде, односно, на Христа. Они који јутрењују славећи Христа, уподобљују се онима који ће бити ...узнесени на облацима у сретање Господу у ваздуху (1.Сол.4,17), док они који спавају, оглушујући се на слављење Христа, попримају подобије оних којима ће се судити као грешницима...

Покушао сам да проведем ту ноћ на сличан начин. Трудио сам се да своје грешно и замрзнуто срце одледим сличним мислима. Чим сам осетио знаке раскрављења, притекао сам молитви ослоњеној на љубављу испуњене речи блаженог Августина:

"Ти који јеси,
изабрана стрело и наоштрени мачу,
пробадајући силом Својом
окамењени оклоп срца мог,
уђи снагом љубави Своје,
не би ли душа моја Теби узвикнула:
"Рањена сам љубављу Твојом,
рањена љубављу према Теби,
дананоћно сузе точим".

Владико,
преклињем те,
засеци моју окамењену душу
оштрим копљем љубави Своје.

Зађи у најдубље унутарје бића мог.
Освежи ме водом живом.
У очима мојим отвори извориште
увекструјећих суза.

Покриј ме Својом недоступном љубављу.
Пружи ми над' на угледање славе Твоје.
Подари ми сузе непрестане.
Од овог жића не иштем утеху.
Али, у брачним одајама небеским
нека се удостојим да угледам Тебе,
Љубљени, Господе мој и Боже мој.
Припусти спечену душу моју
- жедну само Тебе
- непресушним потоцима воде живе.
- Још пре, Боже мој, животе мој,
- приведи ме к Себи,
изворишту живом,
како бих се напојио,
наситио и вечно живео са Тобом.

О, Ти, изворе живота, преиспуни ум мој
истакањем саосећајне љубави Твоје,
учини да се срце моје преплави
озареном тугом љубави Твоје.
Нека заборавим пролазне бриге земаљске,
чувајући Тебе заувек у срцу своме..."

Затим сам се свим силама предао Исусовој молитви.
Никада нећу знати колико сам времена провео молећи
се на том месту. Постоје тренуци у којима казаљке сата
мирују. Чинило ми се да је вечност зауставила проток
времена.

Поноћ је већ одавно прошла. Полако сам разабирао
како се по келијама подвижника заживу светла, тихо и
ненаметљиво. Славуји су се полако сабирали
спремајући се за пој. Они су "извори умиљења" који,
лијући воду, напајају жедну земљу. "Горски

светионици" који исијавају светлост. "Миомирисни и дражесни кринови" који свецели свет омивају благоухањем. Ускоро ће у келијама одјекнути њихови гласови, праћеи сузама покајања или божанског просвећења. Они устају да од Христа умоле Његове божанску благодат и прештедру милост.

"Исусе, Ти који јеси излив доброте,
величанственост поврх маште,
- слава Теби који чиниш
- да се воља и снага сједине једногласно.

Исусе, Ти који јеси
"луда" Љубав и најжељенији,
слава Теби који одржаваш
васељену свемоћи Својом.

Исусе, Ти који јеси
Пут, Истина и Живот,
хвалим Те што ме упућујеш
истини и Својим животодавним речима.

Исусе, Ти који јеси
жуђено сагледавање
оних који су блажени,
захваљујем Ти се што си таквом славом
удостојио нашу палу природу.

Исусе, Ти који јеси
Светлост изнад светлости,
исповедам Ти да ходам
у тами, у тмини греха.

Исусе, Ти који јеси
коначни Судија свега,
исповедам Ти да
никада нисам био рањен
љубављу Твојом,

као што је требало да будем.

Исусе, Ти који јеси
животодавна и најслађа топлота,
зажегни изнова моје слеђено срце.

Исусе, Ти који јеси
одећа светлозарна и звездолика,
украси нагост моју.

Исусе, Ти који јеси
почетак и средина и крај,
прочисти срце моје
како бих узмогао Тебе угледати.

Исусе, Ти који јеси
у свему и изнад свега,
Боже мој,
покажи ми лице Своје и бићу спашен.

Исусе, Ти који јеси
надумно једно,
покажи ме прицељеног у једно,
обновљеним умом и једнодушном молитвом.

Исусе, Ти који јеси Тајна
изнад сваког схватања,
узнеси ме преко свега
што се осетити и мислити може.

Исусе, Сине Божији, помилуј ме.

У тим часовима Атонска Гора букти: лучи монашког
обожења зажегнуте су, а кроз сенке сипи сиктање
ђавола.

ПРОСЛАВА БОЖАНСТВЕНЕ ЛИТУРГИЈЕ

Дуго времена сам провео у молитви. Сетио сам се разних лица, братије, пријатеља који живе у свету, осетио сам снажан порив да Бога ватрено молим за њихово спасење.

Недуго затим, позван сам у мали келијски параклис ради прослављања божанствене литургије. Уистину, то је била једна од најбожанственијих литургијских служби! Каква велелепност! Знао сам да света литургија садржи целокупно богословље и виђење Бога. Било ми је знано да је божанствена литургија истинска Пасха, пут крста и васкрсење Христово. Те вечери успео сам све то и да проживим. Научио сам да је божанствена литургија врхунска тачка у животу верујућих. "То је сврха живота. Када се једном достигне, више нема потребе да се око било чега распитујемо у погледу среће". Да, божанствена литургија јесте највећа радост верујућих.

У маленој цркви кандила су допуштала да се унеколико назру ликови светитеља, Пресвете Богородице и Христа Спаса. Тројица ученика, сабрани око свог старца, стајали су непомично на усахлим даскама проживљавајући Тајну. Они нису били пуки "учесници", него су литургију славили - заједно са мном. Њихова лица су била подобна ликовима светитеља са икона. Као да су склизнули са зидова и заживели васкрсење. Њихови гласови били су мекани, прозрачни, пригушени ганућем. Њихово појање одавало је срца рањена божанском љубављу. Молебни пој је проносио дубине њихових душа, прожетих божанском љубављу. У таквом окружењу јасно се примећује човек света, онај који не живи живот подвизавања и скрушавања.

Морам да признам да ме је та божанствена литургија суочила са тешком нелагодом. Никада у свом животу нисам истовремено осетио такву непријатност и такву неисцрпну радост. Осећао сам непријатност будући затечен међу светитељима. Када сам у сврху благосиљања верујућих изашао из олтара, говорећи: "Мир свима", доживео сам крајњу збуњеност. Они су ти који имају тај мир, док сам ја онај који га нема,

помислих стидећи се. Када сам, надаље, изговарао апостолски благослов: "Благодат Господа нашег Исуса Христа и љубав Бога и Оца и заједница Светога Духа, да буде са свима вама", сасвим сам освестио тај необични однос: давао сам благослов и благодат онима који су били пуни благодати. Говорио сам: "Горе имајмо срца", онима који их ни за час не обарају. Био сам једини на кога се тај позив односи. Своју грешност сам доживео и приликом изговарања следећих речи молитве: "Нико од везаних телесним похотама и сластима није достојан да приђе, или да се приближи, или да служи..." Неописиво тронут, омивен сталним плачем, произносио сам молитву: "Погледај на мене грешног и непотребног слугу Свог, и очисти моју грешну душу и срце од зле савести, и оспособи ме силом Свог Светог Духа, да обучен у благодат свештенства предстанем овом светом Престолу Твом, и свештеностима светом и пречисто Тело Твоје и пречасну Крв, јер Теби прилазим приклањајући главу своју, и молим Ти се да не окренеш лице Своје од мене, нити да ме одбациш од деце Своје, него да ме удостојиш да Ти ја грешни и недостојни слуга Твој принесем ове дарове".

Додуше осећао сам и благодат која је сладила душу божанском присутношћу. Пошто је душа претходно прошла кроз прочишћење мудрошћу и благословима пустињака, сада је била сасвим спремна да себе у потпуности претвори у обиталиште Цара свега што јесте.

Свето Причешће донело је собом најпотресније тренутке. Ликови аскезом истањени у сени, просвећени виђењем Бога и живљењем светлости, приступали су да би примили Исуса. Приступали су Светој Тајни ради примања благодати из пуноте благодати обоженог Тела Христовог. Молитва Исусова подстиче љубав, а што је ватренија љубав то је већа и потреба да се притиче престолу љубави и сједињењу са самом Љубављу. Што је чешће и темељније учествовање у Светој Тајни Причешћа, то је већа ревност ка упражњавању Исусове молитве.

"Причешћује се слуга Божији монах... пречасним и пресветим Телом и Крвљу Господа и Спаса нашег Исуса Христа на отпуштење грехова и на живот вечни". Заиста, они су учествовали у вечном животу. *А ово је вечни живот да познају Тебе јединога истинитога Бога и кога си послао Исуса Христа (Јн.17,3).* Крајње је непријатна околност славити литургију приликом које предајете Христа онима који су богови по благодати. Међу њима се осећа присутност Христова: "Бога међу боговима који су обожени Њиме који је истински Бог по природи".

Тело човечије постаје "светлоносно" захваљујући божанској заједници. Примајући небеску храну, односно духовну ману, ми је не претварамо у плот, већ се, напротив, наша плот претвара у њу. Све сјаки и блиста!

Након Светог Причешћа (после: "свагда сада и увек и у векове векова") појац, према светогорском типичу, изговара следећу молитву: "Амин. Амин. Амин. Нека се испуне уста наша хвале Твоје, Господе, да певамо славу Твоју, јер си нас удостојио да се причестимо светим Твојим, божанским, бесмртним и животворним Тајнама. Сачувај нас у Својој светињи да се сав дан поучавамо правди Твојој. Алилуиа. Алилуиа. Алилуиа". Ето зашто приступају Светом Причешћу: да би као причасници свецели дан бивали уз Христа, усредсређујући се на Његово пресвето, најслађе и љубљено име.

Након окончања свете литургије, после отпуста, један од монаха чита захвалне молитве. Тада, после предивних часова литургије, почињете да проничете у смисао молитава које су свети оци сачинили и уврстили у захвалне молитве после Светог Причешћа, попут молитве Господу нашем Исусу Христу: "Човекољубиви Владико, који си нас ради умро и васкрсао и ове нам страшне и животворне Тајне Твоје даровао на добро и освећење душа и тела наших, дај да оне буду и мени на исцелење душе и тела, на одгнање сваког противника, на просвећење очију срца мог, мир душевних сила мојих, на веру непостидну, и на љубав нелицемерну, на испуњење премудрошћу, на држање заповести Твојих, на умножење божанске благодати Твоје и на усвојење

Царства Твога, да њима чуван у светлости Твојој увек помињем благодат Твоју, и да више не живим себи већ Теби, нашем Владару и Добротвору".

Такође се узноси молитва Пресветој Богородици, коју су оци посебно поштовали: "Ти која си родила истиниту Светлост, просвети умне очи срца мог; ти, која си родила извор бесмрћа, оживи ме умртвљеног гресима; ти, која си самилостива Мајка милостивог Бога, помилуј ме и дај ми умиљење и скрушеност у срцу, и смиреност у мислима мојим, и повратак из ропства помисли мојих, и удостој ме да до последњег даха свог неосуђено примам светињу пречистих Тајни на исцељење душе и тела, и подај ми сузе покајања и исповести, да бих те певао и славио у све дане живота свог".

Они, дакле, говоре о животу и светлости, али, такође и о сузама покајања.

После божанске литургије духовни живот задобија још већи полет. Све се још изразитије управља Христу који је неопходан Помоћник у подвижничкој борби.

Параклис у којем је одслужена литургија оваплотио је Православље у целини, бар се мени тако чинило. То је био један чудесан колоплет: тајна присуства Христовог, лествица Јаковљева и вапај из безданице срца: "Колико је страшно ово место, јер је Дом Божији и капија неба". Одавде усходе свети оци и приопштавају се вечности.

Бог је кроз светог пустињака исцелио моју одузетост. Током божанствене литургије ја сам, слично одузетом, угледао Бога свог. Бог је њега исцелио у бањи, али га је исцељени човек препознао тек у храму.

Те ноћи обрео сам васкрсење: "О ноћи сјајнија од дана; о ноћи радоснија од сунца; о ноћи блиставија од снега; о ноћи бљештавија од муње; о ноћи што сан одгониш; о ноћи што нас бдењу са анђелима поучаваш" (ава Астерије).

Исповедам у светлу извесности да је један дан боравка на Светој Гори вреднији од једногодишњег проучавања књига. Истински проживљена ноћ на Атосу вреднија је од факултетске дипломе. Неколико часова разговора са опитним отшелником омогућава нам да захватимо прегршт исцељујућих плодова који су

значајнији од свих оних бесмислица које уносимо у себе живећи у свету.

Неодступно тврдим да је Света Гора Атонска новозаветни сасуд православља. Тамо је мало речи, али много опита. Света Гора је међа између света и ствари изнад света. "Бивајући на граници између света и онога што се налази изнад света, Атос је отаџбина врлине", како са правом вели свети Григорије Палама. Света Гора је зелени пашњак православне васељене. Сваки подвижник представља тихи протест посветовњачењу наше вере, па је стога њен многомоћни бранич. На Атосу постоји динамичка могућност истинског покајања и опитовања православља у свој његовој пуности: зато и пружа много Цркви и свим световњацима. Сваки подвижник је један Јона који се наизглед отискује у Тарсис, односно пустињу, али којег велика риба, то јест благодат Божија, одводи у големи град Ниневију, то ће рећи у свет, где проповеда покајање или повратак ка Богу.

Добро нам је овде бити; да саградимо три сјенице (Лк.9,33). Авај, мени тамо није била приправљена сјеница. Узевши благо Исусове молитве, које ми је открио старац, имао сам да испуним другачије послушање: хитати у свет и ожежати га силом те часне молитве. Ваљало је да на четири краја света огласим какво је благо похрањено на Атосу: то нису злаћана блага старине, нити одежде проткане златним концем, нити украшени рукописи - не, то је превасходно благодаћу преиспуњена Исусова молитва којом су створене све те ствари.

СИЛАЗАК СА СОПСТВЕНОГ ТАВОРА

Чим је јутро добрано одмакло одлучио сам да узмем благослов оца, па да се лагано спустим са горе на море. Уосталом, чекало ме је једно теже низлажење: са духовне горе на пучину света. Старца сам затекао прибраног и мирног. Срицао је Исусову молитву ограђујући се рукодељем којим је зарађивао за живот, а

меру потребног чинило је парченце двопека и неколико свакодневних неопходности.

- Благословите оче, рекох, целивајући његову десницу.

- Збогом, оче мили. Нека Мајка Божија буде са тобом. Нека те укрепи Света Тројица. "Нека Господ твоју душу и тело заклони од сваког непријатељства ђавољег и сваког узнемирујућег маштарења; нека Господ буде твоја светлост, заштита, пут, снага - круна твоје радости и вечна помоћ. Буди смотрен". Нека Исусова молитва буде твој нераздвојни сапутник. И моли се за мене како би Господ био милостив мени грешном.

Монашке молитве су пуне живота, оне извиру из осетљивих срдаца.

- Старче, захвалан сам Вам на свему: молите се за мене, за моје пријатеље и духовна чеда, за рођаке. Молите се, старче свети: молите се за свеколику васељену, јер Ви сте њена највиша и небудвижућа литица. Молите се, старче. Ви сте непроцењива драгоценост православља похрањена, са многим другима, у благоскривници Свете Горе. Молите се за нас грешнике. Ви сте бакарна змија усправљена у пустињи а ми грешници, изуједани отровницама греха, исцељујемо се додирнувши и видевши Вас. Ви сте наш Мојсеј. Докле год су Ваше руке управљене навише, ми ћемо тући непријатеља склупчаног у свету. Не спуштајте Ваше руке јер ће нас, у противном, смрвити непријатељска сила. Молите се старче...

- Нека те Бог помилује, оче.

- Благословите.

- Нека те Бог благослови, оче. Очекујем те и идуће године.

Силазио сам са горе ка пристаништу, пламтећи као шестокрилни серафим, сличан ватреном и огњеносном пророку Илији. Радње разума су се сасвим повукле пред огњем винотог срца. Готово нехотице сам почео да појем одломке из службе светогорским оцима коју је сачинио онај изузетни Светогорац, свети Никодим:

"Ко ће, оци блажени,

препричати борбу вашу?
Ко ће достојно усхвалити
дела подвига вашег?
Ко ће величати разборитост ума вашег?

Непрестану молитву вашу,
страдања ваша врлине ради,
тела изнуривање,
борбу страстима противну,
молитвене саборе свеноћне,
сузе непресушне,
духа смирење,
над демонима победе,
и све друге дарове?

О, мноштво светих људи
освећених и богомжућених.
О, богоизабране кошнице
што саће начинисте
преиспуњено медом тишине
најслађим у пештерама
и пећинама Горе Свете.

Обрадовање сте Свете Тројице!
Обрадовање сте Мајке Божије!
Понос Атоса,
свету поноса извориште.

Молите се Богу
да душе наше изнађу милост".

Господе Исусе Христе,
Сине Божији, молитвама светих Твојих,
помилуј ме грешног.

Пресвета Богородице, спаси ме.

ЕПИЛОГ

Приводећи ову књигу крају, узносим нужну и неизмерну хвалу и величање Пресветој Тројици, јер ми је отворила очи: Тројицом сам духовно приопштен Светој Гори - отаџбини врлине у којој сам сусрео свете људе. "Они живе на земљи, али су грађани неба". Сусревши ове људе, пронашао сам нову димензију духовног живота: с ону страну моралистичког проповедништва и суве побожности. Дубоко сам доживео послање хришћанина.

Није мања ни мера хвале коју приносим божанској благодати, јер сам захваљујући њој удостојен да забележим ово сведочанство о једној чудесној светогорској беседи. Нема сумње да се свети и животодавни разговор не може на одговарајући начин изнети у писменом облику, будући да су речи веома сиромашне, а понекад и сасвим неодговарајуће. Из предложеног ипак може да се, макар и назирући, увиди потрес који је овај свети разговор изазвао.

Верујем да ће бити оних којима ће ове мисли помоћи. Ово уверење потркепљујем и чињеницом да сам за време писања водио борбу са ђаволом који је чинио све да ме спречи. Али, сила животворне благодати притекла ми је у помоћ, учинивши да окончавам започето.

Сви православци знају да се спасење може постићи. Динамичка могућност нашег спасења темељи се на чињеници да смо створени према "образу Божијем" који најсавршеније постоји у Богочовеку Христу. Многи православни богослови подвлаче истину да је Богочовек Христос решење свих тешкоћа које извиру из наших људских околности. Учење о Христу је упоришна основа наше антропологије. Разлог због којег су се наши свети оци борили против јереси био је човекољубље, а не човекомрштво. Борећи се за очување непомућеног учења о Христу, они су се бринули за спасење човека. Јер, могућност спасења неповратно нестаје уколико преовладају погубне јереси, нарочито у погледу личности Богочовека. Према учењу Православне Цркве, у личности Богочовека

сједињени су савршени Бог и савршени човек, истинити Бог и истинити човек, и то несливено, неизмењиво, нераздељиво и нераздвојно. Ове две природе пружају нам могућност и наду за обожење. Богочовек Исус је обожио људску природу коју је примио од Дјеве Марије безгрешно: Он је ову природу и прославио. Сада је на људским личностима, тј. ипостасима - на онима који желе да стекну спасење, да прихвате то обожење. А то ће се постићи покајањем и борбом свих нас да се присајединимо Богочовеку и поживимо "у Христу Исусу". Прочишћење доноси просвећење и сједињење са Христом, јер, по речима великог учитеља Цркве, светог Григорија Богослова: "Где постоји прочишћење, ту је и просвећење, пошто се без првог друго не даје".

Уосталом, баш је то смисао божанског оваплоћења Бога Слова (Логоса). Како сведочи свети Марко Подвижник: "Слово је постало плот, односно човек, да би плот, односно човек, постала слово". Богочовек може да спасе човека и да васкрсне "раније пали образ". Да, заиста, човек сада може да постане богочовек кроз Богочовека Христа. Бог Слово је промислитељним снисхођењем постао човек да би и човек могао да постане бог по благодати. Празнујући рођење Христово обично истичемо етичка добра која су изникла рођењем Богочовека, наиме, мир, љубав, смирење. Сва побројана добра, ипак, постоје захваљујући присаједињењу људске природе божанској Природи, у којој је стекла мир, радост и благодат, јер је рођен Богочовек Исус - Избавитељ. Ми се веселимо јер нам се *данас роди Спас* (Лк.2,11). Ваистину се роди Богочовек. Исус није благовесник спасења, него само спасење. Он није нестрпљиви посетилац наше ојађене планете, него "возглављење" - ново стварање. Он је нов и здрав корен који оживљује људску природу, увенулу услед старог и грешног корена Адамовог. Према томе, Он нам је Собом донео живот да бисмо могли да постанемо "племените маслине".

Нема спасења осим кроз Богочовека Христа. Изван Њега настаје отуђење и онељуђење. Онај ко не живи у Христу отуђује се од Бога, и од свог ближњег. За њега је Бог странац, неко сасвим непознат. Он се стога

уподобљује опакој звери. Према увиду светог Максима Исповедника: "Ум човека који одступи од Бога, заљубљује се у насладе, постајући чак груб и диваљ - непријатељ других људи". За таквог човека ближњи није радост него пакао. Удаљујући се од Богочовека, човек доживљава уништење и изметање: он се легионизира уподобљујући се тако звери Откривења ђаволу. Такав човек искушава стање супротно природи, то ће рећи, стање небића. Према прозирању тајновидећег богослова Николаја Кавасиле, човек раздвојен од Богочовека Христа постаје "једно небиће", ништавило. Истинским човеком постаје само онај ко обитава у Богочовеку. Стога и можемо рећи да сваки човек може да постане или богочовек или зверочовек. У потоњем случају се суочавамо са окончањем повести.

Неопходно је да се охристовимо и постанемо словесни. То постижемо живећи у Цркви и учествујући у Светим Тајнама. Јер, рецимо то мудрошћу Кавасиле, "Црква се пројављује у Светим Тајнама, не као у симболима, већ слично удовима тела у срцу или гранама биљке у корену или, како рече Господ, слично чокотима у лози". То се постиже призивањем имена Исусовог, те срицањем молитве Исусове: "Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешног". Тим пре ако знамо да је молитва Исусова присно повезана са Светом Тајном Причешћа. Свеколико богословље наше свете Православне Цркве сакривено је у овој малој молитви. Зато и треба да се непрестано усредсређујемо на најслађе и озарујуће име Исусово. Исусова молитва није искључиви посед монаха. Наравно, они су стекли могућност да се сасвим са њом саживе. Али, и ми, грешници, можемо да је упражњавамо. За почетак је довољно да одвојимо десет минута ујутру и увече, истрајавајући у томе свакодневно, са што већом пажњом ума. Од највећег је значаја да у том интервалу не прекидамо наше молитвено прегнуће. Током времена овај период ће се повећати, јер ће молитва почети да услађује душу, усне... Молитву Исусову не треба занемаривати ни док ходамо улицом, ни док се спремамо за починак: уопште, ваља јој прибегавати у свим околностима. Упутно је да је упражњавају

супружници, па чак и цела породица, и то ујутру и увече. У том случају, један од чланова породице треба да молитву изговара лагано, тихо и мирно, док га остали пажљиво и приљежно слушају. Тим путем породица стиче много благодати. Многи брачни парови и породице доживели су чудесне преображаје својих живота захваљујући заједничком практиковању Исусове молитве. Они који желе да се дубље погрузе у тајанствену молитву потребују помоћ искусног водича. Сопствени живот уједно ваља усаглашавати са заповестима Христовим. Јер, Христова личност је итекако повезана са Његовим делима и поукама. Поштујући заповести ми такође примамо благодат, свецелу Свету Тројицу. Према светом Максиму Исповеднику: "Онај који је примио и очувао једну заповест, мистички има Свету Тројицу".

Ако су ти, брате мој, мисли ове књиге биле од користи, помоли се, молим те, за мене који сам пренео и написао ову беседу, како бих, надам се, задобио благодат Бога нашег и поживео у Христу и Цркви на истински богочовечански начин. Позивам те на то свом душом својом.

РЕЧНИК

Бестрасност ($\alpha\pi\alpha\theta\epsilon\iota\alpha$) - Душа поседује три моћи: а) словесну моћ ([раз]ум), б) желатељну моћ (осећање) в) раздражљиву моћ (вољу). Последње две сачињавају оно што називамо страсним делом душе. Бестрашће, дакле, није умртвљење страсног дела душе, него његово преображење. Уопште узев, бестрашће се достиже када се све моћи душе окрену према Богу и усредсреде на Њега.

Богословље ($\theta\epsilon\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$), богослов ($\theta\epsilon\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$) - Богословље јесте спознање Бога. Оно није производ ишчитавања књига и вежбања разума. Са једне стране, оно је плод спознаје Бога и личног искуства, а са друге пут који води ка исцелењу човека и спознању Бога. Богослов јесте онај који је прошао пут од прочишћења срца ка просвећењу ума, до обожења. Стога је он

задобио спознање Бога и говори о Њему на истинит, аутентичан начин. Богословом се, чак, може назвати и онај који прихвата искуство светитеља, иако није и сам у поседу личног искуства о Богу. "Богослов је онај који има чисту молитву".

Грех (αμαρτια) - У богословском смислу подразумева помрачење ума. Када се ум удаљи од срца и престане да се сећа Бога, те се расејава на твар кроз чула, тада чини грех. Ово расејање се пројављује кроз радње које су, стога, грешне. Грех се зачиње пристанком на грешни "предлог", развија се у жељу, дело и страст.

Делатни човек (πρακτικός), делање (πραξη) - То је борба у сврху прочишћења срца и представља први ступањ духовног живота. Делатник (практичар) јесте онај који се бори за очишћење свога срца. У светоотачком богословљу делатног човека такође називају укротитељем, пошто се труди да укроти страсти које наликују на звери.

Иступљење (εξοταση) - Није "излазак" душе из тела, него непривезаност ума за разум (интелект) и спољњи свет, те његов повратак у срце. То није предах енергија душе и интелекта него предах физичких енергија попут спавања, исхрањивања итд.

Машта (φαντασια) - Повлачи застирање умне (ноетичке) енергије душе. То је један "постпадни" феномен (после пада). Она је енергија душе која застире и замрачује ум. Подвижнички напор управљен је на очишћење ума од непреображеног ("палог") дејства енергије маште-фантазије.

Нестворена светлост (ακτιστον φως) То је енергија Божија која се често опажа у виду Светла. Ова енергија јесте управо слава Божанства. Назива се нествореном будући да је божанска, тј. нестворена. То није енергија створеног бића.

Обожење (θεωση) - Означава учествовање у нествореној благодати Божијој. Обожење се повезује и поистовећује са сагледавањем (виђењем) нестворене Светлости. Назива се обожењем благодаћу, јер се остварује једино кроз енергију божанске благодати. То је сарадња Бога и човека, будући да је Бог онај који "ради", а човек онај који "сарађује".

Плач (πενθος) - Дубока туга душе. Плач по Богу јесте енергија божанске благодати и блиско је повезан са покајањем, ридањем и сузама. Њега често називају радосном тугом будући да није повезан са било каквом психолошком аномалијом, него доноси унутарњи мир и човекову жудњу да примери свој живот Христовим заповестима.

Подвиг (ασκηση) - Подразумева човеков напор и одговарајући метод, који се том приликом примењује, ради пролажења кроз три ступња духовног живота: а) прочишћење срца, б) просвећење ума (νοус), и в) обожење. Пошто се ово постиже држањем Христових заповести, подвижништво повлачи и човекову борбу за њихово испуњење. Стога је подвиг повезан са спровођењем заповести и исцељивањем човека.

Помисли (λογισμοι) - Реч је о оним представама тј. сликама, те разним подстицајима који долазе од чула, а преносе се маштом. Помисли се развијају у грех кроз ступњеве: а) жеља, б) дела, и в) страсти. Називају се помислима, јер делују у разуму.

Просвећење (φωτισμος) - Стање при којем су све помисли избачене из срца (ум је, следствено, враћен у срце), а у срцу се молитва одвија непрестано.

Прочишћење (καθαρη) - Прочишћење се, највећма односи на душу. У светоотачком богословљу термин "катарзис" означава три стања. Прво стање подразумева одбацавање свих помисли из срца. Помисли се називају "логизмима" будући да потичу из разума. Друго стање повлачи подвижнички напор да се моћи душе - словесна, желатељна и раздражљива, крећу сагласно са природом и изнад природе. То значи да се окрећу према Богу, дакле, не супротно природи. Трећи ступањ ослања се на аскетски метод којим се човек успиње од себичне ка несебичној љубави.

Разум (λογικη) - Она Моћ душе којом опажамо спољашњи свет и којом успостављамо наш однос са њим. Наше искуство, тј. опит Бога, постижемо помоћу ума, а ово искуство потом формулишемо и формално уобличавамо помоћу разума, - у оној мери у којој је то достиживо.

Расуђивање (διδάσκω) - Духовни дар путем којег се могу разлучивати унутарња стања душе. То није толико оштрина разума колико енергија благодати Божије. То је дар који одликује чисти ум. Најчешће је реч о способности да се разликује нестворено од створеног, наиме, енергија Бога од енергије ђавола, али и енергија Бога од психофизичких енергија човека. Тако се разликује право духовно искуство од емотивних стања.

Сагледавање (θεωρία), сагледатељ (θεωρητικός) - Сагледавање јесте виђење славе Божије. Сагледавање се поистовећује са виђењем нестворене Светлости, нестворене енергије Божије, односно, са сједињењем човека и Бога, са човековим обожењем. Према томе, сагледавање, виђење и обожење јесу блиско повезани. Сагледавање подразумева и укључује више ступњева. Наиме, постоји: а) просвећење, б) виђење Бога, и в) непрестано виђење (сатима, данима, недељама, па чак и месецима). Умна молитва јесте први ступањ сагледавања. Сагледатељем називамо оног човека који се налази на овом ступњу. Светоотачко богословље сагледатеља означава речју "пастирем оваца".

Сећање на Бога (μνημη Θεου) Непрестано сећање на име Божије.

Али, није реч само о разумном призивању Бога, него о стању душе постигнутом кроз прочишћење ума. Оно се задобија и изражава посредством умне молитве.

Сећање на смрт (μνημη θανάτου) - То није само свест о крају нашег биолошког постојања, него, више од тога. Реч је о осећању сопствене смртности - условљене "хаљинама од коже" које човечанство носи од тренутка пада. Сећање на смрт се буди благодаћу Божијом и ствара жељу за покајањем. Сећање на смрт јесте такође искуство губитка благодати Божије.

Спознање (γνώση) - Није ни интелектуално бављење Богом, нити знање разума о Богу, него - лично човеково искуство Бога. Спознање Бога је блиско повезано са сагледавањем нестворене Светлости. Ово знање превазилази било које створено знање. Оно се достиже кроз обоженост човека. Обожење јесте човеково заједничарење, саобраћање и сједињење са Богом. Управо је ово сједињење заслужно за спознање Бога,

које је вишег реда и сасвим изнад било којег људског спознања.

Срце (καρδια) - Односи се на духовно средиште човековог бића.

То је област која се пројављује кроз подвиг у благодати, и унутар које се и Сам Бог пројављује. Такође се назива средиштем моћи-енергија душе. (словесна моћ, желатељна моћ и раздражљива моћ).

Старац (γερωντας) - Свештеник или монах који је исцељен благодаћу Божијом, те учинковито помаже својим ученицима, тј. духовним чедима, да се исцеле, то ће рећи, да прођу кроз прочишћење срца, просвећење ума и, коначно, да достигну обожење.

Страст (παθος) - Она је последњи ступањ развоја греха. Ступњеви греха јесу: а) искушавање кроз помисли, приступање или предлог б) спајање или везивање за "предлог", в) пристанак, г) пожуда, д) заробљујуће оделотворење, и ђ) страст. Страст јесте узастопно понављана радња која овладава човеком. У подвижничком богословљу се противприродан покрет моћи душе назива страшћу.

Тиховање, безмолвије (ησυχια) - Мир срца, непомућено стање ума, ослобођење срца од помисли, од страсти и утицаја околине. То је обитавање у Богу. Исихија је једини начин на који човек може да задобије обожење. Спољни мир и тишина помажу досезање умног безмолвија. Исихаста (тиховатељ, безмолвник) јесте онај који се труди да слеђењем посебног метода врати ум у срце.

Трезвоумље (νηψη) - Мисли се на духовну будност, непрестану пажњу и спремност да се не дозволи помисли да из разума уђе у срце. Једино ум треба да остане унутар срца, а никако помисли. Ова духовна будност се назива трезвљењем.

Туга (λυπη) - Подразумева унутарњи бол душе. Постоји туга по Богу и туга овога света. Ова прва ствара духовно надахнуће, односно, збива се у атмосфери наде на Бога, те подстиче човека на духовну борбу. Она даје велику снагу и енергију. Туга сагласна свету одводи човека у очајање и у психофизичку парализу.

Уживање, задовољство (ηδονη) - То је оно задовољство које човек осећа док ужива у неком предмету, идеји и др. Постоји телесно и духовно задовољство, зависно већ да ли долази од тела или од душе. Задовољство које се црпи од Бога доноси мир, док задовољство изведено од греха и ђавола изазива узнемирење. Такође, задовољство које узрокује патњу и кривицу потиче од ђавола и повезано је са страшћу.

Ум (νοус) - Ова реч има разноврсна значења и употребу у оквиру светоотачког учења. Она обележава или душу или срце, па чак и једну енергију душе. Па ипак, ум је најчешће око душе: најчистији део душе, најтананија пажња. Такође се назива умном енергијом и не поистовећује се са разумом.

Умна молитва (νοερα προσευχη) - Молитва која се врши умом. Када се ум ослободи од робовања разуму, страстима и окружењу, те се избави од расејаности у срцу, тада се зачиње умна молитва. Умна молитва се обавља са умом унутар срца, док се разумска молитва обавља разумом.

Униније (ακηβια) - Означава духовну парализу моћи душе. То је стање које одликује потпуна равнодушност према молитви и посту, и, уопште, непокретљивост према испуњењу јеванђелских заповести. Пошто је човек психофизичко биће, духовно униније (малодушност, чамотиња) добија одраз и у телу. Реч је, дакле, о тешком психофизичком ослабљењу и парализи.

Ученик, послушник (υποτακτικός) У најужем смислу, то је монах који је у односу послушности према старцу, и то у сврху исцељења и обожења благодаћу Божијом. У широком смислу, то је сваки хришћанин којег руководи његов духовни отац.

Са

<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/DuhovnoUzdizanje/SvetaGoraMolitva/SvetaGoraMolitva.htm>